

Perry Anderson

Två artiklar om Storbritannien

Innehåll

Den nuvarande krisens ursprung	1
Inslag i den brittiska kulturen	24

Den nuvarande krisens ursprung

[Översatt från *New Left Review* 23 (jan-feb 1964)] *

Storbritannien är mitt uppe i en svår — och svårbegriplig — kris som genomtränger hela samhället, till det yttre odramatisk men med återverkningar på alla områden. Så långt är alla överens. Men vad är det för slags kris? Vilka följder kan den väntas få? Den som söker svaret på dessa frågor i floden av nyutkomna böcker om ”tillståndet i England” blir förmodligen besviken. I stort sett ger dessa ingen analys av krisen, bara en redovisning av dess symptom.

Dessa arbeten — av Shonfield, Hartley, Sampson, Shanks, MacRae¹ — är efemära i ordets mest bokstavligen mening: de saknar en historisk dimension. Shonfield, vars bok är den tidigaste och bästa i genren, ägnar fem sidor av trehundra åt en förklaring till den långsamt fortgående tillbakagång inom den brittiska ekonomin som han diskuterar i resten av boken — och han är den ende som lämnar någon strukturell förklaring alls.

Om man går till socialistiska kritiker på höger- eller vänsterkanten slås man av samma centrala tomrum. Croslands *Conservative Enemy* är på många sätt ett välskrivet och intelligent arbete — det är förvisso långt mera seriöst än den rad av vulgära böcker vars tema, ”stagnationen” i Storbritannien, är det samma. Men även Crosland angriper ”konservatismen” överallt och på alla nivåer i det brittiska samhället utan att tillhandahålla en enda rad av förklaring till den sjukdom han påtalar. Den socialistiske författaren som kontrasterar skarpast mot Crosland är Raymond Williams, vars *Culture and Society* och *The Long Revolution* otvivelaktigt utgör det viktigaste bidraget till socialistiskt tänkande i England sedan kriget. Skenbart är *Culture and Society* ett historiskt arbete, i verkligheten är det trots alla sina förtjänster historiskt bara i en strängt begränsad mening. Det är i själva verket en rent immanent ideologisk kritik, medvetet avskild från de verksamma krafterna i historien. Titeln *The Long Revolution* utlovar ett direkt historiskt perspektiv, men trots skarpsinne och insikter är boken en teoretisk snarare än historisk prestation. Den avslutande diskussionen om ”Storbritannien på sextioalet” startar från ingenting, efter den föregående filosofiska och kulturella analysen. Bokens enhet ligger avsiktligt på ett annat plan. Ändå är det betecknande att varken den ”tekniska” (Crosland, Shonfield) eller den ”etiska”

---

* Denna artikel blev inledning till en omfattande debatt. Bland deltagarna i denna bör särskilt nämnas den brittiske historikern E P Thompson, som i artikeln ”The Peculiarities of the English” (*The Socialist Register* 1965) bl a menade att Perry Anderson undervärderade de inhemska brittiska traditionerna. Anderson gick i svaromål med ”Socialism and Pseudo-Empiricism” (*New Left Review* jan-feb 1966). Tyvärr finns inte dessa artiklar i svensk översättning.

¹ *British Economic Policy since the War; A State of England; Anatomy of Britain; The Stagnant Society; Sunshades in October*. Se också Encounter-symposiet *Suicide of a Nation?* (På svenska under titeln *Nedgång och fall?* Prisma 1964).

(Williams) kritiken av dagens brittiska samhälle är historiskt grundad.

Gör den historiska och sociologiska litteratur som redan finns detta onödigt? Inget kunde vara felaktigare. Vi måste vara ensamma bland avancerade industriländer om att inte ha *en enda strukturell* studie över vårt samhälle idag. Men denna häpnadsväckande lucka är en följd av den totala frånvaron av varje seriös allmän historia över det brittiska samhället under 1900-talet. Vår sociologis begränsning avspeglar vår historieskrivnings slapphet. De marxistiska historiker vars fullt utvecklade arbeten först nu börjar komma fram och konsolidera varandra har hittills nästan samtliga inskränkt sig till de heroiska perioderna i Englands historia, 1600-talet och det tidiga 1800-talet; det mesta av 1700-talet och hela 1900-talet är fortfarande utforskade. Sålunda har inget försök någonsin gjorts att ens skissera konturerna av en ”total” historia över det moderna brittiska samhället. Ändå är det så att tills vår bild av Storbritannien av idag grundas på en vision av hela dess verksamma förflutna, hur missförstådd och obeständig den till en början än må vara, kommer vi även i fortsättningen att sakna grund för varje förståelse av de dialektiska rörelserna i vårt samhälle, och därmed — nödvändigtvis — av de kontradiktoriska möjligheter inom detta som ensamma kan ge socialismen en strategi. Den nuvarande konjunkturen, som erbjuder labourpartiet sådana möjligheter, varken skapades eller förutsågs av detta. Om vänstern skall dra fördel av den nuvarande situationen är den första förutsättningen ett allvarligt försök att analysera dess verkliga natur. Detta kräver att man tar hänsyn till den totala utveckling som är säregen för det moderna brittiska samhället sedan kapitalismens uppkomst. Följande anmärkningar blir med nödvändighet ytterst förenklade och approximativa, men vad de framför allt ställer i brännpunkten — *klasstrukturens totala utveckling* — måste bli grunden för varje socialistisk teori rörande Storbritannien. Den nuvarande krisen kan i själva verket förstås endast i relation till det kapitalistiska brittiska samhällets säregna uppkomst- och utvecklingshistoria sedan 1600-talet. Avsikten med den schematiska översikt som ges nedan är bara att starta diskussionen på den punkt där den rätteligen borde börja.²

A. Historien och klasstrukturen. Förlopp.

Den kapitalistiska hegemonin i England har varit den mäktigaste, varaktigaste och mest obrutna i världen. Orsakerna till detta ligger i den sammanlagda konstellationen av de avgörande ögonblicken i modern engelsk historia.

1. *England hade den första, mest indirekta och minst renodlade borgerliga revolutionen i något av de större europeiska länderna. Inbördeskriget 1640-49 förblir den dunklaste och mest omstridda av alla de stora omvälvningar som ledde till skapandet av ett modernt kapitalistiskt Europa.* Aldrig har en revolutions slutliga resultat varit klarare och dess närmaste orsaker gåtfullare. Synen på 1640-talets konflikt som en enkel kamp mellan en borgerlighet på uppåtgående och en aristokrati i nedgång är uppenbart ohållbar. De gängse alternativen — att inbördeskriget var resultatet av en frond av missnöjda kavaljerer eller att det var en plötslig, övernaturlig kondensation av ”tro och frihet” (puritansk och konstitutionell) i det stuartska Englands klara luft — är ännu mindre övertygande; det ena är trivialt, det andra naivt. Vem gjorde Revolutionen? Vilken slags Revolution var det? Kanske kan det sägas ha varit en sammandrabbning mellan två sektorer inom en jordägande klass, varav ingendera var en *direkt* kristallisering av motstridiga ekonomiska intressen; snarare blev de — *delvis* av en slump men *i huvudsak* av förklarliga skäl — ett slags linser genom vilka mera radikalt antagonistiska sociala krafter kom att avbildas, tillfälligt och förvrängt. Vidare var de ideologiska termer i vilka striden fördes till stor del religiösa, och därmed ännu mer lösgjorda från ekonomiska strävanden än politiska idiom normalt är. Så-

² För att inte göra texten ohanterlig har alla dokumenterande hänvisningar etc. utelämnats.

lunda var det en ”borgerlig revolution” endast indirekt, fastän dess resultat blev en typiskt borgerlig rationalisering av stat och ekonomi och de som i första hand drog fördel av den var en verklig bourgeoisie. Huvudrollerna på båda sidor spelades av en lantklass, inte en stadsklass. Konflikten mellan dem rörde sig om monarkins ekonomiska, politiska och religiösa roll. Det är klart att den rationaliserade agrara och kommersiella kapitalism som hade mognat i England under ett århundrade före 1640 var nära att lamslås i sin expansion av den ineffektiva, förment feodala Stuartmonarkin med dess tryckande ekonomiska pålagor. Det är antagligt men inte bevisat att en majoritet av de jordägare som var dynamiska och investeringsinriktade ställde sig på parlamentets sida och att en majoritet av de konservativa rentiererna bland jordägarna tog parti för kungen. Säkert är emellertid att de ekonomiskt mest progressiva delarna av England stödde parlamentet och att de mest efterblivna var rojalistiska. Samtidigt får man konfliktens logik förstörad och förtydligad om man ser på vilka grupper som de båda sidorna hade som allierade. För att ta ytterligheterna — på ena sidan det arkaiska klansamhället i norra Skottland, på den andra handelskapitalet, särskilt i Londons City. Det sistnämnda utgjorde en avgörande faktor i det block som slutligen vann inbördeskriget, genom att tillhandahålla de finansiella reserver som var nödvändiga för segern. När revolutionen väl var i gång genomgick den den klassiska utvecklingen mot radikaliserings. När man vunnit militär seger ingrep de hantverkare och bönder som rekryterats till den nya armén mer och mer för att vrida armén åt vänster, varigenom de effektivt skilde den från den parlamentariska högern. Men när deras påtryckningar började hota den jordägande klassens egna privilegier krossades de av de ledande besuttna officerarna. Den militära apparaten var därefter ensam i ett tomrum. Revolutionen hade gått längre än vad som varit dess agrara initiativtagares politiska intention (kungens avrättning etc.), men så fort den hotade deras ekonomiska intressen hade den stoppats. Det var i detta ovissa vakuum som handelskapitalet, revolutionens enda sant borgerliga kärna, ärvde segerns frukter. Republikens ekonomiska politik gynnade kapitalets intressen mer än någon annan grupp. Detta var det sällsamma resultatet av revolutionens komplicerade och indirekta karaktär. På grund av att den i första hand utkämpades *inom* och inte *mellan* klasser kunde den visserligen förstöra — och förstörde också — de talrika institutionella och juridiska hinder av feodal typ som hämmade den ekonomiska utvecklingen, men inte förändra den grundläggande egendomslagstiftningen i England. (Det förekom inte ens något allvarligt försök till ”politisk” konfiskation av rojalisternas egendomar.) Men utomlands kunde den — utan tvekan — göra det. Det väldiga rationaliserande ”revolutionsuppdraget” bringades att detonera på andra sidan havet. Det avgörande ekonomiska arvet efter republiken var imperialismen (navigationsakten, de holländska och spanska krigen, besättandet av Jamaica, etc.). Det var handelskapitalet som drog fördel av den. När politisk anarki hotade efter Cromwells död var det City som utlöste restaurationen — och en allmän förlikning som befäste det i dess framflyttade position.

Revolutionens vinster stabiliserades och konsoliderades framgångsrikt under de sex årtiondena från 1640 via 1688 till århundradets slut: i första hand utvecklingen av ett dynamiskt kapitalistiskt jordbruk och uppkomsten av en merkantil imperialism, under en period av starkt ekonomiskt uppsving.

De tre avgörande särdrag hos den engelska revolutionen som har bestämt hela vår efterföljande historia kan summeras som följer. För det första bröt revolutionen ned de juridiska och konstitutionella hinder som stod i vägen för den kapitalistiska utvecklingen i städerna och på landsbygden: monopol, godtycklig beskattning, förmynderskap, rekvisitioner, inskränkningar i rätten att förvandla allmänning till enskild egendom, etc. Den omedelbara effekten av detta blev att hela ekonomin, från 1650 och framåt, på ett dramatiskt sätt accelererades. I denna mening var den en ytterst framgångsrik kapitalistisk revolution. Samtidigt lämnade den emellertid nästan hela den sociala strukturen intakt.

För det andra uppnådde den detta genom att grundligt omforma den härskande klassen i fråga om *rollerna* men inte *aktörerna*. Ingen social grupp fördrevs eller undanträngdes av revolutionen.³ Snarare var det så att en del av en klass bekämpade en annan del och genom sin seger omvände hela klassen till ett nytt produktionssätt. Under de följande hundra åren fortsatte den brittiska aristokratin att fullända det obarmhärtiga och högst lönsamma triangelsystemet med jordägare, arrendator och jordbruksarbetare utan egen jord, vilket gjorde slut på den engelska bondeklassen och förvandlade Storbritannien till det agrikulturellt mest effektiva landet i världen. Men ingen karriär som öppnades för begåvningar, inga utökade rättigheter, ingen uppmjukning i principerna för ärftlighet och rangordning blev följden av detta. Aristokratiska jordägare, stora och små, fortsatte att styra England.⁴

Samtidigt utvecklades handelskapitalet från en ny, imperialistisk utgångspunkt. Det hade inte varit den viktigaste militära eller politiska kraften i revolutionen — men blev dess viktigaste ekonomiska arvtagare. Men efteråt kunde det aldrig konstitueras sig inrikespolitiskt som någon solid och enväldig kraft. Trots sina snabbt växande rikedomar förblev bankirer och köpmän en underordnad grupp inom det härskande systemet, ett ”intresse” och inte en klass. Det skedde en ständig avtappning av dess vinster och pionjärer till landsbygden eftersom framgångsrika köpmän övergav sin miljö, investerade i jordegendomar och inlemmades i godsägarklassen. Omvänt hade jordägare från revolutionens början (och tidigare) spekulerat i kolonial- och handelsföretag (Pym, Hampden). Penning- och godsägarintressena gick *alltså ständigt till en del in i varandra*, vilket samtidigt bevarade handelskapitalets politiskt och socialt underordnade ställning och gav City den aristokratiska *touche* som det har behållit till våra dagar.

Slutligen var det ideologiska arvet efter revolutionen nästan intet. Dess mest stridbara troslära, den radikala puritanismen, var den som förlorade mest på restaurationsuppgårelsen. Efter denna drabbades den av en kraftig andlig tillbakagång, förlorade sin brinnande inomvärldsliga aktivism och blev den undertryckta privata tron för en avpolletterad minoritet. De människor som när revolten var framgångsrik såg detta som ett gudomligt ingripande som rättfärdigade den, såg också ett gudomligt fördömande av revolutionen i det faktum att den bröt samman och monarkin återställdes. På grund av att revolutionsideologin var så ”primitiv” och oupplyst till sin karaktär grundade den ingen allmän tradition i Storbritannien. Aldrig har en betydelsefull revolutionär ideologi neutraliserats och absorberats så fullständigt som här. Politiskt var puritanismen en oanvändbar lidelse.

Sjuttonhundratalet gick in i en era av enastående stabilitet. Den jordägande aristokratin hade efter en bitter och förödande kamp blivit sin egen kapitalistklass. Det merkantila borgerskapet var tyglat och hade getts en hedervärd underordnad status. Inga idéer eller minnen som kunde skapa oro fanns kvar. Genom en klassisk psykologisk bortträngningsprocess glömdes inbördeskriget, och dess värdiga epilog, den ärorika revolutionen av år 1688, blev den strålande officiella skapelsemyten i den besuttna klassens kollektiva minne.

2. England hade den första industriella revolutionen under ett internationellt kontrarevolutionärt krig, vilket frambringade det tidigaste proletariatet medan de socialistiska teorierna var minst utformade och tillgängliga, och en industribourgeoisie från början polariserad mot aristokratin. Revolutionen 1640 hade gjort det möjligt att omforma jordägargruppen till en i huvudsak kapitalistisk klass med mäktiga merkantila hjälptrupper. Det var just denna ”blandning” som efter att ha

³ En del av de mindre, rojalistiska jordägarna som inte återfick sina gods efter restaurationen utgör enda undantaget.

⁴ Genom hela denna essä används termen ”aristokrati” för att beteckna inte högadeln utan den jordägande klassen i sin helhet. Denna användning suddar ut den viktiga skillnaden mellan de stora jordmagnaterna och de mindre jordägarna, men utrymmet tillåter inte en diskussion av denna sekundära uppdelning här.

mognat i hundra år ledde till den industriella revolutionen: Jordkapitalismen lämnade det ekonomiska och mänskliga överskott som industrialiseringen krävde genom att avfolka landsorten för att förse städerna med investeringar och arbetskraft. Den merkantila imperialism som dominerade i Asien, Afrika och Latinamerika skapade marknader och gav råmaterial. Bomullsindustrin som var direkt baserad på kontroll av världsmarknaden från Indien (kalikå) till Västafrika (slavar) och Västindien (råbomull) tog fart. Den kolossala kedja av industrier som oundvikligen följde frambringade en egen ny borgarklass — den fabriksidkande medelklassen i Manchester och Nordengland. *Men villkoret för att den kunde uppstå i England var att det tidigare fanns en klass som också var kapitalistisk i sitt sätt att exploatera. Det fanns sålunda från början ingen fundamental, antagonistisk, motsättning mellan den gamla aristokratin och den nya borgarklassen.* Den engelska kapitalismen omfattade båda. I detta faktum ligger den viktigaste enskilda nyckeln till Englands moderna historia.

En period av häftig politisk strid mellan den framväxande industribourgeoisien och godsägar-eliten var naturligtvis oundviklig när fabriksidkarna en gång började sträva efter politisk representation och makt. Men denna konflikt påverkades i hög grad, och dämpades, av det sammanhang i vilket den inträffade. Franska revolutionen och den napoleonska expansionen gjorde det besuttna Europa skräckslaget. Under tjugo panikslagna år fylkades den nya engelska fabriksägar-klassen kring aristokratin — då utvecklade den vanor och attityder som den aldrig sedan har förlorat. En hel epok av krig mot fransmännen utomlands och förtryck mot arbetarklassen hemma präglade de år då den utvecklades. Två år efter Bastiljens fall begick den sitt inträde i historien genom att meja ned arbetardemonstranter vid Peterloo.

När rädslan från 1800-talets första år slutligen gav vika började det industriella borgerskapet äntligen att samla sina krafter för att säkra sitt inlemmande i det politiska systemet. Det blev nästan förekommet av en radikaliserad arbetarklass som hade utvecklats i isolering under de skoningslösa åren av reaktion. Men med avsevärd om än försenad skicklighet genomdrev det en utvidgning av de privilegier som oförtäckt avgränsade den styrande gruppen så att den inkluderade borgerskapet självt men utestängde proletariatet. Samtidigt säkrade valreformen 1832 just den förändring som 1600- och 1700-talens köpmän och bankirer aldrig hade lyckats — eller behövt — genomföra. Den traditionella merkantila borgarklassen hade aldrig uppnått politisk representation i parlamentet. På grund av sin egendomliga situation och sammansättning hade den alltid nöjt sig med att anförtro sitt ”intresse” till en sektion inom (whig-)aristokratin. Den vann nu för första gången inträde i parlamentet, efter sin industriella efterträdare, i den bräsch som denna hade gjort.

Den följande — och sista — segern för den nya medelklassen var återkallandet av spannmåls-lagarna 1846. Industribourgeoisien var övertygad om att tullskydd för spannmål favoriserade jordägarna på dess bekostnad genom att inskränka både de inre och yttre marknaderna för fabrikörerna — därför drog man igång en andra segerrik kampanj för att avskaffa det. Denna interna konflikt var det sista tillfälle då den industriella medelklassen spelade en oberoende roll i den brittiska historien. Den var dess — korta och föga ärofulla — högvattenmärke. Efterverkningarna var belysande. Upptänd av framgången för förbundet mot spannmålslagen (*Anti-Corn Law League*) startade dess främsta talesman, Cobden, en kampanj mot ”det elfte budet”, förstfödsrätten, som var det främsta medlet för att säkra aristokratins kontroll över jorden. Ropet på ”frihandel inte bara med spannmål utan också med jord” tog direkt sikte på roten till aristokratins maktposition. Borgerskapet vägrade att hörsamma det. Det var slut på dess mod. Hädanefter var det uteslutande inriktat på att upptas i aristokratin, inte kollektivt som klass utan genom individuell upphöjelse.

Även efter 1832 var det påfallande att den nya medelklassen använde sin rösträtt för att välja parlamentsledamöter inte ur sina egna led utan ur, aristokratins. På så sätt återskapade man exakt samma förhållande som mellan sina föregångare och den besuttna eliten *efter* det att man hade fått makt att handla annorlunda. Så sent som 1865 utgjorde över 50 % av underhuset en enda, komplicerat sammanflätad släktskapsgrupp. För en tid kan man sålunda tala om att en distinkt social klass anförtror makten åt en annan. Men denna fas var relativt kortvarig. Den följdes av en *avsiktlig, systematiserad symbios mellan de två klasserna*. Denna unika sammansmältning åstadkoms framför allt genom att en allmän undervisningsinstitution, de nya *public schools*, skapades för att söner till de — nya eller gamla — rika skulle införas i samhället efter ett bestämt, enhetligt mönster som hädanefter blev det fetischartade kriteriet på en ”gentleman”. Universitetsreformerna, och mera speciellt, de reformer inom förvaltningen (1854) som inrättade en rationaliserad men stelt hierarkisk rekrytering baserad på *public schools*, kompletterade denna centrala assimilationsmekanism. Under tiden skedde en tilltagande integrering av agrart, kommersiellt och industriellt kapital medan den industriella tillväxten fortsatte och den agrara sektorns relativa vikt minskade. Jordmagnater tog upp gruvor och investerade i järnvägar, industripampar köpte gods och etablerade speciella förhållanden till affärsbankirerna. Slutresultatet av dessa samverkande förändringar var den slutliga tillkomsten av *en enda hegemonisk klass, kännetecknad av en ständigt förnyad homogenitet och förmåga att ta upp nya medlemmar*.⁵ Den andra generationen av vilken nyrik borgerlig familj som helst kunde från och med nu automatiskt gå in i ”överklassen” via de reglerande assimilationsinstitutionerna. Genom en unik paradox kom sålunda aristokratin i det ytterst kapitalistiska viktorska England att bli — och förbli — borgerskapets förtrupp.

Under århundradets första hälft — det engelska proletariats heroiska tid — utvecklades arbetarklassen i en diametralt motsatt riktning mot medelklassen. Det kontrarevolutionära kriget utomlands åtföljdes av ett socialt belägringstillstånd hemma (mer trupper mobiliserades för att slå ned ludditerna än för att utkämpa det samtidiga kriget på pyreneiska halvön, etc.). Arbetarklassen undertrycktes och skars av från resten av samhället. Den hölls nere i sin egen utarmade och svältande värld och kämpade där bittert för att tillförsäkra sig en annan mänsklig ordning. Den var det första proletariat som någonsin drabbades av industrialiseringen, så den måste börja från början med allting — taktik, strategi, idéer, värderingar, organisation. Den vann inga segrar, men dess nederlag var häpnadsväckande. År 1819 organiserade den efterkrigstidens första nationella kampanj, så skrämmande för både bourgeoisien och aristokratin att den provocerade en massaker och undantagslagstiftning. Åren 1831-32 utgjorde den den stora svallvågen inom reformrörelsen, som ständigt hotade att stjälpas de borgerliga gruppernas förslagna navigerande på dess yta. Från 1829-34 frambringade den i owenismen den första socialistiska massrörelsen under århundradet. När den krossades 1836 reste den sig på nytt i en oberoende reformivrande arbetarrörelse, chartismen. Denna som var dess sista tappra försök varade ett årtionde innan den stälptes på grund av sin ömkligt svaga ledning och strategi och bröt samman utan strid. Med den försvann

---

⁵ Dvs, exakt vad Sartre kallar en ”detotaliserad totalitet”. Det härskande blocket i England kan ses som en trång, högt strukturerad hegemonisk klass med en stor, diffus, mångformig reservoar under sig företagarnas, akademikernas och tjänstemännens ”medelklasser”. Den enas stränga struktur upplöser den andra i grunden, eftersom ett utvalt fåtal från ”medelklassen” alltid lämnas tillträde till ”överklassen”. Därför har medelklassen i England aldrig skapat institutioner och kultur av tillnärmelsevis samma utpräglade och homogena typ som överklassens, eller för den delen arbetarklassens. Tvåpartisystemet har naturligtvis också medverkat kraftigt till att förhindra uppkomsten av en klar, korporativ identitet inom medelklassen genom att förvägra den uttryck på det politiska planet. Det är slående att England aldrig har haft någon oberoende politisk rörelse av betydelse som samlat småborgarna, till skillnad mot alla andra större länder i Västeuropa. Det härskande blockets speciella beskaffenhet i England har otvivelaktigt bidragit till att förhindra detta.

hänförelsen och stridslusten inom klassen. Ett stort tomrum uppstod i arbetarklassens historia.

Det första proletariats tragedi var inte, som så ofta påstås, att det var omoget — det tragiska var snarare att det i en avgörande mening var *brådmoget*. När det var som mest glödande och upproriskt var socialismen som utbildad ideologi minst tillgänglig. Följaktligen fick det betala priset såsom förelöpare. Av enkla tekniska och utbildningsmässiga skäl måste utvecklingen av det socialistiska tänkandet på 1800-talet i överväldigande grad bli ett verk av intellektuella som inte kom från arbetarklassen. (Owens utopiska socialism var ju exempel på just detta.) Överallt kom det alltså till proletariatet utifrån. Men det tog femtio års erfarenhet av industrialisering över en hel kontinent innan det blev ordentligt utformat, och tidpunkten för dess genombrott har varit av avgörande betydelse. Det är ingen tillfällighet att de yngsta proletariatet, i Italien och Japan, är de som vunnits grundligast för marxismen, eller att de äldsta, i England och Belgien, är ganska likartade i fråga om partier och politiskt medvetande. I England, i motsats till länder som industrialiserades senare, kom marxismen för sent. *Kommunistiska manifestet* skrevs precis två månader före chartismens sammanbrott.

3. *Vid slutet av 1800-talet hade Storbritannien tillskansat sig det största imperiet i historien, ett imperium som i betydelse skilde sig från alla sina medtävlare genom sin väldighet och som genomsyrade det brittiska samhället och formade det i ett mönster som det har bevarat till denna dag.* Det sena 1800-talets imperialism var den rusiga klimaxen på trehundra års plundring och annektering. Det var den brittiska imperialismens mest självmedvetna och krigiska fas — men det var inte den period som djupast präglade det brittiska samhället. Den merkantila imperialismen under 1600- och 1700-talen, som tillhandahöll förutsättningarna för det tidiga 1800-talets ekonomiska uppsving, och den diplomatisk-industriella imperialismen under mitten av 1800-talet, vars genomdrivande av internationell frihandel hade skapat Storbritanniens ledarställning inom världsekonomin, var båda mera avgörande. De konturer av det brittiska samhället som skulle bli bestående var skönjbara redan innan 1800-talets militär-industriella imperialism hade uppstått.⁶ Ändå var det denna påtagliga apoteos för den brittiska kapitalismen som gav ett helt samhälle dess karaktäristiska *stil*, genom att till nu heligförklara och förstena dess inre, dess ideologiska horisonter, dess diffusa och intima sensibilitet. Det är framför allt från denna period som den kvävande ”traditionalismen” i engelskt liv daterar sig.

Den militanta imperialismens mångformiga inflytande på Storbritanniens ekonomi och samhälle kan bara antydast här. Klart är att existensen, vidmakthållandet och den ständiga lovprisningen av imperiet påverkade alla klasser och institutioner i Storbritannien — något annat hade inte varit möjligt. Lika uppenbart varierade slaget av påverkan enormt från grupp till grupp. Den nya imperialismens viktigaste enstaka effekt under perioden 1880-1914 var kanske att den definitivt befäste den onaturligt hierarkiska karaktären hos hela den sociala ordningen och speciellt i fråga om det typiska *mönstret för dess ledning*. Det har hävdats att den imperialistiska expansionen under denna epok (kampen om Afrika, uppdelningen av Kina, etc.) var ett ”atavistiskt” fenomen, resultatet av den ”förkapitalistiska”, aristokratiska, agrara och militära kvarlåtenskapen i de industrialiserade staterna i Europa. Denna åsikt är uppenbart oriktig. Imperialismen var naturligtvis den oundvikliga kulminationen av kapitalismen före Keynes, resultatet av ett massivt investeringsöverskott och en begränsad inhemsk marknad. Men vad Schumpeter inbillade sig vara en orsak var faktiskt en verkan. Imperialismens återverkningar på hemmaplan inte bara

⁶ Med ”diplomatisk-industriell imperialism” avses det ekonomiska underkuvandet av andra nationer, vanligen säkerställt genom hot om våld snarare än genom öppen annektering. Däremot innebar ”militär-industriell imperialism” ren erövring; den var en följd av rädslan för rivaliserande europeiska imperiesträvanden, speciellt i Tyskland, vars skugga förföljde den tidens extrema patrioter. Den markerar alltså det ögonblick då det brittiska världsherraväldet inte längre var obestritt.

bevarade utan förstärkte och helig-förklarade den styrande klassens redan uttalade personlighetstyp: aristokratisk, dilettantisk, regelmässigt agrar. Ursprungligen var denna metafysik ett naturligt urval gjort av en jordägande aristokratisk klass. Men under 1800-talets andra hälft blev den engelska aristokratin snabbt i realiteten lika "borgerlig" som borgerskapet blev "aristokratiskt". Dessutom bröt den traditionella ekonomiska basen för den jordägande klassen samman i och med den agrara depressionen under 1870-talet. Sålunda räddade och förstärkte imperialismen den jordägande aristokratin "atavistiska" värden just i det ögonblick när de föreföll dödligt hotade. Därmed lämnade den i arv till 1900-talets England den styrande klass som sent omsider funnit sin slutgiltiga, övernaturliga inkarnation i den fjortonde earlen av Home.⁷

Imperialismen fick sitt nästan säkert viktigaste inflytande på det styrande blockets karaktär och anda. Men dess återverkningar begränsades inte till detta. En allmän internationalisering av imperiets handlingar och grundtankar inträffade otvivelaktigt. Dess främsta manifestation var givetvis den nya överlastade monarkistiska religion som präglade den sena viktorska eran — inledd, naturligtvis, med att man skapade titeln kejsarinna av Indien för drottningen. Proklamationssceremonin liksom dess inhemska avläggare, diamantjubileet, blev symbolen för ett själv-tillräckligt samhälle firande sin egen förträfflighet. Monarkins "öppna" funktion var (enligt försäkringarna) att ena nationen; dess "dolda" funktion (enligt exemplen) att skikta det. Båda var lika viktiga. Förmodligen har det engelska samhället aldrig i fredstid varit så fyllt av chauvinism och proppfullt av rangtänkande som under denna tid.

Detta underförstådda normsystem var sannolikt det hos imperialismen som satte mest bestående prägel på engelskt liv. De uttalade ideologiska uttryck den tog sig visade sig till slut vara mera övergående, trots att de då var ytterst hätska. Deras närvaro överallt under denna tid antyder bara hur fullständigt den engelska kulturen vände sig vid att omges av ett imperium. Alla politiska grupper — konservativa, liberaler och fabianer — var militant imperialistiska i fråga om sina mål. De skilde sig från varandra endast när det gällde programmen för hur dessa skulle uppnås. Den groende socialistiska rörelsen var med i den allmänna chauvinismen. Webb, Hyndman och Blatchford — en fabian, en "marxist" och en medlem av Independent Labour Party — den inflytelserikaste, den mest "avancerade" respektive den populäraste av vänsterns talesmän var, var och en på sitt sätt, uttalade imperialister. Detta innebar inte nödvändigtvis att arbetarklassen blev i någon direkt mening delaktig i imperialismen. Till att börja med är det mycket tvivelaktigt om arbetarklassen under denna tid drog materiell nytta av den koloniala exploateringen, även om den naturligtvis indirekt gjorde det genom skillnaden i produktivitet mellan den brittiska ekonomin och dess besittningar utomlands. Politiskt var sannolikt emigrationen till kolonierna under hela 1800-talet, vilken tappade arbetarklassen på många av dess kraftfullaste och mest självständiga medlemmar och förebyggde ett explosivt befolkningstryck, en viktigare säkerhetsventil för den brittiska kapitalismen än dess koloniala extraprofit. Imperialismens främsta inflytande på arbetarklassen — liksom på det engelska samhället i stort — kom emellertid på medvetenhetsplanet. Den brittiska arbetarklassen var inte i någon djupare mening mobiliserad för imperialismen — i detta avseende var de ståndpunktstaganden som gjordes av många av dess ledare verkningslösa och utan betydelse. Men den var onekligen avledd från en ostörd konfrontation med den klass som exploaterade den. Detta var den verkliga — negativa — effekten av social-imperialismen. Den skapade en kraftig "nationell" ram för de sociala motsägelserna vilken i normala fall omärkligt dämpade dem och vid kristillfällen överskuggade dem alldeles. Att de flesta inom vänstern deltog med entusiasm i första världskrigets massaker var endast det mest iögonfallande resultatet av årtiondens national-imperialistiska mytbildning.

⁷ Alec Douglas Home blev premiärminister och toryledare 1963. *Utg. anm.*

Även för arbetarklassen betydde emellertid imperialismens höjdpunkt i grund och botten bara att morfologiska förändringar som drabbat den långt tidigare befästes.

Chartismens förkrossande nederlag bröt slutgiltigt ned det tidiga proletariats moral — en period av djup chock och reträtt följde. Under trettio år gick den engelska arbetarklassen igenom ett slags utdragen apati. Den mest upproriska arbetarklassen i Europa blev den mest lamslagna och fogliga. Ambitiösa försök att skapa enstaka nationella fackföreningar, djärva planer på en enväldig kooperativ ekonomi, masskampanjer för allmän rösträtt — lämnade plats för försiktiga, rättänkande försäkringsföreningar och tveksamt stöd åt liberalerna. Chartismens formella mål, rösträtt åt arbetaren, uppfylldes delvis av en konservativ regering 1867. Men det var långt ifrån en seger som innebar arbetarklassens självstyrelse utan en taktisk manöver från Disraelis sida som på sätt och vis bara avslöjade dess förlamning och nederlag. Arbetarklassen tillerkändes rösträtt just därför att det inte längre var någon fara för att den skulle använda den så som en del chartister hade hotat att göra — för att omforma hela samhällssystemet. Den konservativa regeringen var nästan uteslutande inriktad på att överflygla den liberala oppositionen — den brydde sig inte mer om innehållet i sin lag än att den tillät en handfull radikaler i parlamentet göra obegränsade ändringar i den.

Ingen förändring av betydelse följde valreformen av år 1867. Arbetarklassen fortsatte ännu ett drygt årtionde att spela en harmlös och underordnad roll i det politiska systemet i Storbritannien. Hantverkare och hemindustriarbetare ersattes mer och mer av ett fabriksproletariat. Det snabbt växande överskottet i ekonomin efter den första tidens kapitalackumulering tillät arbetsgivarna att bevilja avsevärda löneförhöjningar. Detta gav den ekonomiska basen för periodens reformism. Först på 1880-talet började arbetarklassen hämta sig efter det förödande nederlaget på 1840-talet. Då hade världen förändrats. Den engelska arbetarklassen hade distanserats i fråga om medvetenhet och stridbarhet av nästan alla sina medtävlare på kontinenten. Marxismen hade gått den förbi. Den utformade socialistiska teorin hade utvecklats just under det brittiska proletariats år av apati. I Frankrike, Tyskland, Italien slog marxismen rot i arbetarklassen. I England var allting emot den: såren från igår, bristen på självtillit idag, den nationella kulturen av igår, och av idag. År 1869 grundades det tyska socialdemokratiska partiet, 1876 arbetarpartiet i Frankrike, 1884 socialistpartiet i Italien, 1889 det socialdemokratiska partiet i Sverige. I England bildades den första socialistiska *sekten*, Social-Democratic Federation, 1884 — och det första arbetarpartiet, Labour Representation Committee, först år 1900, mer än tjugo år senare än i Frankrike och Tyskland. SDF lyckades inte sätta någon varaktig ideologisk prägel på arbetarrörelsen. I labourpartiet, bildat främst som en försvarsåtgärd, för att upphäva verkningarna av Taff Valerdomen (anti-facklig lagstiftning. *Utg. anm.*), ingick ingen större marxistisk komponent vare sig vid starten eller senare. Att det bildades så anmärkningsvärt sent var ett slående bevis på i hur hög grad arbetarrörelsen var underordnad i det kapitalistiska brittiska samhället. Det var alltså i denna mening som imperialismens kulmen, vilken sammanföll med den moderna arbetarrörelsens uppkomst, endast befäste förändringar som hade inträffat tidigare.

4. *England var ensamt bland de större europeiska länderna om att gå obesegrat och oockuperat ur två världskrig, med sin sociala struktur i enastående hög grad opåverkad av kriser och omvälvningar utomlands.* Segrarna 1918 och 1945 var de sista av de särskilda tjänster som historien gjort det borgerliga engelska samhället. Krig och invasion har varit de kanske viktigaste enskilda katalysatorerna för förändring i det moderna Europa. Även den enda väpnade revolution som det moderna England har upplevt påskyndades av den skotska invasionen 1640. Sammanbrott på östfronten 1917 satte igång den ryska revolutionen. Nederlag och invasion 1918 framkallade spartakistupproret i Tyskland, den bayerska kommunistregeringen och den socialdemokratiska dominansen i Weimarrepubliken. Ockupationen av Frankrike 1940 och de militära kampanjerna i

Italien 1943-45 medförde politiska motståndsrörelser (av masskaraktär i Italien) med socialist- eller kommunistmajoriteter. I alla dessa fall blev vänsterns frammarsch hejdad eller förbytt i sin motsats — av fascismen efter 1930 och av antikommunismen efter 1947. Men på någon vital punkt hade den sociala ordningen blivit splittrad och ifrågasatt, och stabiliseringen som följde, förorsakad av det världsomfattande depressionsjordskredet och det kalla kriget snarare än av interna förändringar, var artskild från förhållandena före omvälvningen.

Ingen jämförbar splittrande eller omformande kris oroade den brittiska historiens lugna vatten. Men även som vunna var de två världskrigen de enda allvarliga forceringsperioderna i fråga om sociala förändringar i engelsk 1900-talshistoria. När kriget 1914-18 utbröt var detta en försynens skickelse som bröt ett potentiellt explosivt läge i Storbritannien, med den besuttna klassen djupt splittrad (i en imperiefråga, Irland) och den tvekande och reaktionära fackföreningsledningen på väg att förlora kontrollen över den militanta arbetarklassen (syndikalismen). Krigets effekt på längre sikt blev emellertid att arbetarorganisationerna fick ökad vikt och styrka. Mellan 1914 och 1919 fördubblades fackföreningskongressens medlemsantal och femdubblades antalet labour-röster. Labourpartiet som tidigare varit en liten pressure group på det liberala partiets vänsterflygel framträdde efter kriget som det största oppositionspartiet och fem år senare som en (minoritets-)regering. Samtidigt genomgick de klassiska politiska grupperingarna inom det härskande blocket en varaktig förändring. Krigets malström krossade de tunna skiljeväggarna mellan de konservativa och liberala partierna och ledde temporärt till en förvirring ur vilken till slut den enade politiska organisationen för högern — det konservativa partiet — trädde fram. Att det var det konservativa och inte det liberala partiet som överlevde berodde både på att det liberala partiet var splittrat i fraktioner och på att frihandelsdoktriner uppenbart hade kommit ur bruk under depressionsåren. Men i en betydelsefullare mening avslöjade detta den aristokratiska gruppens fortsatta makt inom det dominerande sociala blocket, vilket var en logisk följd av förhållandena under de föregående fyrtio åren. Ingetdera partiet hade någonsin, varit någon enkel kristallisering av avgränsade skikt inom detta block — just på grund av att dess natur förhindrade skarpt åtskilda nivåer eller lager inom det. Men det liberala partiet hade alltid tenderat åt ett större proportionellt borgerligt inslag och det konservativa åt ett större aristokratiskt. De två partiernas ideologier hade vanligen, men inte alltid, överbetonat denna skillnad. Att det ena ställdes i skuggan och det andra triumferade betecknade den slutgiltiga ”feodaliseringen” av det dominerande blockets ideologi och interna protokoll.⁸ Trots att det liberala partiet från början hade fördelen av att ligga närmare den kommande parlamentariska politiken förlorade det, på grund av att dess identitet till slut var så mycket svagare. Det var oundvikligt att det skulle gå så: När fara hotade och ett enda parti för högern blev nödvändigt var inte förreformistiska föresatser någon match för en månghundraårig glorifierad tradition.

På tjugotalet hade det parlamentariska systemet för första gången under sin långa och förvillande historia blivit arena för en ren klasskonfrontation. Under efterkrigsförhållanden ökade labourpartiet snabbt i styrka och dragningskraft. Dess platser i underhuset ökade från 60 år 1919 till 191 år 1924, då det bildade sin första kortlivade minoritetsregering, och sedan — efter förluster i valet detta år — till 287 år 1929, då det bildade sin andra regering, också i minoritet men denna gång som det starkaste partiet. Inom två år bröt denna labourregering samman — mer totalt och skymfligt än någon annan socialdemokratisk regering någonsin gjort. Stora konservativa majoriteter dominerade hela det följande decenniet. Den första perioden i labourpartiets historia avslutades med andra världskrigets utbrott.

Kriget 1939-45 inledde den andra perioden som med anmärkningsvärda paralleller upprepade den

---

⁸ ”Feodal” självfallet endast bildligt

första både i fråga om tidsförlopp och händelser. Än en gång medförde de enorma påfrestningarna i samband med kriget ett plötsligt språng framåt i brittisk historia. För första och enda gången under detta århundrade ägde en avsevärd omfördelning av inkomsten rum, utbildningen på högstadiet blev allmän och grunden för välfärdsstaten blev lagd. Valet 1945 befäste dessa förändringar genom att labour vann en stor absolut majoritet. Denna gång var både dess röstmässiga styrka och dess insatser i fråga om lagstiftning (skapandet av den fria hälsovården, socialiseringen av bränsle och transporter, etc.) mycket större än under de kortlivade labourregeringarna efter första världskriget. Utvecklingen var sålunda snarare spiralformig än cyklisk. Men på en högre nivå upprepades nästan exakt samma utveckling. Den uppåtgående vågen blev kort och upplöstes snabbt. Labourregeringen föll 1951, på tjugotioårsdagen av katastrofen 1931, under analoga omständigheter — ekonomisk kris, politisk splittring och ideologisk demoralisering. Resultatet blev än en gång ett årtionde av oavbrutet konservativt styre. På femtio år var detta hela förändringen efter den politiska demokratis införande, i ett land där gruppen kroppsarbetare utgör en överväldigande sociologisk majoritet av befolkningen. Den engelska klasstrukturens speciella fasetter efter mer än trehundra års utveckling kan alltså summeras som följer. Efter en bitter, upprepande revolution som omformade det engelska samhällets struktur men inte de olika nivåerna i dess överbyggnad, blev en jordägande aristokrati stöttad av en mäktig besläktad merkantil grupp den första dominerande kapitalistklassen i England. Denna dynamiska jordbrukskapitalism utplånade det engelska bondeståndet ur historien. Dess framgång utgjorde ekonomiskt ”golvet” och sociologiskt ”taket” i det industriella borgerskapets tillväxt. Bourgeoisien var ostörd av den feodala staten, skrämmd av franska revolutionen och sitt eget proletariat, hypnotiserad av godsägarklassens prestige och makt, den vann två blygsamma segrar, tappade modet och slutade med att förlora sin identitet. Den senare viktorska epoken och imperialismens höjdpunkt svetsade samman aristokrati och borgerskap i ett enda socialt block. Arbetarklassen kämpade lidelsefullt och utan hjälp mot den framväxande industriella kapitalismen. Dess ytterliga utmattning efter upprepade nederlag visar hur stora dess ansträngningar var. Hädanefter utvecklades den, avskild men underordnad, inom den synbarligen orubbliga kapitalistiska brittiska samhällsstrukturen, oförmögen att i grunden omforma det brittiska samhället trots sitt stora numerära övertag.

B. Historien och klassmedvetandet. Hegemoni.

I

Föregående schematiska framställning är ett grovt och preliminärt försök att framlägga några av problemen i samband med den brittiska kapitalismens framväxt. Det återstår att komplettera den med att något granska den strukturella ordning som denna speciella historia har lett till. Åter är ämnet så stort och komplicerat att endast högst allmänna antydningar kan göras här. Men även ytterst ofullständiga och inexakta bestämningar är kanske bättre än inga eftersom de inbjuder till bemötanden och diskussion.

Maktstrukturen i dagens engelska samhälle kan korrektast beskrivas som en oerhört elastisk och allomfattande hegemonisk ordning. Hegemoni definierades av Gramsci som en social grupps dominans över en annan, inte bara med hjälp av våld eller pengar utan genom en social auktoritet vars yttersta sanktion och uttryck är en djupgående kulturell överlägsenhet. Denna tvingande ordning sätter inte bara yttre gränser för den underordnade gruppens handlingar och målsättningar utan bygger upp dess inre vision av sig själv och världen och utger tillfälliga historiska fakta för det sociala livets nödvändiga koordinat. Den hegemoniska klassen är den som främst bestämmer medvetande, karaktär och seder genom hela samhället. Denna stillsamma och obestridda överhöghet är ett relativt sällsynt historiskt fenomen. I England har emellertid den enastående

kontinuiteten inom den härskande klassen gett ett slående exempel på det. Den egendomliga morfologin inom denna klass har lett till skenbart bisarra och absurda men i själva verket effektiva och förklarliga former av hegemoni.

1. *Sociala relationer*. Det brittiska samhället är känt för att präglas av en till synes ”feodal” hierarki av klasser och grader åtskilda genom en mängd triviala men ceremoniella insignier – accent, ordförråd, matvanor, klädsel, fritidssysselsättningar, etc. Denna hierarki motsvarar varken den primära verkligheten med ett samhälle uppdelat i ekonomiskt betingade klasser eller ens den sekundära verkligheten med en begränsad individuell rörlighet inom detta system. Men det är naturligtvis den projektiva bild som den jordägande klassen fasthåller och propagerar för. Mönstret för de sociala relationerna på landsbygden när denna klass stod på höjden av ekonomisk makt var sammansatt av rang, vördnad och tradition och blev den grundläggande modellen för de sociala relationerna i det engelska samhället som helhet – även efter industrialiseringen – på grund av att denna klass fortsatte att vara politiskt ledande. Efter den industriella revolutionen förfördes och kuvades det framväxande borgerskapet av rangordningsmytologin, och den framkallade medelklassens berömda sociala klättring, dess begär efter titlar, etc. Den verkade också som en kraftig mystifikation av verkliga sociala relationer även för arbetarklassen. Ty fastän arbetarklassen själv fortsatte att använda ett bipolärt språk (”vi” och ”dom”) för att beskriva sin situation tenderade arbetarrörelsens ledare som levde i en gränzon i ständig kontakt med den dominerande gruppens representanter och institutioner att anta ett falskt, ”feodalt”, medvetande. Härav protesterna i *The Future Labour Offers You ...* mot ”förlegade sociala skillnader”, ”snobberi”, som ett stort socialt ont. Idag genomtränger denna skilsmässa mellan produktionsrelationer och socialt medvetande som överallt är väsentlig för ett kapitalistiskt samhälle även systemets uttalade motståndare. I allmänhet verkar det engelska samhällets hierarkiska, pseudofeodala färgning, uttryck och instrument för en (till ursprunget agrar) aristokratisk hegemoni, som det kanske framgångsrikaste av alla klasstrukturens kamouflage. Genom att *samtidigt intensifiera och omplacera* klassmedvetandet tenderar den att göra det politiskt verkningslöst och socialt självpermanentande.

2. *Ideologi*. I England är inte den dominerande gruppens hegemoni formulerad i någon större systematisk ideologi utan snarare insvept i en diffus dimma av banala fördomar och tabun. De två viktigaste kemiska beståndsdelarna i denna filtaktiga engelska dimma är ”traditionalism” och ”empirism”; i den är sikten — när det gäller den sociala och historiska verkligheten — alltid lika med noll. Traditionalismen — vördnad för monarkin, kyrkan, högadeln, City, etc. — blev det naturliga ideologiska idiomet för den besuttna klassen så snart man utmanade det rena monopol på politisk makt som den innehade. Den dyker faktiskt upp hos Burke just vid tiden för den stora borgerliga revolutionen i Frankrike vid slutet av 1700-talet. Empirismen å andra sidan skriver samvetsgrant ut den engelska bourgeoisieens fragmentariska, ofullständiga historiska erfarenhet. Den behövde inte omstörta någon feodalstat under 1800-talet och den lyckades inte bli ensam härskare över det nya industriella samhället. Sålunda genomgick den aldrig någon sant jämlikhetssträvande fas, och så angrep den heller aldrig den ideologiska grunden för aristokratin. Traditionalism och empirism smälter hädanefter samman till ett enda legitimerande system: Traditionalismen sanktionerar det närvarande genom att härleda det ur det förgångna, empirismen klavbinder framtiden genom att fastnagla den vid det närvarande. En omfattande, förstelnad konservatism blir resultatet, vilken sveper in hela samhället i ett tjockt täcke av på en gång kälkborgerlighet (gentemot idéer) och mysticism (gentemot institutioner) vilket med rätta har gjort England internationellt ryktbart.

3. *Ledning*. Som redan antytts var det främsta sociologiska arvet efter imperialismen att den slutgiltigt förhärligade det sätt att styra som utmärkte den klass som var i hegemoni. Att förvalta

ett imperium som omfattade en fjärdedel av jordklotet krävde — erkänt — sin egen speciella skicklighet. Imperialismen premierade automatiskt en patricisk politisk stil: I egenskap av system uteslutande för främmande herravälde söker den alltid att inom säkerhetsmarginalerna *maximera den existerande skillnaden* mellan den styrande och den styrda rasen för att skapa en magisk och oöverstiglig klyfta mellan två fixerade substanser. Detta behov frambringar överallt ett särskilt kolonialt ceremoniel och ett ställföreträdande kolonialt styre. Ett inhemskt herravälde kan genomföras med skenbar ”folklighet” och ”jämlighet”, ett utländskt herravälde aldrig. Det är definitionsmässigt otänkbart med plebejiska prokonsuler. I ett imperialistiskt system är maktens ikonografi med nödvändighet aristokratisk — det är uteslutande fråga om det *yttre*. Aristokraten känns inte igen på handlingar som anger duglighet utan på gester som avslöjar finess — en bestämd utbildning och skicklighet skulle vara förnedrande för adelhetens ogripbara väsen, en trång begränsning av det oändliga. Den engelska ”överklassens” berömda amatörism har sitt direkta upphov i detta ideal. De som styrde England föraktade av tradition dem som ägnade sig uteslutande åt ”handel” eller ”kultur”, affärsmannen eller den intellektuelle, och var heller inte — vilket är unikt — vare sig professionella politiker, byråkrater eller militära experter. De var vid olika tidpunkter allt detta, och alltså slutligen på ett storslaget sätt ingetdera.

4. *Kasserat*. Industriebourgeoisien på 1800-talet frambringade verkligen en äkta, artikulerad ideologi med anspråk på allmängiltighet — utilitarismen. Denna spelade en ytterst viktig roll under industrialiseringens första decennier som en stridbar, uppriktig tro på kapitalackumulering och kulturnihilism. Men den uppnådde aldrig någon riktigt allennarådande ställning. Delvis berodde detta naturligtvis på klassens historiska oförmåga, nämligen att vinna politisk dominans. Men delvis berodde misslyckandet på dess egna inneboende begränsningar: Själva dess fanatiskt nakna materialism hindrade den från att skapa det kultur- och värdesystem som är kännetecknet på en härskarideologi. Slutligen blev den endast en av grunderna till den ekonomiska verksamheten. Den genomträngde aldrig legitimeringen för systemet som helhet. En obetydligt senare produkt av borgerskapets frammarsch var liberalismen som sådan, både en förfining och en försvagning av den utilitaristiska doktrinens ursprungliga hätskhet. Ett mera motsägelsefullt, begränsat och tillfälligt fenomen som inspirerade den för den tidens bourgeoisie (Cobden) typiska sporadiska entusiasmen för välgörenhet utomlands. Men trots att en del av dess förespråkare var högst framstående (Mill) hindrades den från att på allvar göra anspråk på inflytande av imperiets och ekonomins objektiva struktur, vilken negerade alla de normer den stod för. Härav dess benägenhet att söka skydd i altruistiska internationella kampanjer.

II

Den kapitalistiska hegemonin har avgörande betydelse för arbetarklassen, på ett speciellt, historiskt betingat sätt. En kombination av struktur- och konjunkturfaktorer under 1800-talet skapade ett proletariat som utmärktes av *ett orubbligt korporativt klassmedvetande och knappast några ideologiska anspråk på hegemoni*. Denna paradox är den viktigaste enskilda omständigheten i fråga om den engelska arbetarklassen. Om en klass i hegemoni kan definieras som en *som tvingar sina egna mål och sin egen vision på samhället i stort, är en korporativ klass tvärtom en som försöker uppnå sina egna mål inom en social helhet vars allmänna inriktning ligger utanför den*. En klass i härskarställning söker att omforma samhället efter sitt eget huvud och nyskapar dess ekonomiska system, politiska institutioner, kulturella värderingar, hela dess ”sätt att passa in” i världen. En korporativ klass försöker försvara och förbättra sin egen ställning inom en social ordning som betraktas som given. Den engelska arbetarklassen har sedan mitten av 1800-talet i huvudsak karaktäriserats av en utomordentligt vid klyfta mellan ett starkt medvetande om en särskild identitet och ett ständigt misslyckande när det gäller att sätta upp mål för samhället som helhet. I denna klyfta ligger hemligheten med den engelska arbetarrörelsens

speciella natur. *Just styrkan i dess korporativa klassmedvetande som förvärvats i och genom en avskild hermetisk kultur har satt spärr för uppkomsten av en allmängiltig ideologi inom den engelska arbetarklassen.* Det har inte varit brist på klassmedvetande utan — på sätt och vis — övermått av det som har lagt hinder i vägen för arbetarklassens anslutning till marxismen. Det är denna paradox som har varit grunden både för labourpartiets orubbliga reformism och för misslyckandet att omvända det till nyliberalismen i likhet med det tyska socialdemokratiska partiet.

Historiskt ligger orsakerna till denna komplicerade form av medvetande i ursprunget till den engelska kapitalismen. Det strukturella sammanhanget har redan påvisats: I den sociala värld som skapats av en härskande klass måste *alla* klasser synas och se sig själva som naturliga ”tillstånd” konstituerade av en bestämd plats och ett bestämt levnadssätt — arbetarklassen lika mycket som någon annan. Samtidigt var den främsta konjunkturinflansen otvivelaktigt det omänskliga förtryck och den segregation som arbetarklassen led under vid tiden för sin tillkomst, något som hänvisade den till sina egna resurser att skapa sin egen kultur i sin egen värld. Denna erfarenhet av belägringstillstånd befäste en attityd gentemot omvärlden som har bevarats till den dag som är. Men arbetarklassens tidiga år var naturligtvis också den enda period i dess historia då den rest sig direkt, om än oordnat, mot det kapitalistiska samhället. I frånvaron av en utarbetad socialistisk ideologi betydde de förkrossande nederlag den led nästan ren undergång. Beväpnad med en sammanhängande vision av världen kunde den antagligen fortfarande ha gått in i en varaktig tradition och räddats för framtiden. Det faktiska resultatet blev att erfarenheterna under femtio år inte samlades och att de spelade en slående liten roll i arbetarklassens senare utveckling. Omvänt sammanföll socialismens ökande mognad och tillgänglighet som ideologi från 1850-talet och framåt med det ögonblick i den engelska historien då arbetarrörelsen var i sin lägsta och minst mottagliga ebb.

En andra konjunkturfaktor som blev bestämmande för utvecklingen av arbetarklassens medvetande var att ingen betydelsefull grupp av intellektuella förenade sig med proletariatet förrän alldeles i slutet av 1880-talet. Orsaken till denna ödesdigra brist på förståelse vars konsekvenser vilar tungt på labourpartiet idag ligger dels i de engelska intellektuellas speciella sociologiska förankring under den viktorianska perioden, dels i tidens mera allmänna historia. Aristokratin hade aldrig tillåtit en oberoende intellektuell enklav att uppstå inom det besuttna England. Så tidigt som på 1500-talet hade den förhindrat att det uppstod en särskild världslig *intelligentia* som en efterföljare till den särskilda andliga *intelligentian* (rekryterad från de fattigare klasserna) från medeltiden, genom att översvämma de hittills övervägande slutna utbildningsinstitutionerna (Eton, Winchester, Oxford, Cambridge) med sina söner. Därefter framställde den sina egna intellektuella, huvudsakligen från de mindre, akademiska grupperna inom klassen. Så har det varit en för den engelska historien säregen tradition att det funnits en grupp intellektuella *på en gång homogen och sammanhängande men ändå inte en distinkt intelligentia*. Orsaken till detta var att enheten i gruppen förmedlades inte genom idéer utan genom släktskap. Den blev därför aldrig någon mer eller mindre autonom grupp, vertikalt integrerad genom sin släktskap med föregångarna så att den bildade en fortlöpande, på det inre planet enad intellektuell församling som i Frankrike – dess enhet var rätt och slätt dess yttre fäste i sin klass.

Detta betyder inte att den visade någon genomgående politisk likformighet. I själva verket levererade de viktorianska intellektuella som kollektiv en anmärkningsvärt sammanhängande och vittgående kritik av den viktorianska kapitalismen – den huvudsakligen men inte uteslutande romantiska tradition som är ämnet för *Culture and Society*. Men trots att denna kritik inrymde insikter som nära överensstämde med en del filosofiska grundtankar i marxismen var den av goda sociologiska skäl inte desto mindre ohjälpligt avskild från den ekonomiska strukturens och den

politiska konfliktens realiteter. Samtidigt verkade den franska revolutionen avkylande på dessa intellektuella lika mycket som på deras klass. Följaktligen gick traditionen ofta under i katastrofal förvirring och skulle slutligen – på 1900-talet – bli i politisk mening övervägande reaktionär.

Sålunda försummade 1800-talets enda sant radikala kritik av kapitalismen att gå samman med den enda kraft som kunde kasta kapitalismen överända. Den romantiska traditionen och dess fortsättning förblev politiskt naiv och blev reaktionär. Sedan arbetarrörelsen varit undertryckt och under lång tid på reträtt skulle den falla offer för den mest förkrympta borgerliga ideologin av alla – utilitarismen.

Det är en allmängiltig historisk lag att en social klass på uppåtgående får en betydande del av sin ideologiska utrustning ur den härskande klassens arsenal. Så vände arbetarklassen i Frankrike den franska revolutionens allmänna axiom mot den borgerlighet som först förkunnade dem – de grundade en revolutionär ideologi riktad mot dem som tagit initiativet till revolutionen. I England ledde en likgiltig bourgeoisie till ett underordnat proletariat. Den gav ingen impuls till frigörelse, inga revolutionära värderingar, inget allmängiltigt språk. I stället överförde den utilitarismens livsfarliga bakterier, som kom labourpartiet att bli så uppenbart sjukt under 1900-talet. Den första något så när stora grupp av intellektuella som till slut gick in i den politiska striden på arbetarklassens sida var fabianerna på 1880-talet.⁹ Den intellektuella härstamningen från makarna Webb och deras kompanjoner tillstods öppet och osminkat – de var direkta efterföljare till Jeremy Bentham och James Mill och de positivistiska ideologerna i mitten av 1800-talet (Herbert Spencer m.fl.). Det var det mest förgiftade arv som arbetarrörelsen kunde ha fått. En självbelåten förväxling av inflytande och makt, en dum beundran för byråkratin, ett illa dolt förakt för jämlikheten, bottenlös kälbogerlighet – hela den karaktäristiska inskränktheten hos paret Webb och deras förbundna blev inpräglad i labourpartiets förhärskande ideologi efter detta. Även i sin ursprungliga form av ideologi för borgerskapet hindrades utilitarismen av sina begränsningar från att bli en ledande kraft. Sedan den berövats sin ungdom och glöd och späts ut med faderlighet blev den aldrig i sin fabianska form någon allvarlig utmaning mot den härskande gruppens ideologi.

Fabianismen var naturligtvis inte det enda inslaget i labourpartiets åskådning under dess tidiga år, även om den i längden visade sig vara den politiskt mest betydelsefulla. Den andra komponenten i den klassiska ”labourismen” var givetvis den äkta arbetarradikalism som härstammade från ILP (till att börja med symboliserad av Keir Hardie). Det var den som gav labourpartiet dess orubbliga sociala karaktär och hindrade det från att någonsin bli ett parti bara för medelklassreformer. Samtidigt uppnådde aldrig de rent ideologiska uttrycken för denna kraftfulla strömning någonting liknande fabianismens konsekvens, då den förblev en oregelmässig blandning av förfalskad marxism, omformad metodism och nedärvd liberalism. Under de första åren av partiets existens hade det sista elementet viss betydelse genom att det förmedlade den liberala internationalistiska och (delvis) antiimperialistiska traditionen till en grupp inom labourledningen (MacDonalds nej till första världskriget, etc.). Dess betydelse i fortsättningen reducerades oundvikligen.

I stort sett kan man alltså säga att *den enda avskilda och sammanhängande ideologi som har slagit rot i arbetarrörelsen i detta århundrade har varit omedelbart avhängig av den enda avskilda, sammanhängande och misslyckade borgerliga ideologin under förra århundradet*. Ändå har just denna rörelse aldrig bakbundits och förvandlats till en rent medlöpande politisk eller industriell apparat (som i Tyskland, USA).

Man kan hävda att arbetarrörelsens verkliga historiska innehåll huvudsakligen har artikulerats alls

⁹ Tragiskt nog var Morris tankar alltför isolerade för att få något större inflytanden på rörelsen.

inte ideologiskt utan institutionellt. I en berömd passus skriver Williams: ”Vad den (arbetarklassen) har frambringat i fråga om kultur är den kollektiva demokratiska institutionen, antingen den förekommer i fackföreningarna, den kooperativa rörelsen eller ett politiskt parti. (— — —) När den ses i sitt sammanhang kan den betraktas som en mycket anmärkningsvärd prestation.” Denna tanke representerar den ena ytterligheten när det gäller de socialistiska teorierna om arbetarklassen. Enligt den förebildar arbetarklassen i sin konstitution det samhälle som den är kallad att skapa. Det är detta som har kallats ”proletär positivism”, i motsats till den andra ytterligheten — den som ser proletariatet som historiens negativism, det totala negerandet av den existerande sociala ordningen, en subjektivitet som slungats i riktning mot ett totalt upphävande av klassamhället och därmed av sig själv. Det är klart att verkligheten i varje historisk situation inrymmer en dialektik av båda dessa moment. Ren positivism, och arbetarklassen skulle bli orörlig i sin egen fullhet, oförmögen att starta något som helst projekt för en total social förändring. Ren negativism, och den skulle befinna sig i ett permanent uppror som vore lika med självmord. Det råder ingen tvekan om vilket moment som dominerat i England. Hela den täta värld som Hoggart beskriver i *Uses of Literacy* vittnar om den monumentala positivism som kännetecknar världens äldsta arbetarklass.¹⁰ Bara alltför mycket — svagheten i Williams resonemang är att det inte skiljer på de institutionella former som kännetecknas av korporativism respektive hegemoni. Själva tätheten och det specifika i den engelska arbetarkulturen har begränsat dess politiska räckvidd och förhindrat att socialismen fått någon ledande ställning i England. Williams försök att lösa svårigheten genom att tillskriva arbetarklassens institutioner men inte borgerskapets en obestämd töjbarhet vilar — bortsett från dess faktiska svaghet — på att han helt har avfört konfliktbegreppet ur sitt språkbruk. Sanningen tycks vara att arbetarkulturen är beskaffad som han beskriver den men att den *vilja att göra den generell, till det allmänna mönstret för samhället* som han underförstått antar följa med detta endast sällan har varit för handen.

Således återkommer samma fundamentala paradox, vilken nivå man än väljer att betrakta. I Storbritannien har arbetarklassen under 150 år skapat ett massivt, diamanthårt klassmedvetande — men den har aldrig utvecklats till en ledande politisk kraft.¹¹ Själva namnet på dess traditionella politiska parti understryker kraftigt denna sanning. Det är ensamt bland de större europeiska arbetarpartierna om att varken kallas socialdemokratiskt, socialistiskt eller kommunistiskt parti; det är arbetarpartiet — namnet anger inte något idealsamhälle som alla de andra gör utan bara ett föreliggande intresse.

Sammanfattningsvis kan det vara på sin plats att i största korthet erinra om de ögonblick i historien då hegemonins dunkla struktur blivit plötsligt och hjärt belyst av blixten från en stor politisk kris.

1. 1926. *Storstrejken*. Denna unika kraftmätning mellan klasserna slutade naturligtvis med katastrof. Men kan strejkfiaskot tillskrivas enbart ”förräderi”? Var en segerrik utgång över huvud taget möjlig? Den vanliga bedömningen tycks vara att den inte var det, av det enkla skälet att det från början aldrig fanns någon politisk vilja att genomdriva den. Coles beskrivning är klassisk:

¹⁰ Angående debatten om negativism och positivism — se G. Lukács: *Historia och klassmedvetande*, Cavefors 1968; J.-P. Sartre: ”Les Communistes et La Paix” (*Les Temps Modernes*, nos. 81, 84-85, 101; också i *Situations VI*, Paris 1964); M. Merleau-Ponty: *Les Aventures de la Dialectique* och L. Magri: ”Problemi della teoria marxista del partito rivoluzionario” (*Critica Marxista* nos. 5-6 1963). I England har Hoggarts storartade fenomenologi (i *The Uses of Literacy*) varit det viktigaste bidraget, även om det naturligtvis inte varit av teoretisk art. Marx arbeten betonar båda aspekterna.

¹¹ Parlamentarismen som ofta har ansetts vara labourpartiets grundfel är sålunda bara ett uttryck för ett djupare misslyckande.

”När ögonblicket var inne var det emellertid arbetarna som drog sig tillbaka. Den inneboende konstitutionalismen inom huvuddelen av arbetarrörelsen har aldrig gjort sig mer öppet gällande än i den stora 'okonstitutionella' rörelse som är känd som 'storstrejken'. A andra sidan visade de som slog vakt om lag och ordning ett helt annat sinnelag då de var redo att driva saken till sin spets när krisen kom, hellre än att tillmötesgå fackföreningsledarnas tydliga vilja att träffa en uppgörelse. Det fredliga centrala strejkrådet och den krigiske Mr Winston Churchill, den beskedliga *British Worker* och den rasande *British Gazette*, visade en kontrast som är lika lärorik som ironisk. (— — —) Från början låg de strejkandes enda verkliga möjlighet till framgång i att de kunde skrämra regeringen till kapitulation eller övertala den att kompromissa. Den mentalitet som regeringen visade under hela konflikten uteslöt den senare lösningen, som naturligtvis strejkledarna hade välkomnat. *Därför blev det en moralisk strid — det gällde att vänta och se vilken sida som skulle svikta först.* Men då regeringen stod under kommando av Winston Churchill, som i hög grad fann nöje i 'gruff et', var det inte troligt att den skulle svikta. (— — —) När allt tas med i beräkningen hade de strejkande från första början knappast någon reell möjlighet att vinna (— — —).” (Min kursivering.) Det har aldrig givits en bättre beskrivning av en korporativ klass kontra en klass i hegemoni.

2. 1931. *Labourregeringens fall.* Det framkallades, oundvikligt, av en pundkris, och det slutade i den största katastrof som drabbat någon regering i den brittiska historien. De flesta i ledningen för det makthavande partiet deserterade kollektivt till oppositionen, vilket resulterade i näst intill utplåning för partiet vid följande val. Tawney skriver om labourpartiet av år 1931: ”Det är upphovsman, en oavsiktlig och beklagansvärd upphovsman, till sina egna olyckor. Det bildade en regering efter sitt eget sinne, och den regeringens sammanbrott var inte resultatet av vare sig en olycka — även om en sådan spelade in — eller av ogynnsamma omständigheter — även om den hade turen emot sig — eller minst av allt, det måste upprepas, av enbart personliga känslor. Det skedde i enlighet med historiens logik. (— — —) Trots de dramatiska händelser som förkunnade regeringens sammanbrott föll den inte med ett brak, i en tornado ur det blå. Den kröp sakta mot sin undergång, tappade luften tum för tum (— — —).”

3. 1951. *Den tredje labourregeringens fall.* Labourpartiet vann 1945 en absolut majoritet av platserna i en konstitutionellt suverän lagstiftande församling — ingen arbetarklass i något annat stort västeuropeiskt land har någonsin vunnit en så total val- eller politisk seger. Inom två år hade Attlees regering förlorat initiativet, och de följande åren präglades av ständig reträtt. Det slutliga sammanbrottet, en repris i diminuendo av händelserna 1931, påskyndades av en kris i betalningsbalansen och av sprickor inom kabinettet. Crossman har nyligen påpekat att det var ett högst onödigt debacle: ”Hur kunde Hugh Dalton avslöja (---) att regeringen 1947 — bara två år efter valsegern — uppenbarligen var i färd med att förlora både sin sammanhållning och sin inriktning? (---) Vad var det som kom luften att så snabbt gå ur det allmänna krav på sociala förändringar som hade svept med sig partiet till makten 1945? (— — —) När 1951 års val ägde rum förelåg ingen våldsam antisocialistisk svängning i den allmänna opinionen. Tvärtom, partiet gjorde framsteg på landsbygden — och gjorde det bästa valet i sin historia. (— — —) Om bara Mr Attlee hade hållit ut i stället för att vädja till landet när krisen var som värst skulle han ha skördat vinsten av återhämtningen 1951, och labour kunde ha stannat vid makten i tio år. (— — —) En fristående kritiker är (— — —) benägen att anse att valförlusterna 1950 var helt onödiga och att det förhastade beslutet att avgå ett år senare inte var ett oundvikligt resultat av krisen utan en följd av fysisk utmattning och modlöshet (— — —).”

Historien om hegemonin i 1900-talets Storbritannien antyds klart i dessa tre kommentarer.

III

Det återstår att ge en bild av hur detta hegemonisystem fungerar som en allmän social ordning vilken avgränsar och bestämmer rollerna för de medverkande antagonistiska samhällsklasserna. För detta ändamål är de ögonblick avgörande då arbetarpartiet har vunnit öppen politisk makt och bildat regering. Problemet för undersökningen kan enkelt ställas så: *Vilken är den osynliga barriären mellan den formella kontrollen över en obegränsad statsmakt (innefattad i parlamentets suveränitet) och det faktiska genomförandet av kvalitativa sociala förändringar (innefattat i partiets konstitution)?*

Det första man bör slå fast är tydligtvis att makten i utvecklade kapitalistiska samhällen är mångfacetterad. Den officiella myten att den uteslutande är lokaliserad till sätet för den politiska demokratin, parlamentet, är så uppenbart tom att ingen på vänsterkanten tar den på allvar. Men tyvärr har det knappast gjorts ett enda försök att ersätta den med en substantiell, förfinad teori om makten i senare tiders kapitalism. Bara detta är ett exempel på den allmänna förtvining som har utmärkt den samtida socialistiska teorin i analysen av det kapitalistiska samhällets *förmedling*. I längden sammanfaller förvisso makten med kontrollen över produktionsmedlen. Men detta är inte nödvändigtvis sant i varje givet ögonblick i historien. Tvärtom, vad som behövs är inte ett nytt fastslående av banaliteten att makten i sista hand är beroende av hur ägandet är fördelat i samhället, det tvingande behovet gäller en konkret typologi över maktens olika modaliteter. Ett helt spektrum av möjligheter finns, förverkligade i mer eller mindre ren form i olika samhällen under olika epoker. För en kort tid kan makten vara övervägande militär, byråkratisk, ekonomisk, ideologisk, till och med — som ett gränsfall — rent politisk. Den kan kristalliseras direkt i våldet (det nazistiska Tyskland), administrationen (det konfucianska Kina), produktionsmedlen (bolagsstater som Honduras eller Katanga), kommunikationsmedlen (samhällena i väst, i växande utsträckning), eller lagstiftningen (vilket skulle betyda socialism). Maktstrukturen är naturligtvis aldrig i något samhälle ett endimensionellt system. Detta hindrar emellertid inte att det är möjligt att göra meningsfulla distinktioner både inom och mellan olika maktmönster. I Storbritannien åtminstone är det klart att det föreligger en mycket speciell maktkonfiguration, resultatet av en säregen historisk och geografisk belägenhet.

Det finns inte utrymme här att ingående diskutera karaktären av denna konfiguration. Men man kan antyda att det finns i huvudsak tre egenheter inom Storbritanniens maktstruktur: de byråkratiska eller militära faktorernas relativa betydelselöshet, de ekonomiska faktorernas exceptionella förmåga att omedelbart strejka, de ideologiska och kulturella faktorernas primära och avgörande betydelse. Tillsammans kan denna kombination definieras, i termer som använts först av Hegel och sedan av Marx, som det civila samhällets överhöghet över staten. Varje beståndsdel i sammanställningen motsvarar ett avgörande ögonblick i den härskande gruppens historia. Trots sin uppenbara klasskaraktär har varken armén eller civilförvaltningen någon direkt maktpolitisk betydelse i England i stil med vad som är fallet i de flesta andra utvecklade kapitalist-länderna (Frankrike, tills nyligen Tyskland och Japan). Arméns betydelselöshet i England är resultatet av en lång dialektisk historia: Under medeltiden var landsbygden skådeplats för den värsta övermilitariseringen i Europa (Rosornas krig), vilket ledde till Tudormonarkins radikalt avmilitariserande politik. När sedan monarkin själv försökte bygga upp en stående armé (Jacob II) förhindrades detta i gengäld och följdriktigt av den besuttna klassen som ett hot mot dess självständiga makt på landsbygden — Englands geografiska isolering onödiggjorde ett permanent yttre försvar. Frånvaron av en stor statsbyråkrati är en motsvarighet till den agrara maktens lokala karaktär under 1600- och 1700-talen. Kontrollen över landsbygden upprätthölls av fredsdomaren, som var oavlönad och skötte sitt uppdrag på lediga stunder och som på ett unikt sätt kombinerade ekonomisk, social och politisk makt i sin person — försök att skapa en kunglig-byråkratisk

apparat (Karl I) strandade på denna klippa. Jordbrukskapitalismens framgångar och den första industriella revolutionens spontana utbrott skapade det antibyråkratiska tryck som jordägarnas politik och senare, med förstärkande verkan, laissez faire-ekonomin utövade (där industrialiseringen kom senare och var mera överlagd och efterbildande, som i Tyskland, blev staten tvärt om ett av de främsta verktygen för den industriella revolutionen). Den moderna civilförvaltningen kom till så sent som 1854. Den är mycket mera betydelsefull som maktfaktor än armén och har otvivelaktigt haft en bromsande effekt på labourregeringarna under detta århundrade — men den har aldrig varit mäktig nog att stjälpas dem.

Som kontrast är den direkta ekonomiska makten i England exceptionellt stor. Precis som arméns och byråkratins relativa betydelselöshet är en produkt av jordbrukskapitalismens ursprungliga dominans stannar kapitalets väldiga, direkta slagkraft från den industriella kapitalismens speciella situation i England. På vänsterhåll ropar man ofta på ”ekonomisk makt” utan att någonsin analysera dennas beståndsdelar: beslut ifråga om arbetare (avskedanden), investeringar (utdelningsnivåer), priser (skatteöverflyttning till konsumenten), reklam (stöd till politiska partier) och så vidare. Här behöver bara ett enkelt förhållande påpekas. Detta att kapitalets totala politiska makt i England är både *exceptionellt massiv och strukturellt hysterisk* på grund av den brittiska ekonomins internationella position. När den ekonomiska makten konfronteras med en fientlig regering är dess yttersta sanktion kapitalflykt. I England har den historiskt betingade organisationen av sterlingområdet gjort detta till en permanent möjlighet snarare än en frestelse i nödsituationer, eftersom pundet är så sårbart för internationell spekulering att denna ständigt hotar att utlösa panik på den engelska kapitalmarknaden. Sålunda står en arbetarregering nästan automatiskt inför den dagliga möjligheten att den ska förlora den internationella kapitalismens ”förtroende”, en förlust som i sin tur omedelbart skulle framkalla en utströmning av engelskt kapital av katastrofala dimensioner som sterlingområdet — för att sluta cirkeln — gör det onormalt svårt att kontrollera. Det är ingen tillfällighet att båda de viktigare labourregeringarna föll efter en pundkris. Allt detta tillkommer ovanpå kapitalets normala makt att handla efter eget gottfinnande i vad den väljer att betrakta som en nödsituation.

Slutligen: De kulturella institutionernas utomordentliga betydelse i den maktstruktur som är utmärkande för England har redan antytt. Kontrollen över undervisningsväsendet (*public schools*, universitet) och kommunikationssystemet (oligopol inom pressen) är avgörande när det gäller att bevara ”överklassens” hegemoni. Båda i tur och ordning kommer av och är anpassade till större historiska kännemärken i maktens mönster. *Public school*/Oxford och Cambridge-fenomenet utgör just ett *icke-statligt* undervisningssystem (i slående kontrast till det byråkratiserade undervisningssystemet i t.ex. Frankrike). Den enastående centraliseringen och oligopolistiska kontrollen av pressen återspeglar troget den grad av koncentration och nationell integration som uppnåtts av världens äldsta industrikapitalism.

Denna triangelformade topografi är den verkliga sociologiska ”miljön” för den parlamentariska demokratin, vars konkreta, operationella karaktär kan förstås endast i detta perspektiv. I en bemärkelse är den formella sida hos parlamentarismen i England som är anmärkningsvärd den absoluta, oinskränkta suveränitet den förlämnar den lagstiftande församlingen. Detta skulle — teoretiskt — ge vilken arbetarregering som helst ett förödande vapen. Ingen annan borgerlig stat har någonsin tagit en risk liknande den som ligger i avsaknaden av en skriven konstitution i England (många har till och med haft det privata ägandets okränkbarhet inskriven i sina konstitutioner, vid sidan av kraftiga hållhakar på den lagstiftande församlingen). Denna egendomlighet i det engelska politiska systemet måste, än en gång, tillskrivas den härskande gruppens utvecklingshistoria. Underhuset var under århundraden en institution för en enda klass — det fanns alltid en sociologisk garanti för att den skulle agera förutsebart som gjorde juridiska

säkerhetsräcken onödiga. Senare fogades den uppåtsträvande bourgeoisien och därefter arbetarklassen in i samma ram genom att rättigheterna helt enkelt vidgades. Den parlamentariska demokrati som slutligen uppkom och som gjort Storbritannien berömt var ur en synpunkt arbetarklassens mest livsviktiga och varaktiga seger. Samtidigt var den en *nödvändig följd* av att de traditionella formerna för socialt övervälde anpassades efter en ny situation. I England var demokratin den lösesumma som erlades av hegemonin. När den härskande klassen ställdes inför det framryckande borgerskapet och därefter proletariatet måste den antingen bryta med hela sin tradition och försöka hävda sitt maktmonopol med hjälp av militärt eller byråkratiskt tvång, eller lämna dessa nya sociala krafter tillträde till det politiska systemet och neutralisera deras verkan inom detta med hjälp av mäktiga utomparlamentariska medel, *helt i överensstämmelse med sin traditionella strategi*. När den ställdes inför den framryckande medelklassen valde den det sistnämnda alternativet, fördubblade hegemonins speciellt kulturella och ideologiska sida (mystiken kring aristokratin, etc.) och upplöste successivt sin närmaste motståndare genom att selektivt suga upp den i sina egna led. Det nya enhetliga blocket vände sig sedan mot proletariatet för att hålla det tillbaka. Det fanns ingen möjlighet att upplösa detta som klass, men inkorporeeringen av industribourgeoisien i det härskande blocket gav i gengäld ett andra vapen: den rena styrkan i ett anhopat kapital.

Parlamentet, det formella sätet för den politiska makten, är alltså idag två helt olika ”platser” beroende på vilket parti som är vid makten. Man kan analysera dess roll i maktsystemet i de olika fallen. När en konservativ regering är vid makten utgör den en integrerande del av ett sammanhängande landskap som utbreder sig jämnt och obrutet omkring den. När en labourregering är vid makten är den en isolerad, strålkastarbelyst enklav på nästan alla sidor omgiven av fientligt område, ständigt beskjuten av industri, press och en arrangerad ”allmän opinion”. Var gång har den till slut blivit invaderad.

Naturligtvis är den verkliga maktbalansen mer komplicerad än en bild som denna antyder. Speciellt kunde fackföreningarnas makt bli en oerhört stark stödjande kraft för en labourregering, även om den ännu aldrig verkligen har använts som en sådan. Men det vanliga påståendet att arbetarrörelsen har ”motvägande makt” i en demokratisk kapitalism kringgår helt enkelt den verkliga frågan, som inte är ”finns det två maktgrupperingar?” utan ”hurdan är *den slutliga maktbalansen?*”. Galbraiths och Stracheys motvägande makt är knappast något mer än industriarbetarklassens förmåga att förhindra en relativ sänkning av dess levnadsstandard i en expanderande ekonomi.

I själva verket är det två ojämna styrkor som ständigt gör chock mot varandra, varvid de förskjuter sammanstötningspunkten än i den ena, än i den andra riktningen; men under en längre tidsperiod etablerar de en *relativt stabil jämvikt* på en punkt som är fördelaktig för den ena och ofördelaktig för den andra. Denna delvis stabiliserade jämvikt, varken fullständig seger eller oavgjort utan *ett ständigt nettoövertag* för den härskande klassen, är sanningen om den sociala freden och den politiska demokratin i dagens England. En reformerande arbetarregering, som efter 1945, kan varaktigt förskjuta tyngdpunkten åt vänster (socialiseringar, införande av fri hälsovård, etc.) så att hela området för framtida fluktuationer får ett för arbetarklassen gynnsammare läge. Detta utesluter naturligtvis inte framgångsrika påtryckningar i motsatt riktning, vilka — som under perioden 1951-63 — kan skjuta tillbaka tyngdpunkten en bit igen (upphävande av inkomstomfördelningen, exploatering av den allmänna sektorn, etc.). Den rådande jämvikten i England förblir förkrossande kapitalistisk med orättvisor som kan tävla med eller vida överträffar allt i den vägen på andra håll i den kapitalistiska världen: 1 % av befolkningen äger 43 % av den taxerade förmögenheten, under de senaste tio åren kom halva kabinettet och en tredjedel av direktörerna för de större bankerna, försäkringsbolagen, etc., från en skola på 1 000 i

en nation på 50 000 000. Det trånga utrymme som den rör sig fram och tillbaka i under en given period kan definieras som den bestämda elasticiteten hos hegemonin i just den konjunkturen.

C. Tilltagande entropi

Till sist — både den nuvarande krisens karaktär och arbetarrörelsens ursprungliga förhållande till den framgår av föregående analys:

Den nuvarande krisen är en allmän sjukdom som omfattar hela samhället, infrastruktur och överbyggnad — inte ett plötsligt sammanbrott utan en långsam, beklämmande entropi. Alla de betingelser som utgjorde den styrande gruppens sällsynt stora lycka under 1800-talet har vänt sig emot den. ”Lagen” om ojämn utveckling har visat upp sin sedvanliga dialektiska omkastning — och det med besked. Idag står Storbritannien avslöjat som ett förkalkat, arkaiskt samhälle, fångat och nedtryckt av sina svunna framgångar, nu för första gången medvetet om sin förslappning men hittills oförmöget att övervinna den. Symptomen på nedgången har katalogiserats alltför ofta och vidlyftigt för att behöva upprepas här: en ekonomi i dvala, en regressiv utbildning på svältkost, en olidlig stadsmiljö, en demoraliserad styrande klass, en erbarmlig kulturell provinsialism. Alla dessa bördor i nuet har sitt ursprung i välsignelser i det förflutna. Detta förflutna är inte bara det från den imperialistiska eran, som så många socialistiska — och kapitalistiska — kritiker upprepar nuförtiden. Det sträcker sig både bakåt och framåt långt utanför slutet av 1800-talet, då som sagt i huvudsak endast hände detta att det brittiska samhällets överbyggnad slutligt befästes. Den viktigaste orsaken till den nuvarande krisen är naturligtvis den utdragna internationella avmattning i ekonomin som själv både kommer av och daterar sig från fullbordandet av den brittiska imperialismens världsordning under perioden 1880-1914. Kapitalexport, underinvestering hemma, eftersläpande tekniska innovationer, allt utmärker den brittiska ekonomin från 1800-talets sista decennier och framåt. Men den väldiga kvantitativa avkastningen av imperiet och de brittiska investeringarna utomlands dolde för en lång tid denna kvalitativa försämring och ledde oundvikligen till en allvarlig skärpning av den. Imperiets sista inkarnation, sterlingområdet efter kriget, har sent omsider blivit det svarta fåret för de högljuddaste borgerliga publicisterna av idag, det ondaste onda i vår tids brittiska ekonomi. Ändå behärskas denna sista form av imperium av den brittiska imperialismens första historiska kärna, City, som räknar sitt ursprung inte från 1800-talet utan från 1600-talet. City har under sin långa historia koloniserats av aristokrater i högre grad än någon annan sektor och är nu både den sociologiskt mest avslöjande och den mest avgörande delfaktorn när det gäller ekonomins utformning. Det innefattar och symboliserar alla systemets brister. Ty den levande palimpsest som den styrande gruppen i Storbritannien utgör faller nu sönder genom alla gamla tillägg. Industriebourgeoisien som i sin krafts dagar införlivades med den jordägande aristokratin har genom denna förening infekterats och anfräts av den senares laster. Amatörism och nepotism spred sig från ministrarna till det allra heligaste i borgerskapets inre, industrins styrelser och direktioner. Under 50-talet fann Barna att de mest produktiva företagen i England till största delen antingen hade startats av utlänningar (flyktingar, etc.) efter 1940, kontrollerades av minoritetsgrupper (kväkare, judar) eller ingick i internationella storföretag (mest amerikanska) ... De världserövrande företagen från mitten av 1800-talet hade hundra år senare blivit kraftlösa förvaltare.

Samtidigt avslöjade den statliga samordningen av det kapitalistiska systemet en katastrofal svaghet. Finansdepartementet blev efter City den andra stora kvarnstenen runt halsen på den ekonomiska tillväxten i England. Den historiska bedrift som kan tillskrivas den styrande klassen i England i alla dess metamorfoser, upprätthållandet av det civila samhällets övervälde över staten, har här på ett ödesdigert sätt underminerat den. Idag blir kapitalismen överallt i världen mer och mer strömlinjeformad, rationaliserad och oligopolistisk. Den jättelika internationella koncernen

framstår i allt högre grad som dess basenhet, och staten ingriper allt mera avgörande i national-ekonomin, styr och kontrollerar den i hela det kapitalistiska systemets intresse. Neokapitalismen kräver överallt en anvisande statlig planering. Denna planering måste med nödvändighet utföras av högt utbildade teknokrater som arbetar inom en mäktig statsapparat. I England gör den styrande klassens hela samlade tradition att den är oduglig till denna roll. Dess dygder har varit sådana som hör samman med godsägararistokrati och *laissez faire*. Nu när dessa har försvunnit är bara lasterna kvar: allmän dilettantism och en anakronistisk ekonomisk liberalism. Det är sedan oundvikligt att finansdepartementet har blivit vad en kritiker har kallat ”dilettantismens himmelrike” — med olyckliga följder för den konservativa regimens prestige och framgång under 50-talet.

Slutligen var också den brittiska kapitalismens sista stora lyckträff, dess seger i två världskrig, en omedelbar orsak till dess nedgång. Den tvingades aldrig av en massiv fysisk förstörelse av sitt maskineri att radikalt omforma och förnya sig. Tvärtom sackade den på ett dramatiskt sätt efter den dynamiska, moderniserade ekonomin i Tyskland, Frankrike, Italien och Japan, uppblåst och orustad som den var efter att gång på gång ha sluppit helskinnad undan. Men nu hörs sent omsider slagorden om ”planering” och ”tillväxt” och ”effektivitet” i alla regeringstal, och behovet av en rationalisering av ekonomins hela sammansättning och inriktning framhålls i samtliga högertidskrifter.

Även socialt har triumferna igår blivit förbannelsen idag. Det engelska borgerskapet har aldrig utmärkts av entusiasm för teknologisk och vetenskaplig utbildning — den industriella revolutionens långsamma, epokgörande mognad och plötsliga ”naturliga” blomning hade gjort det onödigt att ”på byråkratisk väg” skapa ett allmänt, effektivt system för teknisk utbildning likt det som så bidrog till industrialiseringen i Tyskland. Men denna tillfälliga fördel stöptes snart i en extremare och mera överlagd form. Vid 1800-talets mitt sålde den groende medelklassen sin förstfödslorätt för en gentlemannaaccent. De public schools som beseglade fördraget mellan industri- och jordbrukskapitalisterna reducerade de båda klassernas färdigheter och strävanden till en gemensam nämnare och inpräglade den i följande generationer. Borgerskapet bidrog minst till den nya, ”humanistiska” *public school*-personligheten: dess hämningar och puritanism; aristokratin mest — dess arrogans och amatörism. I varje fall lämpades vetenskap och teknik överbord. Den styrande gruppen var utbildad för att styra, och gjorde det. Men hundra år senare hade dess kunnande blivit bara manér och dess manér mer och mer tillgjordhet. På 50-talet började de stora, kapitalintensiva företagen sent omsider att förse *public schools* (och universitetet) med naturvetenskapliga institutioner och laboratorier. För sent — hela undervisningssystemet blev ohanterligt och skulle oundvikligen komma att ifrågasättas. Det statliga systemet var så underfinansierat och underprivilegierat som den engelska formen av kapitalistisk hegemoni krävde att det skulle vara och fullgjorde inte ens sin tjänarsyssla att förse ekonomin med personal i mellan- och underskiktet. Sålunda sätts både den privata och den allmänna sektorn i fråga av de mest ansedda talesmännen för det kapitalistiska England, och den ”exempellösa” utbildnings-expansion som förordas av de färskas rapporterna hälsas överallt som en tvingande nödvändighet. Men viktigare är att de traditionella sociala hierarkier som förevigats av den extrema skiktningen i utbildningssystemet nu för första gången allmänt ifrågasätts och förkastas. Omslaget har gått så långt att Macmillan en av de sista dagarna på premiärministerposten kunde kalla en konservativ konferens till strid i följande ordalag: ”Detta land måste bereda sig på förändringar. (— — —) Vi är alla mer eller mindre planerare idag (— — —) vi är ännu som nation alltför stela i våra metoder, alltför benägna att hålla fast vid gamla privilegier, alltför ovilliga att överge gamla vanor som blivit odugliga (— — —) det finns alltför många demarkationslinjer, i samhälle och industri — man kan nästan säga en sorts kastsystem (— — —).” Det konservativa partiet i sin

helhet har naturligtvis inte blivit omvänt till den nya tron på effektivitet och ”jämlighet”. En fraktion tror uppriktigt på den, en annan använder den demagogiskt, ytterligare en annan förkastar den helt och hållet. I paniken efter Macmillans avgång följde de konservativa, trots de tvingande behov som var uppenbara i den situationen, sina äldsta och djupaste instinkter och valde till sin ledare en karikatyr av de aristokratiska eminenserna i partiets förflutna. Men bortsett från allt detta är det viktiga att idag, för första gången i den brittiska historien, ett slags skenbar jämlighetsideologi till sist har skrivits in på den engelska bourgeoisens fana.

Det är naturligtvis på det politiska området i egentlig mening som den nuvarande krisen har fått sina mest uppseendeväckande — om också på sätt och vis ytligaste — yttringar. Den ekonomiska politikens utmattande skälvingar, spekulatörens och slummens fortgående duett i städerna, den militära politikens skymfliga fiaskon, den kolossala förödmjukelsen i avvisandet från den gemensamma marknaden, de skandaler som följde detta, allt var yttre tecken på den inre oreda — och sedan demoralisering — som drabbade den härskande klassen i England när den konfronterades med en värld som hade gått förbi den och alla dess monument. Sanningens ögonblick hade randats för den 1958, och den hade inte sett det. När den konservativa regeringen vägrade att gå med i EEC kastade den bort sin enda stora chans att förnya den brittiska kapitalismen utan en stor politisk och social kris på hemmaplan. Med ödesdiger hybris trodde den att England var en nation för sig — i toppen av ett världsomfattande samvälde skulle Storbritannien vara tillförsäkrat en speciell position inom den motsägelsefulla enhet som är den internationella kapitalismen. Fyra år senare insåg den sanningen, men den femte republiken (i Frankrike) var nu säkert etablerad och grindarna slog brutalt igen framför den när den sökte skydd i den gemensamma marknaden.

När man ser tillbaka på det konservativa decenniet får dess berömda arom en spöklik innebörd. Under Macmillans egid rådde en sorts nyedvardianism, och politiken i England blev mer aristokratisk än den hade varit under det konservativa decenniet tjugo år tidigare. Den edvardianska eran var naturligtvis den sista period under vilken den styrande brittiska klassens enastående internationella dominans fortfarande var intakt. Under 50-talet var det som om samma klass genom en omedveten, instinktiv härmning upprepade sin gamla roll in i dess trivialaste detaljer, i hopp om att på något sätt återskapa förtroendet för och glansen kring den sista obestridda epoken i sitt förflutna, för att möta farorna och — snart nog katastroferna — i nuet. Krisen är således det logiska resultatet av den brittiska kapitalismens långa vallfärd från sitt ursprung till den nuvarande utsatta positionen i den värld som är vår under 1900-talets andra hälft. Som en följd av detta måste den härskande gruppen i dagens Storbritannien genomgå ännu en metamorfos om den skall bevara sin hegemoni. Återuppförandet av det förflutna har inte återställt det — klassen i stort inser nu att den måste förändra sig än en gång. Den samtida kapitalismens internationella tryck kräver en radikal omställning. Det ofullbordade arbetet från 1640 och 1832 måste tas upp där det lämnades.

De möjligheter som denna kris erbjuder arbetarrörelsen är mycket stora. Det framgår av föregående (ja, av varje) analys av rörelsens historia och ideologi att den av strukturella skäl inte kan hota med en omedelbar omformning av det engelska samhället i socialistisk riktning. Den måste omforma sig själv först — det kan inte finnas någon socialism där det inte finns någon socialistisk rörelse. Men mellan denna ytterlighet och den enkla roll som verkställare av borgerlig reform och stabilisering som en del socialister redan förespar den ligger en vid och explosiv skala av alternativ. Vilka kommer dessa alternativ att vara? Vilka styrkor kommer att kämpa för att bestämma dem? Det är dessa frågor som kommer att dominera under kommande år.

Inslag i den brittiska kulturen

[Översatt från *New Left Review* 50 (jul-aug 1968)]

Någon sammanhållen och militant studentrörelse har ännu inte uppstått i England, men nu är det kanske bara en tidsfråga innan det sker. Storbritannien är det sista av de större industriländerna som inte har frambringat någon sådan. Vad varje sådan rörelse sätter främst är uppenbart: bekämpandet av universitetens och högskolornas auktoritära organisation, samgående med arbetarklassen och kamp mot imperialismen. Dessa saker utgör det naturliga stridscentrum för en massrevolt bland studenterna. Men det finns en annan front som man förr eller senare måste öppna — en direkt attack mot den reaktionära och mystifierande kultur som inpräglas på universitet och högskolor och som den högre undervisningen i Storbritannien har som en av sina väsentligaste uppgifter att ingjuta i studenterna.

Louis Althusser skrev nyligen att ”den främsta strategiska punkten för den härskande klassens kampanj” inom det allmänna högre undervisningssystemet är ”just de *kunskaper* som studenterna får från sina lärare”. Detta är ”klassinflytandets verkliga fäste vid universitetet”; ”det är genom själva innehållet i de kunskaper som förmedlas till studenterna som bourgeoisien utövar sin viktigaste kontroll över dem”.¹ Ett anfall mot detta ”fäste” är i själva verket en nödvändig förutsättning för att en studentrörelse skall få en framgångsrik start (SDS i Tyskland är här ett värt exempel). Ett av huvudskälen till att studentoroligheterna kommer så sent till England är nämligen just avsaknaden av varje revolutionär tradition i den engelska kulturen. Bara där de revolutionära idéerna är fritt och allmänt tillgängliga — utgör en del av den dagliga miljön — kommer stora skaror av studenter att börja revoltera. Hittills har de varit nedtystade och överkamma, inte främst på grund av sin klassbakgrund (som är något mera demokratisk än i många länder som har haft våldsamma upplöpp) utan snarare på grund av sin kulturella bildning. Det är inte den sociala rekryteringen som skiljer brittiska studenter från tyska, italienska eller franska studenter — utan det intellektuella arvet. För att låsa upp deras traditionella och okritiska attityder mot universitet och samhälle erfordras en systematisk kritik av den etablerade brittiska kulturen. Detta får inte bli en ersättning för den praktiska kampen mot de högre undervisningsinstitutionerna och det samhälle som de utgör en del av — det borde beledsaga den. Var kan man finna en sådan systematisk kritik? Den naturliga källan till en dylik är den politiska vänstern. Tyvärr kommer ingen studentrörelse i vardande att finna mycken hjälp där.

Storbritannien är det mest konservativa av de viktigare samhällena i Europa och har en kultur därefter: medioker och förslöad. Den upphöjdhets över livets trivialiteter som kännetecknar denna kultur blir uppenbar så snart man sätter in den i ett internationellt sammanhang. Men i förhållande till denna kultur har den brittiska vänstern till stor del varit en passiv åskådare, och tidvis en vilseledd medbrottsling. Nittonhundratalets brittiska kultur har i det stora hela skapats i motsättning till den. Ändå har vänstern aldrig på allvar ifrågasatt detta ”nationella” arv som är ett av de hållbaraste banden när det gäller att underkasta den.² Men denna uppgift står kvar på dagordningen för varje seriös socialistisk rörelse i Storbritannien som kan komma att stiga upp ur

¹ Louis Althusser: ”Problèmes étudiants”. *La nouvelle critique*, 152, januari 1964, s. 88 f.

² Under senare år har ett antal radikala granskningar av olika intellektuella discipliner dykt upp, den ena efter den andra: Gellners *Words and Things*, Cans [Vad är historia](#), Robinsons *Economic Philosophy* och Leachs *Rethinking Anthropology*. Alla dessa uttrycker en medvetenhet om stagnationen och utövar en verkningsfull kritik mot den existerande ortodoxin. Men det är slående att de alla är skrivna utifrån en konsekvent liberal ståndpunkt — de härstammar inte från vänstern. Detta har medfört att de aldrig har dragits ihop till någon samlad attack mot den samtida brittiska kulturen, och därav följer att de aldrig har fått sin rätta effekt — diskret kritik kan ignoreras eller absorberas.

spillrorna av det förflutna. Utan en revolutionär teori kan det inte finnas någon revolutionär rörelse, skrev Lenin. Och Gramsci tillade: Utan en revolutionär kultur kan det inte finnas någon revolutionär teori. En politisk teori som förmår leda arbetarrörelsen till slutseger kan endast födas inom en allmän intellektuell miljö som utmanar den borgerliga ideologin var den än kommer till uttryck och som representerar ett avgörande, hegemoniskt alternativ till det kulturella status quo som nu råder. Man behöver bara säga detta för att påminnas om att det i Storbritannien för närvarande försiggår praktiskt taget ingen organiserad strid av något slag någonstans längs denna front. Värre än så, vi har inte ens någon preliminär karta över den terräng som kampen måste stå om. Det inflytelserikaste socialistiska arbetet under femtiotalet hette *Culture and Society*. Ändå äger den brittiska vänstern få analyser av sitt eget samhälle — och ingen av sin kultur.

Avsikten med föreliggande essä är att göra en preliminär inventering av de problem som man stöter på när man betraktar hela ”uppsättningen” av samtida brittisk kultur, och vad den innebär för socialisterna. Med hänsyn till den totala tystnaden i det förflutna kommer varje sådant inledande försök oundvikligen att lida av misstag, förbiseenden och utelämnningar. Men en diskussion av ämnet är till slut en förutsättning för politiska framsteg för studenterna och intellektuella framsteg för vänstern, och någonstans måste man börja. Riskerna med en för stor brådska är uppenbara, men faktum är att vi nu lider under följderna av år av dröjsmål.

Kulturen

Den brittiska kulturen som den föreligger idag utgör ett svårt hinder för en revolutionär politik. Vad menas här med kultur? En preliminär avgränsning är nödvändig. Vi sysslar inte med det antropologiska kulturbegreppet — summan av sociala seder och symboler i ett visst samhälle. Ett generellt bruk av denna term karaktäriserade vänstern under 50-talet och ledde till en del viktiga insikter i det brittiska samhället — det var då Richard Hoggarts *Uses of Literacy* kom ut. Men detta bruk suddade också ut egenarten i det överbyggnadskomplex som ett samhälles självständiga tänkande och konst utgör.

För denna essäs vidkommande skall bara från början slås fast att de kulturbegrepp som här används skiljer sig från det bruk som då var populärt. Det betyder inte att brännpunkten enbart kommer att ligga på ovannämnda överbyggnadskomplex — ett samhälles självständiga tänkande och konst. Två stora uteslutningar kommer att göras inom denna helhet för att frilägga det kärnfenomen som analysen skall syssla med. Dessa två undantag är naturvetenskaperna på den ena ytterkanten och den bildande konsten på den andra. Skälen till denna begränsning ligger i min politiska utgångspunkt. Den kultur som mest direkt berör kärnan i all politik är när allt kommer omkring den som förser oss med våra grundläggande begrepp om människan och samhället. Dessa är definitionsmässigt de viktigaste rotationsaxlarna för all social aktivitet. Således är historia, sociologi, antropologi, ekonomi, politisk teori, filosofi, estetik, litteraturkritik, psykologi och psykoanalys de discipliner som är mest uppenbart relevanta för en politisk och strukturell analys. Naturvetenskaperna och den bildande konsten är naturligtvis också intimt sammanlänkade med den institutionella samhällsordningen och de klassrelationer som stöttar den, men deras yttringar är av annan art. Detta är ett omfattande problem i sig självt men kan inte diskuteras här. Det kan räcka med att säga mycket approximativt att graden av ”objektivitet” inom naturvetenskaperna respektive ”subjektivitet” inom konsten är högre än hos de ovan avgränsade samhällsvetenskaperna, och att de därför har i motsvarande grad mera indirekta relationer till den sociala strukturen. De förser oss med andra ord inte direkt med grundläggande begrepp om människan och samhället — naturvetenskaperna därför att de skapar begrepp för att förstå naturen, inte *samhället*, och konsten därför att den sysslar med människan och samhället utan att ge oss sina *begrepp*. De tre områdenas autonomi och det förstas ”centrala” position är

uppenbara i socialismens egen historia under 1900-talet. Ryssland upplevde under 30-talet, under de mörkaste åren av Stalins välde, Kapitzas atomfysik och Pasternaks lyrik. Men landet var relativt blottat på framsteg inom de viktigaste samhälls- eller humanistiska vetenskaperna. Denna trippelkombination var ingen tillfällighet. Det område av kulturen som är strategiskt för 1900-talets politik — ”klassfästets” centrala skans — är den sektor som ligger mellan den skapande konsten och naturvetenskapen. Av bekvämlighetsskäl och för koncentrationens skull kommer denna sektor att få utgöra ramen för den kultur som diskuteras här.

Strukturen

Med denna avgränsning finns det ett traditionellt socialistiskt grepp på ämnet. Det är att noggrant ange och brännmärka uppenbara borgerliga förvrängningar av de olika disciplinernas innehåll. Detta är en ständig och mycket viktig uppgift. Men det innebär ingen sant revolutionär kritik av dessa discipliner om man godtar deras nuvarande indelning och avgränsning — då avstår man från varje inflytande över dem som en sammanhängande helhet. Med andra ord kan man inte på detta sätt åstadkomma någon *strukturell* analys av dem. Vad betyder struktur i detta sammanhang? Levi-Strauss gav nyligen en träffande definition. Han skriver att en strukturell metod vid studiet av sociala faktorer kännetecknas av att den undersöker ”inte termerna (i ett system) utan *relationerna mellan termerna*”.³ Den brittiska kulturens struktur återfinns sålunda i första hand i relationerna mellan de discipliner som tillsammans utgör kulturen och inte inom varje enskild disciplin. Det är inte de enskilda sektorernas innehåll som bestämmer deras huvudkaraktär utan snarare grundplanen för deras indelning. Naturligtvis kommer innehållet att återspegla denna grundplan på sitt eget område. En kartläggning av systemet som helhet skulle då ge en uppfattning om vilka uttryck det tar sig på det inre planet.

Denna princip kommer att bestämma formerna för den analys som följer. Det är uppenbart att en uttömmande immanent redogörelse för varje sektor — med tanke på disciplinernas spännvidd — är en omöjlighet för varje enskild kritiker. Illusionen att detta skulle vara nödvändigt bär utan tvivel en del av skulden till vänsterns tystnad i ämnet. I verkligheten erfordras ingen sådan allomfattande sakkunskap om bara målet är att fånga den brittiska kulturens struktur, inte att ta ställning till varje enskild del i den. Även detta kräver naturligtvis att man tar någon hänsyn till varje ingående sektors karaktär — precis så mycket att man kan placera in dess speciella uttryck tillsammans med de andra i ett system. Inget försök kommer att göras att ge en sammanhängande redogörelse för någon enskild disciplin. Analysen kommer att sätta systemets allmänna plan i brännpunkten och sedan försöka ge en approximativ uppfattning om hur varje ingående segment är beskaffat. Den kommer alltså att vara avsiktligt ofullständig och öppen.

Frånvaron av centrum

Var skall man börja en strukturanalys när man står inför det vida fält av intellektuella fenomen som utgör den brittiska kulturen? Startpunkten här kommer att vara alla iakttagna oregelbundenheter i den brittiska kulturens konturer, i ett internationellt perspektiv. Det vill säga varje grundläggande fenomen som inte är en självklarhet utan motsäger vad man spontant kunde vänta sig utifrån de erfarenheter man har av jämförbara fall och som därför tycks kräva en speciell förklaring. Sådana oregelbundenheter kan erbjuda en gynnsam infallsvinkel till kulturen som helhet och därmed ge en nyckel till hela systemet.

Om man skärskådar ovanstående lista över discipliner och betraktar dessa i ett internationellt perspektiv, finns det då någon uppenbar anomali bland dem? Historia, ekonomi, antropologi,

³ *Le nouvel observateur*, 115, 25-31 januari 1967.

filosofi, estetik, politisk teori, psykologi eller litteraturkritik — ingen av dessa visar någonting onormalt i Storbritannien i jämförelse med andra länder. Alla representeras av institutioner vid universiteten som ger kurser sanktionerade av decenniernas tradition. Deras lokala stamtavlor är respektabla, deras ledande representanter åtnjuter en viss ryktbarhet utomlands, om så bara (ofta) i den engelsktalande världen. Det finns emellertid ett tydligt undantag i denna uppräknings sociologin. Ett trivialt om än betydelsefullt tecken på en djupgående klyfta mellan denna och de andra ”termerna” i systemet är att det inte finns någon lärostol i sociologi vid Oxford- eller Cambridgeuniversiteten, traditionellt högst i prestige i det brittiska universitetlivet, och att det inte ges några kurser i ämnet vid någotdera (båda har delstudiekurser). Förhållandet är unikt bland de större universiteten i världen. Men denna institutionella aspekt är bara en avlägsen, indirekt följd av ett ursprungligt och grundläggande historiskt faktum.

Storbritannien är det enda av de större västerländska samhällena som inte har frambringat någon klassisk sociologi. De händelser som inte inträffar är ofta betydelsefullare än de som gör det — men de är alltid oändligt mycket svårare att upptäcka. Ingenting är mera välbekant än det att det inte finns någon engelsk Durkheim, Pareto eller Weber — och ingenting lika omärkbart. Ändå är detta att ingen klassisk sociologi har uppstått i England, och följderna av det, ämnets förtorkade halvliv intill denna dag, historiska händelser av ödesdigert slag. Sociologin var nämligen den europeiska bourgeoisins stora intellektuella prestation vid slutet av 1800- och början av 1900-talet. Den innebar uppkomsten av en ny samhällsteori som — vilket är betydelsefullt — inträffade praktiskt taget samtidigt i Tyskland med Weber, Frankrike med Durkheim och Italien med Pareto. Dessa tre tänkare grundade en tradition som senare på ett kraftfullt sätt har rekapitulerats av Parsons i *The Structure of Social Action*. Det är viktigt att betona detta, ty Parsons är arvtagare till den stora europeiska traditionen, hans verk visar att sociologin på intet sätt var ämnad att vara endast ett ”kontinentalt” fenomen, efter sin första början. Ändå försummade Storbritannien inte bara att delta i den stora kollektiva upptäckten av den nya samhällsvetenskapen som skedde i Europa före det första världskriget.⁴ Man försummade också på alla sätt att assimilera den väldiga anglosaxiska vidareutvecklingen av upptäckten som ägde rum i USA från och med 30-talet. Den brittiska universitetskulturen har naturligtvis förblivit praktiskt taget oemottaglig för Parsons teori intill denna dag. Storbritannien missade alltså totalt de båda viktigaste ögonblicken i den nya vetenskapens utveckling. Under hela tiden sedan dess har aldrig någon sociolog av självständig betydelse kastats upp på denna kust. Frånvaron av en stor teoretiker av Webers, Durkheims eller Paretos klass är betydelsefull. Att det inte var fråga om en tillfällighet bekräftas av en blick på de andrarangsfigurer som bidrog till vad ett standardverk kallar ”omorienteringen i det europeiska sociala tänkandet 1890-1930”. Stuart Hughes' populära kalender *Consciousness and Society* räknar upp ett tjugotal mindre tänkare som representerar parallella tankeströmmar — ingen av dem är engelsman. Detta väldiga tomrum har aldrig fyllts igen. Ännu idag är listan över liknöjd medelmåttighet och förtorkad provinsialism obruten, trots den försenade tillväxt som nyligen skett i fråga om sociologin som formell disciplin i England. Ämnet är fortfarande till stor del en fattig kusin till ”socialvård” och ”socialförvaltning”, den viktorska välgörenhetens modfällda avkomlingar.

Vilken betydelse har denna iögonfallande förkastning i det brittiska intellektuella landskapet? Är det fråga om en isolerad rämna eller har den en vidare innebörd? Den klassiska europeiska sociologin var en *syntetisk* samhällsvetenskap. Här ligger dess avgörande, nyordnande betydelse.

⁴ Parsons förklarar mycket klart varför Spencer inte kan betraktas som en klassisk sociologisk tänkare. Hans bok börjar faktiskt med orden: ”Vem läser Spencer idag?” Hans lakoniska svar lyder: ”Spencer är död.” Den som tillbad vid utvecklingslärans altare blev dess offer när den vetenskapliga teorin utvecklade sig åt annat håll. *The Structure of Social Action*, s. 3.

Webers religionssociologi, rättsociologi och ekonomiska sociologi, Durkheims studium av självmord och social solidaritet och Paretos elitteorier överskred de fristående ämnena ”ekonomi”, ”psykologi” och ”historia” genom att förena dem till en teori om samhället som helhet. Den mest framstående samhällsvetaren i England i denna generation var Alfred Marshall, den marginalistiska ekonomins fader. Som Parsons påpekar kan detta att Marshall slutligen hamnar i en återvändsgränd ses just som en uraktlåtenhet att utveckla de kategorier som är nödvändiga för att komma längre än till en analytisk ekonomi (Marshalls problem med ”aktiviteter” bortom den rationella ekonomiska egoismen). Det var Pareto och Weber som löste hans problem genom att placera om det inom en vidare teoretisk helhet. Sociologin i denna mening kom till som en vetenskap som strävade efter en allmän ombildning av de sociala formationerna.⁵ Detta var dess kännemärke. Det är ingen tillfällighet att den senare utvecklades till den monumentalbyggnad som är Parsons handlingsteori och som innefattar den sociala tillvaron i alla dess former i en enda tabell av klassificerande begrepp. Oavsett vad detta företag får för konkret resultat var ambitionen att ge en sådan huvudsyntes någonting som ända från början hade präglats in i den nya vetenskapen.

Sociologin var emellertid själv till stor del (inte uteslutande) ett svar på ett äldre sammanfattande system. Som alla vet uppstod den som en borgerlig motreaktion på marxismen på kontinenten. Allt som Weber har skrivit om ekonomi och samhälle utgör en väldig indirekt polemik mot marxismen, som hade erövrat arbetarrörelsen i kejsartidens Tyskland — hans politiska fiendskap mot den rörelsen var ändlöst. Pareto sökte bekämpa socialismens ”pöbelvälde” genom att rikta en våldsamt attack mot Marx; Durkheim sökte tämja det med hjälp av den franska positivismen. En djup fruktan för massorna och varningar för samhällsupplösning fyller alla tres verk.

Marxismen hade uppstått femtio år före den klassiska sociologin. Den var en oändligt mycket mera kraftfull syntes av fristående discipliner än denna, i en skala som ingen borgerlig samhällsvetenskap någonsin senare kunde uppnå på egen hand eller ta efter. Marx tänkande var — för att använda Lenins traditionella formulering — summan av tysk filosofi, fransk politik och engelsk ekonomi. Den klassiska sociologin föregreps och överträffades således på ett mycket större område. Marx bana var spiralformad: kritik av en rad kultursystem i hans samtid och en förening av dem på nytt till en helhet. Han började med en immanent kritik av Hegels filosofi där han påvisade dess oförmåga att förklara den civila samhällsordningen och staten. Så underminerade han Proudhons politik genom att påvisa dess oförmåga att begripa det borgerliga samhällets ekonomiska struktur. Sedan kastade han Ricardos ekonomi överända genom att påvisa dess oförmåga att fatta kapitalismens kärnsubstans som ett historiskt produktionsätt. När dessa successiva granskningar slutligen smälte samman hos den mogna Marx gav de upphov till en teori som var fullständigt revolutionerande både i fråga om räckvidd och mål. Marx helhetsbegrepp skiljer sig emellertid helt från Webers eller Durkheims. Den stora nyhet som Marx introducerade var idén om en sammansatt helhet, *laddad* av att en nivå inom den i sista hand är dominant — ekonomin, på så sätt att verkliga dynamiska motsättningar åstadkoms av den motsägelsefulla rangordningen mellan dess nivåer. Detta innebar en fullständig brytning med den hegelianska totalitetsidén, till vilken Weber senare återvände, inspirerad av den tyska idealismen. Webers sociala helhet är cirkelformig, alla element i den är likvärdiga och är kausalt likställda — religiös etik och ekonomisk verklighet bestämmer varandra indifferent. Denna uppfattning skulle senare ta sig ett direkt uttryck i funktionalismens teorier. En andra kontrast är lika avgörande. Marx tänkande begränsades inte bara till ett speciellt helhetsbegrepp. Det karaktäriserades också

⁵ De viktigaste texterna rörande denna utveckling är Parsons *The Structure of Social Action* (från 1937) och hans viktiga nyskrivna essä ”Unity and Diversity in Modern Intellectual Disciplines: The Role of the Social Sciences” i *Sociological Theory and Modern Society*. New York, 1967.

av den kompletterande centrala roll han gav sitt begrepp *motsättning*. Althusser har nyligen visat hur dessa två begrepp är beroende av varandra.⁶ Det är ingen tillfällighet att även den klassiska sociologin i sin oklara version av marxismen karaktäriserades av en stark medvetenhet om motsättningen. Än en gång undergick begreppet en karakteristisk utspädning. Webers verk kretsar oupphörligt omkring tvillingproblemen ”karisma” och ”byråkrati” och hur dessa förhåller sig till varandra. Trots den falska evolutionism som ligger under allt han skrev (rationaliseringen som västerlandets öde) var den inneboende labiliteten i antingen en byråkratisk eller en karismatisk politisk ordning och båda dessas tendens att stjälpas in i varandra en konstant för honom till slutet. Paretos maktteori förutsatte ett kontinuerligt kullkastande av eliter, från ”lejon” till ”rävar” och tillbaka igen i en ändlös kretsgång. Durkheims redogörelse för utvecklingen från mekanisk till organisk solidaritet (i primitiva respektive industriella samhällen) gav upphov till anomibegreppet — hur ett samhälle som bestäms av summan av sina objektiva regler oupphörligt reproducerar en subjektiv regellöshet. I samtliga fall ligger ett motsättningsbegrepp vid verkets själva kärna. Men det är alltid en ”degraderad” motsättning som är *cyklisk* i sin första rörelse och därmed orubblig och evig. Denna cykliska motsättning är en logisk biprodukt av den idealistiska helheten. Den är inte grundväsentlig. Dess förekomst inom den klassiska sociologin röjer dess grundares oro och den hotande katastrofen, världskriget. Parsons skulle senare utveckla en fullständigt integrerad helhet i vilken motsättningarna som sådana har försvunnit — där finns bara ”spänningskontroll” och ”mönsterupprätthållande”. Detta är huvudskillnaden mellan handlingsteorin och den klassiska sociologin, och den visar på hela avståndet mellan förutsägelserna om undergång för den europeiska civilisationen på randen av ett internationellt inbördeskrig och den amerikanska kapitalismens optimism vid tiden för dess världsherravälde. I båda fallen saknas det marxistiska motsättningsbegreppet, den klyfta inom en sammansatt helhet som skapar en speciell struktur, själv präglad av nya motsättningar.

Marx tänkande låg så långt före sin samtid och sitt samhälle att det inte kunde assimileras under 1800-talet. Under femtio år blev det aldrig på allvar bemött inom det borgerliga tänkandet i Europa. Först när arbetarrörelsens politiska frammarsch blev ett allvarligt och överhängande hot mot samhällsordningen tvingades den borgerliga kulturen till slut att reagera på utmaningen. Det förekom diverse begränsade attacker mot och gendrivanden av Marx från gränsnytteteoretiker som Böhm-Bawerk. Men det viktigaste konstruktiva svaret blev uppkomsten av en ny samhällsvetenskap — den klassiska sociologin. Denna inlät sig normalt inte på någon direkt konfrontation med den gryende marxismen. Den var dess tysta skugga i den mörknande värld som var den europeiska bourgeoisie, ögonblicket före det första världskriget.

Efter en ofrånkomlig försening beträffande den teoretiska assimilationen av marxismen inom den arbetarrörelse som hade vunnits för den politiskt, framkallade den under 1900-talet en ny våg av betydelsefulla teoretiska arbeten. Lenin, Lukács och Gramsci var de stora, dominerande namnen under denna period. Blomstrande marxistiska kulturer växte fram i Tyskland, Italien och Frankrike, för att inte tala om Ryssland. I varje kontinentalt land av betydelse blev marxismens inflytande djupgående och varaktigt — den satte en outplånlig prägel på den nationella kulturen, alla politiska förändringar och teoretiska attacker till trots. Den seriösa samhällsvetenskap som finns i dessa länder idag har utvecklats antingen inom eller i konfrontation med arvet från Marx.

Storbritannien är ensamt undantaget från denna konfrontation. Detta land har aldrig frambringat någon marxistisk tänkare av betydelse. Marxismen var i själva verket praktiskt taget okänd ända till 1930-talet. Då fångade den plötsligt en ny generation intellektuella som överväldigats av

---

⁶ Louis Althusser: ”Contradiction and Overdetermination”. *New Left Review*, 41. (På svenska i Louis Althusser, *För Marx*, Cavefors 1968.)

upplevelsen av depressionen och den framträngande fascismen. Det är svårt att i efterhand fälla någon rättvis dom över 30-talet. Inget annat decennium har så fördunklats för senare generationer av myter och klichéer — dess minne har utformats av dess fiender och avfallingar. En hel del historiskt utgrävningsarbete fordras för att återställa sanningen om dessa år. Klart är att en spontan radikaliseringsprocess av den traditionellt sovande engelska intelligentian inträffade, sporrade av tidens politiska allvar. Den avbröts tvärt efter några år av den tysk-sovjetiska pakten och det andra världskriget.⁷ Det stora flertalet av dessa intellektuella som en kort tid befunnit sig på vänsterkanten svängde över till höger, och den traditionella ordningen i det intellektuella livet i England var återställd. Den kollektiva febern hade varit övergående. Den var det kortlivade resultatet av en politisk konjunktur och gav då ingen allvarlig intellektuell dimension åt denna. Marx eget verk, och utvecklingen av hans teori efter hans död, studerades fortfarande i stort sett inte alls. Då marxismen stred mot alla etablerade och traditionella tänkesätt i den brittiska kulturen skulle det ha krävts ett enormt arbete i fråga om teoretiska studier och nytänkande för att få den verkligt assimilerad. Men ingenting var mera främmande för många av den tidens radikaler. Detta berodde delvis på de angelägna politiska uppgifterna under detta decennium. Men en kulturell orsak fanns också där — deras nedärvda liberalism levde ofta vidare fullständigt oförändrad under den nya politiska lojaliteten. Detta fortlevande underlättades av deras förhärskande sysselsättningar. I stort sett var trettiotalradikalerna inte historiker, sociologer eller filosofer. Tvärtom var det ett övermått av poeter och naturvetenskapsmän bland dem — de två sysselsättningar som är minst lämpade att åstadkomma en varaktig politisk omformning av den brittiska kulturen. Där det gjordes försök att ”tillämpa” de formella övertygelserna blev resultatet ofta dålig konst och falsk vetenskap — som Spenders rim och Bernals fantasier, när det var som värst.⁸ Till största delen var emellertid dessa intellektuellas vänsterinriktning bara en uppsättning ytliga politiska attityder. Det var oundvikligt att någonting så provinsialt och substanslöst skulle blåsas bort av första bästa pust av den internationella stormen. Några år senare var de flesta upproriska litteratörerna banala funktionärer hos reaktionen. Denna allmänna tendens upphäver dock inte det mod och den trohet som visades av de individuella undantag som aldrig övergav sin ungdoms övertygelser: William Empson, Claud Cockburn, Roy Fuller och andra.⁹

Trettiotalets tragedi var nämligen att det paradoxalt nog kom att vaccinera den brittiska kulturen mot marxismen. Den motståndskraft som då byggdes upp har levt kvar så gott som intakt till denna dag. Under 50- och 60-talet vann marxismen terräng på kontinenten — Althusser i Frankrike, Adorno i Tyskland och Della Volpe i Italien grundade alla viktiga och sinsemellan olika skolor. England förblev opåverkat. Den marxistiska teorin har aldrig blivit naturaliserad.

⁷ Vid endast två tillfällen i den engelska kulturens historia har ett kollektivt avfall hotat att skapa en kättersk intelligentia. Båda kvästes innan de fick tid att utveckla sig. Förelöparen till 30-talet var 1890-talet, då bohemeriet som socialt fenomen till slut dök upp i England — sextio år efter att det hade kommit till Paris och hyllats av Balzac. Jugend och Wildes estetiska socialism var frukter av detta. Ödet var lika hänsynslöst mot denna revolt som mot dess efterföljare. Det ena dråpslaget följde på det andra: 1895 — rättegången mot Wilde; 1898 — Beardsleys död; juni 1899 – Mackintosh's utställning; oktober 1899 – boerkriget. Den flod av konformitet och chauvinism som följde på Mafeking dränkte slutligen minnet av 90-talet precis Molotov-Ribbentrop-pakten ställde 30-talet i skuggan.

⁸ För exempel, se Neal Wood: *Communism and British Intellectuals*, London, 1959, s. 108-113 och 138-144. Den enda existerande essä som gör rättvisa åt decenniets politisk-intellektuella sammanhang är Alexander Cockburns ”To and from the Frontier”. *The Review*, 16.

⁹ Alldeles i slutet av årtiondet bildades en grupp historiker, av vilka den mest prominente på den tiden var Christopher Hill, som trettio år senare skulle åstadkomma vad 30-talet så totalt saknade — en seriös, vetenskaplig intellektuell insats. Fördömandena av 30-talets vänster tenderar idag att glömma detta. Perioden var mycket mera komplicerad än standardredogörelserna vill medge. En symbol: När allt var förlorat, 1940, arbetade två studenter vid Cambridgeuniversitetet tillsammans på en pamflett som försvarade den ryska invasionen i Finland — Eric Hobsbawm och Raymond Williams.

Storbritannien kan då definieras som det europeiska land som — och detta är unikt — aldrig har frambringat vare sig en klassisk sociologi eller en nationell marxism. *Den brittiska kulturen karaktäriserades följaktligen av att den saknade ett centrum.* Både den klassiska sociologin och marxismen var allomfattande samhällsteorier, utformade i ett sammanhängande begreppssystem. De inneslöt traditionella discipliner i en syntes som var ämnad att fånga ”strukturernas struktur” — den sociala helheten som sådan. *Storbritannien har under mer än femtio år saknat varje form av dylikt tänkande. Hela bilden av dess kultur har bestämts — och förryckts — av detta tomrum i dess centrum.* Innan man undersöker de mångfaldiga, sammanhängande följderna av detta fenomen måste man emellertid fråga: Vilka var dess närmaste orsaker?

Den obefintliga sociologins sociologi

Mannheim framlade en kunskapsociologi — vad som behövs här är en okunnighetsociologi. Varför har Storbritannien aldrig frambringat vare sig en Weber, en Durkheim, en Pareto eller en Lenin, en Lukács, en Gramsci? Det säregna öde som drabbade den brittiska industribourgeoisien under 1800-talet är hemligheten bakom denna dubbla brist. Den klass som åstadkom den jättelika teknologiska explosion som kallas den industriella revolutionen genomförde aldrig någon politisk eller social revolution i England. Den hejdades av en tidigare kapitalistklass, den agrara aristokrati som hade utvecklats under 1700-talet och kontrollerade en stat som var utformad efter dess ritningar. Det förelåg ingen oöverstiglig motsättning mellan de två klassernas produktionssätt. Industribourgeoisien var chockad av franska revolutionen och fruktade den framväxande arbetarrörelsen, och tog aldrig risken av en konfrontation med den härskande aristokratin. Den fördrev aldrig den senare från dess hegemoniska kontroll över den politiska ordningen och smälte till slut samman med den till ett nytt härskande block vid mitten av århundradet. Den förblev sålunda socialt och politiskt underordnad även under sin ekonomiska storhetstid. Följden blev att den aldrig frambringade någon revolutionär ideologi liknande upplysningens. Dess tänkare var instängda inom sin egen klass inskränkta horisonter. De utvecklade vissa inflytelserika specialvetenskaper — i synnerhet Ricardos och Malthus ekonomi. De gjorde framsteg inom naturvetenskaperna — framför allt utvecklingsbiologin med Darwin. Men de lyckades inte skapa någon allmän samhällsteori eller någon filosofisk syntes av betydande dimensioner. Den enda originella lära som utformades av de intellektuella inom denna klass, utilitarismen, var en förkrympt karikatyr av en sådan ideologi utan någon som helst möjlighet att bli det viktorska samhällssystemets officiella försvar. Detta samhälles hegemoniska ideologi var en mycket mera aristokratisk kombination av ”traditionalism” och ”empirism”, kraftigt hierarkiskt betonad, som exakt åter speglade den härskande godsägarklassens historia. Den brittiska bourgeoisien samtyckte i stort sett till denna ålderdomliga arkaiska legitimering av status quo och efterapade den oförtrutet. Efter sin egen sammansmältning med aristokratin under senare delen av 1800-talet blev den den samlade besuttna klassens andra natur.¹⁰

Vad blev nettoresultatet av denna utveckling? Den brittiska bourgeoisien avsåg sig från början sin förstfödslorätt. Den vägrade att någonsin sätta samhället som helhet i fråga. En djup, instinktiv aversion mot själva kategorin helhet utmärker hela dess historia.¹¹ Den behövde aldrig

¹⁰ För en mycket utförligare diskussion av detta, se Tom Nairn: ”The British Political Elite”. *New Left Review*, 23; och Perry Anderson: ”Origins of the Present Crisis”. *New Left Review*, 23 (”Den nuvarande krisens ursprung”, se artikeln i föreliggande samling) och ”Socialism and Pseudo-Empiricism”. *New Left Review*, 35.

¹¹ Hundra år senare hyllade H. B. Acton — officiell filosof och utgivare av *Philosophy* — dess instinkt med följande avslöjande ord: ”Det är kanske av intresse att i detta sammanhang nämna att år 1857, två år innan Marx gav ut sin *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, bildades en grupp känd som National Association for the Promotion of Social Science (— — —). Den typ av ämnen som diskuterades i varje avdelning framgår av följande exempel, ett från varje avdelning, hämtade från den första volymen av dess skrifter: Rättsstatistik; En undersökning av tidigt avbruten

omstöpa samhället som helhet i konkret historisk handling. Följaktligen behövde den aldrig ta samhället som helhet under omprövning i abstrakt teoretisk betraktelse. Empiriska, småskurna intellektuella discipliner svarade mot ödmjuk, kringskuren social aktivitet. Naturen kunde man nalkas med djärvhet och nyfikenhet — samhället behandlades som om det var en oföränderlig andra natur. Helhetskategorin avvisades av den brittiska bourgeoisie i och med att den accepterade en bekväm men underordnad ställning inom den tidiga viktoriaiska kapitalismens hierarki.¹² Under detta första skede i dess historia behövde den inte helhetskategorin. På grund av att den ekonomiska ordningen i det agrara England redan var kapitalistisk och feodalstaten hade raserats under 1600-talet var det ingen vital, ofrånkomlig nödvändighet för den att störta den tidigare härskarklassen. Ett gemensamt produktionsätt förenade de båda klasserna och möjliggjorde deras slutliga förening. De kulturella gränserna för det borgerliga förnuftet var således politiskt rationella — när allt kom omkring utgjorde ekonomin grundvalen för båda klasserna.

Om helhetsbegreppet var överflödigt under bourgeoisie's kamp för att inlemmas i det härskande systemet blev det farligt när den nått sitt mål. I ena ögonblicket var det bortglömt, i nästa undertrycktes det. Ty så fort den nya hegemoniska klassen hade vuxit samman blev den av naturliga skäl tveklöst fientlig mot varje form av tänkande som tog systemets helhet till sitt ämne och därmed med nödvändighet ifrågasatte den. Hädanefter organiserades dess kultur systematiskt *mot* varje sådan potentiellt omstörtande verksamhet. Det fanns naturligtvis samhällskritiker som vände sig mot den viktoriaiska kapitalismen — den rad av framstående tänkare som Williams studerar i *Culture and Society*. Men detta var en litterär tradition som inte var kapabel att skapa ett begreppssystem. Webers, Durkheims eller Paretos intellektuella värld var främmande för det under seklets lopp stelnade brittiska kulturmönstret. En avgörande orsak till detta var naturligtvis att det politiska hot som i så hög grad hade påverkat sociologins födelse på kontinenten — den framryckande socialismen — inte manifesterade sig i England. Den brittiska arbetarklassen misslyckades under hela 1800-talet med att skapa ett eget politiskt parti. När den till slut lyckades låg den tjugo år efter sina kontinentala medtävlare, och den var fortfarande opåverkad av marxismen. Den härskande klassen i Storbritannien tvingades sålunda aldrig av hotet från en revolutionär socialism att åstadkomma ett alternativt helhetstänkande. Både de allomfattande ambitionerna och den förtäckta pessimismen hos Weber eller Pareto var den främmande. Dess säregna, inrotade inskränkthet var motståndskraftig mot alla utländska inflytelser och import. Den kuriösa episoden med den försenade engelska "hegelianismen" hos Green, Bosanquet och Bradley är ett pikant bevis på detta. Hegels efterföljare i Tyskland hade snabbt använt hans filosofiska kategorier för att göra upp med teologin. De hade sedan gett sig in på att utveckla de explosiva politiska och ekonomiska slutsatser som man kunde dra av hans tänkande. Slutpunkten på denna utveckling var naturligtvis Marx själv. Men sextio år efter Bruno Bauer och Ludwig Feuerbach tog Green och Bradley oskuldsfullt upp en urvattnad Hegel i sitt sökande efter filosofiskt stöd för den viktoriaiska medelklassens traditionella kristna fromhet som nu hotades av de tillväxande naturvetenskaperna.¹³ Denna anakronism blev naturligtvis kortlivad. Den visade bara hur efter sin tid man var i denna miljö — ett återkommande fenomen. Två decennier tidigare hade George Eliot fått en lösning på sina andliga tvivel genom att låna Comtes "männslig-

---

skolgång i Swansea med omgivningar; Brottslighet och befolkningstäthet; Arbetarbaracker, deras planering, avlopp och ventilation (— — —). De begrepp som användes är sällan så allmänna som 'samhälle', 'kapitalism', 'revolution', etc., utan är hellre så relativt partikulära som 'övertygelser', 'meningar', 'konkurser', 'livsmedelsförfalskning' (— — —). Detta förefaller att vara det sätt att närma sig samhällsvetenskapen på som medför den största sannolikheten för att dess exponenter skall veta vad de talar om." *The Illusion of an Epoch*. London, 1962, s. 185 f.

¹² För definitionens skull: En totalitet är en entitet vars olika strukturer binds samman på ett sådant sätt att varje enskild struktur betraktad för sig är en abstraktion. Den är inte en hopad summa av delar.

¹³ Melvin Richter: *The Politics of Conscience*. London, 1964, s. 36 och passim.

hetsreligion” — inte hans sociala matematik. Dessa importer blev kortlivade därför att de problem som de var ämnade att lösa var konstlade. De fungerade helt enkelt som en lindrande medicin vid övergången till en sekulariserad borgerlig kultur.

I ett landskap fritt från djupgående intellektuella omvälvningar och orosskapande sociala konflikter odlade den brittiska kulturen lugnt sina egna privata angelägenheter vid slutet av den viktorska imperialismens långa epok. År 1900 var harmonin mellan den härskande klassen och dess intellektuella praktiskt taget fullständig. Noel Annan har tecknat ett oförgätligt porträtt av den tidens brittiska intellektuella. ”Här ser vi en aristokrati, trygg, etablerad och som resten av det engelska samhället van vid vederhäftiga och välbetänkta yttranden och skeptisk mot bildstormande spekulationer.”¹⁴ Det fanns ingen fristående intelligencia.¹⁵ En invecklad väv av släktskapsförhållanden band de ätter som traditionellt producerade lärda och tänkare till varandra och till den gemensamma samhällsklassen. Samma namn kommer igen gång på gång: Macaulay, Trevelyan. Arnold, Vaughan, Strachey, Darwin, Huxley, Stephens, Wedgewood, Hodgkin och andra. De intellektuella bands genom familjerna till sin klass, inte genom yrket till sin kår. ”Dessa familjers inflytande”, kommenterar Annan sedan han gett en bild av det tilltrasslade mönstret, ”kan ge en del av förklaringen till en paradox som har förbryllat europeiska och amerikanska observatörer av engelskt liv, den paradox som består i en intelligencia som tycks anpassa sig efter snarare än göra uppror mot resten av samhället.”¹⁶ Många av de intellektuella han diskuterar hade anknytning till Cambridge som då dominerades av den gråa och tunga gestalten Henry Sidgwick (att han var svåger till premiärminister Balfour behöver inte påpekas). Det ideologiska klimatet i denna värld har levande skildrats av en sentida beundrare. Harrods biografi över Keynes börjar med följande minnesvärda uttåg: ”Om Cambridge förenade djuprotad traditionalism med livfull reformverksamhet så gällde detta också för England. Landet upplevde en uppåtgående trend i fråga om den materiella utvecklingen, handeln med och investeringarna i utlandet expanderade fortfarande, de stora samhällsreformatoriska pionjärerna gjorde redan framsteg när det gällde att påverka den allmänna opinionen. Det brittiska imperiets ställning tycktes orubblig, baserad som den var på landets hårt tillkämpade men nu säkert etablerade välstånd. Reformerna skulle genomföras inom ramen för orubbliga och obestridda sociala värderingar. Det fanns stort utrymme för experiment utan att något väsentligt i den ekonomiska

¹⁴ Noel Annan: ”The Intellectual Aristocracy” i J. H. Plumb (red.): *Studies in Social History. A. Tribute to G. M. Trevelyan*. London, 1955, s. 285.

¹⁵ De historiska orsakerna till detta egendomliga fenomen är komplicerade och överbestämda. Jag har diskuterat dem på annat håll, i ”Den nuvarande krisens ursprung”. Två tidiga bestämmande faktorer kan nämnas här. Hexters berömda essä ”The Education of the Aristocracy in the Renaissance” (*Reappraisals in History*. London, 1961) visar hur aristokratin erövrade *public schools* och universitet under 1500-talet och förhindrade att det utvecklades något fristående skikt inom dem. Lika betydelsefull var frånvaron av den romerska rätten i England, vilken hämmade tillväxten av en intelligencia baserad på juridiska fakulteter vid universiteten under medeltiden. På kontinenten bidrog den juridiska undervisningen vid sådana centra som Bologna och Paris väsentligt till uppkomsten av en fristående intellektuell grupp, medan i England den juridiska skolningen kontrollerades av de praktiserande juristernas skrå och baserades på samlandet av prejudikat. Weber har en utmärkt diskussion av denna kontrast. Han skriver om den engelska lagens begrepp: ”De är inte 'allmänna begrepp' som vore bildade genom abstraktion från det konkreta eller genom logisk tolkning av innebörder eller genom generalisering och subsumering. Inte heller var de lämpliga att användas i syllogistiskt användbara normer. I den (engelska) juridiska praktikens och utbildningens rent empiriska uppträdande går man alltid från det partikulära till det partikulära utan att någonsin försöka att gå från det partikulära till allmänna satsar för att man senare från dem skall kunna deducera normerna för nya partikulära fall (— — —). Ingen rationell juridisk utbildning eller teori kan någonsin uppstå ur en dylik situation.” (*Law in Economy and Society*. Cambridge, USA, 1954, s. 202.) De senare följderna av detta system är uppenbara. Ben Brewster har påpekat att den skotska upplysningen — så olik allting söder om gränsen — kan spåras tillbaka till traditionen kring den romerska rätten norr om gränsen. (*Cambridge Forward*, 40.)

¹⁶ Annan, a.a.

välfärden riskerade att förstöras. Det är sant att endast en minoritet till fullo åtnjöt denna välfärd, men de andliga ledarnas samveten var inte okänsliga för de fattigas hårda lott. Man var övertygad om att deras villkor i sinom tid radikalt skulle förbättras om man behandlade problemen på rätt sätt. Framstegstakten skulle inte bromsas. Medan reformatörerna med största allvar strävade att uppnå sina mål ansåg de att det fanns vissa absoluta regler och konventioner som inte fick brytas — hur tryggt och stabilt läget än föreföll hade man allmänt en stark känsla av att det låg en fara i varje förändring.”¹⁷ Sådan var den engelska intelligentsians trygga, normala värld före 1914.

Den vita emigrationen

Ockupation, inbördeskrig och revolution var vad den europeiska kontinenten ständigt skulle få uppleva under de följande tre decennierna. Ingen enda viktigare social eller politisk struktur förblev intakt, antingen slogs de ned utifrån eller sprängdes inifrån. Endast två länder på hela kontinenten lämnades orörda, småstaterna Sverige och Schweiz. På andra håll svepte en våldsam förändring genom vartenda samhälle i Europa, från Oporto till Kazan och från Åbo till Noto. Upplösningen av de romanovska, hohenzollerska och habsburgska kejsardömena, fascismens framväxt, andra världskriget och kommunismens seger i Östeuropa följde varandra slag i slag. Det var revolution i Ryssland, kontrarevolution i Tyskland, Österrike och Italien, ockupation i Frankrike och inbördeskrig i Spanien. De mindre staterna undergick parallella omvälvningar.

England drabbades under denna tid varken av invasion eller revolution. Någon väsentlig institutionell förändring inträffade inte mellan sekelskiftet och det kalla krigets era. Geografisk isolering och historisk förstening tycktes göra det engelska samhället omöjligt att förändra. Trots två krig stördes aldrig på allvar dess stabilitet och trygghet. Detta historiska förhållande förefaller de flesta engelsmän så naturligt att de aldrig har uppmärksammat hur övernaturligt det har tett sig utomlands. De kulturella konsekvenserna har, delvis som en följd av detta, aldrig beaktats systematiskt. Men detta är det sammanhang som på ett avgörande sätt har bestämt utvecklingen av mycket av det engelska tänkandet alltsedan första världskriget.

Om man överblickar det kulturella landskapet i Storbritannien vid mitten av århundradet, vilken är den mest iögonfallande förändring som ägt rum sedan år 1900? Den är faktiskt så uppenbar att praktiskt taget ingen har lagt märke till den. Den fylking av nationella intellektuella som Annan porträtterade har ställts i skuggan. I detta starkt provinsiella land blir plötsligt utlänningar allestädes närvarande. De avgörande, formgivande inflytelserna i den del av kulturen som avhandlas här kommer åter och åter från emigranter. Deras kvalitet och originalitet varierar starkt men den kollektiva roll de spelat och spelar är odiskutabel. Följande förteckning över ledande namn inom olika discipliner ger en antydning om fenomenets omfattning:

	<i>Disciplin</i>	<i>Ursprungsland</i>
Ludwig Wittgenstein	Filosofi	Österrike
Bronislaw Malinowski	Antropologi	Polen
Lewis Namier	Historia	Polen
Karl Popper	Socialteori	Österrike
Isaiah Berlin	Politisk teori	Ryssland
Ernst Gombrich	Estetik	Österrike
Hans-Jurgen Eysenck	Psykologi	Tyskland
Melanie Klein	Psykoanalys	Österrike
(Isaac Deutscher	Marxism	Polen)

¹⁷ Roy Harrod: *The Life of John Maynard Keynes*. London, 1951, s. 2-3.

De två centrala discipliner som inte återfinns här är ekonomi och litteraturkritik. Den förra behärskades naturligtvis fullständigt av Keynes, den senare av Leavis. Men litteraturkritiken har — av lättförstådda orsaker — varit den enda sektor som inte berörts av fenomenet. Förekomsten av landsflyktiga är nämligen markant också inom ekonomin, på en lägre nivå — den kanske inflytelserikaste teoretikern i England idag är Nicholas Kaldor (Ungern) och den utan tvivel originellaste är Piero Sraffa (Italien). Det är inte nödvändigt att erinra om det stora antalet landsflyktiga på andra håll — Gellner, Elton, Balogh, von Hayek, Plamenatz, Lichtheim, Steiner, Wind, Wittkower och andra.

Kontrasten mot den ”intellektuella aristokratin” av år 1900 är överväldigande. Men vad innebär den? Hur är denna emigration beskaffad sociologiskt? Storbritannien är inte traditionellt något immigrationsland som USA. Aldrig var det heller under 1800-talet värdland för några europeiska intellektuella som kunde avancera till framstående poster inom dess kultur. Flyktingar hölls stadigt nedtryckta nedanför tröskeln till det nationella intellektuella livet. Marx öde är värtaligt. Det mycket annorlunda mottagande som dessa landsflyktiga fått under 1900-talet är en följd av själva emigrationens natur — och av den nationella intelligentians läge.

Den våg av emigranter som har kommit till England under detta århundrade består huvudsakligen av människor på flykt undan de permanent instabila förhållandena i sina hemländer — dvs. deras benägenhet för våldsamma, radikala förändringar.¹⁸ England utgjorde i koncentrat motsatsen till allt detta: tradition, kontinuitet och ett välordnat styre. Landets kultur stod i samklang med dess speciella historia. Det skedde ett naturligt urval så att de intellektuella som räknade valfrändskap med engelska tänkesätt och den engelska synen på politiken drogs till detta land. De flyktingar som inte gjorde det begav sig åt annat håll. Det är anmärkningsvärt att det fanns så många österrikare bland dem som valde England. Det är kanske betecknande att inga betydande tyskar gjorde det, med undantag för den föga inflytelserike Mannheim. Den tyska emigrationen som kom från en filosofisk kultur helt olik småstadspositivismen i mellankrigstidens Wien undvek denna ö. Den marxistiska Frankfurtskolan, Marcuse, Adorno, Benjamin, Horkheimer och Fromm begav sig till Frankrike och sedan vidare till USA. Neumann och Reich (via Norge) följde efter. Lukács reste till Ryssland. Brecht begav sig till Skandinavien och sedan till Amerika, följd av Mann. Detta var den ”röda” emigrationen, ytterst olik den som nådde Storbritannien. Att den inte valde England berodde på att dessa emigranter och detta land kulturellt och politiskt var radikalt oförenliga.¹⁹

De intellektuella som slog sig ned i Storbritannien utgjorde således inte bara ett slumpmässigt urval. De bildade en i huvudsak ”vit”, kontrarevolutionär emigration. De individuella skälen till att de begivit sig till England varierade naturligtvis. Namier kom från den krutdurk som det polska Galizien utgjorde under habsburgarna. Malinowski valde England, liksom hans landsman Conrad, delvis för dess imperiums skull. Berlin var flykting från den ryska revolutionen. Popper och Gombrich var flyktingar från inbördeskriget och fascismen i Österrike efter habsburgarna. Wittgensteins motiv för att slutligen slå sig ned i England är okänt. Oavsett de biografiska variationerna är den allmänna logiken i denna emigration tydlig. England var inte en slumpmässig landningsbrygga som dessa intellektuella ofrivilligt hade kastats upp på. Det var ofta fråga om ett medvetet val — den ideala motsatsen till allt som de avvisade. Namier som gjort de klaraste uttalandena om den värld han hade flytt ifrån uttryckte det djupaste hat mot den. Han såg

¹⁸ Några data: Klein föddes 1882 i Wien. Malinowski 1884 i Krakow. Namier 1888 nära Lwów. Wittgenstein 1889 i Wien. Popper 1902 i Wien. Deutscher 1907 nära Krakow. Berlin 1909 i Riga. Gombrich 1909 i Wien. Eysenck 1916.

¹⁹ Adorno tillbringade två år i Oxford där han obemärkt var sysselsatt med ett arbete om Husserl, innan han for till Amerika. En rad av de största namnen inom den moderna konsten gjorde ett liknande kort och obemärkt uppehåll i England innan de for över Atlanten till en gästvänligare miljö: Mondrian, Gropius, Maholy-Nagy och andra.

England som ett land grundat på instinkt och sedvänja, fritt från den fördärvbringande smittan från Europa — allmänna idéer. Han förkunnade ”den enorma överlägsenhet som existerande samhällsformer har gentemot mänskliga rörelser och genier och den balans och det lugn som ligger i ett andligt arv, långt överlägset en enstaka generations tankar, vilja eller uppfinningsförmåga”.²⁰ *Lugn* — ordet uttrycker hela det trauma som ligger under denna emigration. Namier trodde att engelsmännen var speciellt lyckliggjorda genom att de som nation ”uppfattar och accepterar fakta utan att ängsligt undersöka deras orsaker och innebörd”.²¹ Ty ”ju mindre människan hämmar det fria spelet i sitt sinne med politiska doktriner och dogmer, desto bättre för hennes tänkande”.²² Detta tema upprepas av tänkare efter tänkare, det är den vita emigrationens hallstämpel. Namier försökte avfärda de allmänna idéerna genom att påvisa deras historiska ineffektivitet, Popper genom att fördöma deras moraliska orättfärdighet (”holismen”), Eysenck genom att reducera dem till psykologiska viljeansatser, Wittgenstein genom att helt och hållet undergräva deras status som någonting begripligt.

Den etablerade brittiska kulturen välkomnade helt naturligt dessa oväntade bundsförvanter. Varje självgod reflexion och fördom blev kraftigt uppmuntrad och förstorad i den konvexa spegel de erbjöd den. Men enbart detta gör inte de landsflyktigas utomordentliga dominans under dessa decennier begriplig. Den var möjlig därför att de *både* förstärkte den existerande ortodoxin och begagnade sig av dess svaghet. Det är nämligen ett omisskännligt faktum att de traditionella fristående disciplinerna som hade missat båda de stora syntetiska revolutionerna i den europeiska samhällsteorin höll på att avlida av undernäring. Den engelska intelligentian hade förlorat sin geist. Redan vid sekelskiftet förebådade den ledarställning inom de båda stora nationella diktarterna som innehades av de landsflyktiga James och Conrad, Eliot och Pound — tre amerikaner och en polack — en senare mera dramatisk utveckling i oengelsk riktning. Den engelska intelligentians sista betydande frukter mognade före första världskriget: Russell, Keynes och Lawrence. Deras storhet är måttet på den följande nedgången. Efter dem sipprade självförtroendet och originaliteten bort. Det fanns inte längre någon energi kvar i kulturen, detta att England på så lång tid inte hade gjort några historiska erfarenheter hade till slut gjort det kraftlöst. Att emigranterna erövrade en kulturell maktställning blir under dessa förhållanden förklarligt. Deras kvalitet var i själva verket enormt ojämn. Wittgenstein, Namier och Klein var lysande nyskapare, Malinowski och Gombrich respektabla men begränsade pionjärer, Popper och Berlin vältaliga ideologer, Eysenck en populär publicist. Just att dessa individer är så olika understryker den sociologiska poängen: *Varje* utländsk bakgrund var oavsett graden av talang en enorm fördel i den brittiska stagnationen och kunde inbringa en intellektuell förmögenhet.

Förhållandet mellan de landsflyktiga och de bestående traditioner de mötte var med nödvändighet dialektiskt. Den brittiska empirismen och konservatismen var på det hela taget en instinktiv, pragmatisk historia. Den undvek teorier även i sitt avvisande av teorier. Den var en stil, inte en metod. De landsflyktigas inflytande på detta kulturella syndrom var paradoxalt. Emigranterna systematiserade faktiskt för första gången avvisandet av systematik. De kodifierade den slarviga empirismen från förr, och därmed skärpte de den och gjorde den mera inskränkt. De gjorde den slutligen också mera sårbar. Övergången från Moore till den tidige Wittgenstein är ett exempel på denna rörelse. Wittgensteins senare filosofi återspeglar en medvetenhet om denna motsägelse och ett försök att återgå till en icke systematiserad empirism, en öppen, enkel registrering av tingen som de var i sin mångfald. Ser vi till politiken så gav Poppers skarpa försvar för det ”försiktiga, stegvisa reformerandet” en litet mekanistisk ton åt de heliga processerna inom den brittiska

²⁰ Lewis Namier: *Vanished Supremacies*. London, 1962, s. 26.

²¹ Lewis Namier: *England in the Age of the American Revolution*. London, 1961, s. 13.

²² Lewis Namier: *Personalities and Powers*. London, 1955, s. 5.

parlamentarismen. Oavsett denna aspekt är det emellertid uppenbart vilken kolossalt livgivande injektion emigranternas intelligens och geist gav den tynande brittiska kulturen. Wittgensteins, Namier och Poppers berömda högdragenhet och ohövlighet uttryckte deras inre övertygelse om sin överlägsenhet. Den etablerade brittiska kulturen belönade dem i rikt mått med den tillbörliga kanoniseringen: Sir Lewis Namier, Sir Karl Popper, Sir Isaiah Berlin och (kanske snart) Sir Ernst Gombrich.

Detta var inte bara ett passivt erkännande av deras förtjänster. Det var en social pakt. Ingenting är mera slående än det motsatta öde som vederfors den store landsflyktige intellektuelle som Storbritannien härbärgerade under trettio år och som var revolutionär. De landsflyktigas *strukturella* betydelse inom det borgerliga tänkandet i England bekräftas av hur en utlänning på motsvarande sätt är överlägsen inom dess antites — marxismen. Isaac Deutscher, sin tids störste marxistiske historiker, var den enda viktigare bidragsgivaren till detta tankesystem som var bosatt i England. Deutscher var av ett mycket större format än sin landsman Namier men smädades och ignorades under hela sitt liv av den akademiska världen. Han fick aldrig den minsta post vid något universitet. Den brittiska kulturen godtog och främjade det som bekräftade dess grundläggande värderingar — och den censurerade och förnekade allt som avvek från dessa. Den vita emigrationen accentuerade och utkristalliserade hela dess karaktär. Men den förändrade den inte på något betydelsefullt sätt.

Sektorernas struktur

Vilken var den intellektuella konstellation som sålunda uppstått? Två grundläggande abnormiteter i den brittiska kulturen har påvisats — den centrala avsaknaden av en klassisk sociologi och den allestädes närvarande vita emigrationen. Det är nu möjligt att skissera ett svar på den fråga som denna undersökning började med. Vilka är relationerna mellan de olika sektorer som tillsammans utgör det kulturella system som anges av dessa koordinater? Med andra ord, vilken är dess struktur? Följande kommentarer är bara en vägledande undersökning.

De är utformade för att visa vilka möjligheter som finns för en analys av förhållandet mellan sektorerna, inte för att ge en modell till en sådan. Sålunda kommer de medvetet att utelämnas och utvälja material endast med sikte på att diskutera det som är väsentligt för föreliggande ändamål. Det bör från början betonas att inget försök kommer att göras att ge någon sammanhängande redogörelse för någon viss disciplin. En nyligen publicerad essä om engelsk historieskrivning av Gareth Stedman-Jones ger en föredömlig analys av detta slag.²³ Här kommer brännpunkten tvärtom att ligga på det allmänna kulturella sammanhang som varje disciplin är en del av. För att få ett grepp om det vidlyftiga materialet kommer jag att använda den metoden att jag diskuterar endast en dominerande tänkare inom varje sektor och de teman i hans verk som sätter det i relation till strukturen som helhet. Ett sådant grepp kommer att ge en speciell belysning av ämnet ; det kommer inte alls att omfatta eller avslöja det fullständigt. En kollektiv undersökning i en mycket större skala skulle erfordras för detta. Innan vi fått en sådan måste varje bidrag till sin natur vara begränsat och möjligt att korrigera.

Filosofin

Den engelska filosofin har sedan 1930-talet dominerats av Wittgenstein. I sin ungdom var Wittgenstein en filosof som sökte en fullständig överensstämmelse mellan ett reducerbart språk och en fragmentarisk verklighet — grundläggande satsar speglade atomistiska fakta. Detta var i grund och botten en monistisk språk teori som underförstått uteslöt ”metafysiska” uttalanden från

²³ Gareth Stedman-Jones: ”The Pathology of English History”. *New Left Review*, 46.

det begripligas värld därför att de inte hade någon motsvarighet bland de verifierbara, molekylära verkligheterna. Efter *Tractatus Logico-Philosophicus* gick Wienkretsen vidare till en mycket djärvare och våldsammare attack mot alla former av tänkande och framställning som inte rättade sig efter den mall som naturvetenskaperna eller matematiken föreskrev. Alla satser som inte kunde verifieras med hjälp av deras metoder avfärdades — inte som felaktiga utan som meningslösa. Avståndet var kort mellan den logiska atomismen och den logiska positivismen — trots att man övergav Wittgensteins idé om partikulära ”fakta”. De nihilistiska följderna av den senare var emellertid alltför omfattande för att kunna accepteras av ett borgerligt västerländskt samhälle med dess funktionella behov av en absolut moral och en överideologi. Denna sociala motsättning återspeglade en kunskapsteoretisk sådan. När empirismen drevs till denna ytterlighet blev den ödesdiger för själva den erfarenhet den skulle ha skrivit under — kriteriet på verifierbarhet var i sig självt uppenbart överifierbart.

Wittgensteins *Philosophical Investigations* gav en elegant och orakelmässig lösning på dessa problem. I sin senare filosofi hävdade Wittgenstein ständigt att språket var en oregelbunden samling spel som styrdes av fristående regler. Någon ”absolut” ståndpunkt utanför dem var inte tänkbar. Varje spel var avskilt och giltigt i sig självt, filosofernas stora intellektuella misstag var att blanda samman dem genom att tillämpa en regel som gäller ett spel i samband med ett annat. Innebörden av ett begrepp var dess konventionella användning och den sanne filosofen var konventionernas väktare. Formellt medgav denna doktrin möjligheten av en ”metafysik” (dvs. filosofins traditionella angelägenheter) som ett spel bland andra — om än esoteriskt.²⁴ I praktiken beviljades betecknande nog endast religionen någonsin denna status. Den huvudsakliga effekten av Wittgensteins senare filosofi var helt enkelt att vardagsspråkets banaliteter förklarades sakrosankta. Det bedövande påståendet att något *yttre* grepp om det existerande språket inte var möjligt (attack mot ideala språk) sammankopplades med det underförstådda antagandet att det existerande språket i själva verket var en avslutad summa av användningar i vilken varje inre uteslutning eller tillägg av spel var otänkbar. Filosofens plikt var tvärtom att trygga systemets identitet och stabilitet genom att förhindra oortodoxa rörelser inom det. Denna nya idé var faktiskt en massiv, onyanserad lojalitetsförklaring till ett begreppsmässigt status quo. Det logiska resultatet av detta blev en mystik kring det sunda förnuftet och det vardagsspråk som återspeglade detta. Wittgenstein som var en tänkare med äkta — om än inskränkt — integritet och originalitet föraktade ”*Minds* impotens och bankrutt” och stämplade Oxford som en ”filosofisk öken”.²⁵ Men Oxford skulle bli hemorten för den filosofiska skola som inspirerades av honom.

Språkfilosofin under 40- och 50-talet innebar att man avsiktligt förnekade den uppgift som filosofin traditionellt haft i västerlandet. Allmänna idéer om människan och samhället hade varit hallstämpeln på alla stora filosofer i det förgångna, oavsett deras inriktning. Hume som Kant, Locke som Spinoza, Descartes som Leibniz, Mill som Hegel författade sociala, etiska och politiska verk såväl som kunskapsteoretiska och logiska avhandlingar som delar av samma uppgift. Den engelska filosofin efter andra världskriget har systematiskt avvisat blotta tanken på intellektuellt nyskapande. Wittgenstein hade skrivit: ”Filosofin får på intet sätt lägga sig i det förefintliga språkbruket — den kan när allt kommer omkring bara beskriva det. Den kan nämligen inte heller ge det någon grund. Den lämnar allting som det är.”²⁶ De slutliga följderna

²⁴ Popper hade förutsett denna möjlighet redan hos den tidige Wittgenstein och anat oråd: ”Wittgensteins metod leder till en enbart verbal lösning och måste trots sin skenbara radikalism leda inte till utplåning eller uteslutning eller ens en klar avgränsning av metafysiken utan till att den tränger in i vetenskapen och förblandas med denna.” *The Open Society and its Enemies*, vol. II, s. 296-299.

²⁵ Norman Malcolm: *Ludwig Wittgenstein: A Memoir*. London, 1958, s. 36 och 58.

²⁶ Ludwig Wittgenstein: *Philosophical Investigations*. Oxford, 1953, s. 49.

av denna trosbekännelse blev Austins skarpa, monomana syntaktiska klassifikationer. I sitt berömda tal till *Aristotelian Society, A Plea for Excuses*, rättfärdigar han dessa: ”Vårt gemensamma ordförråd förkroppsligar alla de distinktioner som människan har funnit anledning att göra och alla de samband som hon har funnit anledning att markera under många generationer. Det är förvisso sannolikt att dessa är fler, bättre — eftersom de har överlevt den långa kampen för tillvaron — och subtilare, åtminstone i alla vanliga och i rimlig grad praktiska frågor, än några som ni eller jag torde kunna tänka ut på en eftermiddag i våra fåtöljer (— — —).”²⁷

Vad en sådan doktrin betyder socialt är klart nog. Gramsci skrev en gång att sunda förnuftet är den härskande klassens praktiska visdom. Kulturn av sunda förnuftet anger tydligt språkfilosofins roll i England. Den fungerar som en narkotisk ideologi som suddar ut själva minnet av ett annat sätt att tänka. ”Filosofin börjar och slutar med plattityder”, skrev Wittgensteins elev Wisdom. Man har svårt att tänka sig ett mera uttalat och fullständigt stöd för det existerande samhällets kategorier. Den intelligentia som var främst när det gällde att praktisera den nya ”terapien” har på ett utmärkt sätt ringats in av Gellner: ”Vi har här en undergrupp bestående av personer som hör till eller försöker mäta sig med överklassen i sitt uppträdande, som skiljer sig från den kraftfullare återstoden av överklassen genom en sorts förhöjd sensibilitet och tillgjordhet och samtidigt från den icke överklassiga typen av intelligentia genom bristen på intresse för idéer, diskussion, principer eller reformer. *Båda* dessa skillnader är karaktäristiska för en sådan grupp, och båda är här på ett iögonfallande sätt för handen.”²⁸ Det outtröttliga lovordandet av vardagsspråket och motviljan mot tekniska begrepp ledde paradoxalt nog till en rent teknisk filosofi, fullständigt lösgjord från de vanliga angelägenheterna i samhällslivet.

Den tekniska karaktären hos våra dagars engelska filosofi är sålunda väsentligen en form av kälkborgerlighet. Vad som allmänt karaktäriserar den, och mest slående, i detta avseende är att den är så självbelåtet illitterat. Wittgenstein visste praktiskt taget ingenting om filosofins historia, saknade varje sociologisk eller ekonomisk bildning och hade endast en mycket begränsad litterär referensram. En vag religiositet och en naiv moralism utgör den torftiga bakgrunden till hans verk, som hans biografier påvisar — känslös tillbedjan av Tolstoj blandad med ekon av Schopenhauer. Denna utarmade personliga kultur kom att helt avgörande bestämma hans tänkande, som strax skall framgå. Det intellektuella livet under 1900-talet gick Wittgenstein på det hela taget förbi. Hans åskådning summeras väl av hans vän Paul Engelmann som skriver om ”hans lojalitet mot all legitim auktoritet, antingen den var religiös eller social. Denna attityd gentemot all *äkta* auktoritet var i så hög grad en andra natur hos honom att revolutionära övertygelser av vad slag de än var livet igenom föreföll honom helt enkelt 'omoraliska'.”²⁹ Denna patetiska konformism framkallar bilden av en förslöad centraleuropeisk bonde snarare än av en kritisk filosof. Wittgensteins efterföljare var på det hela taget inte bättre rustade. Ingenting avslöjar det intellektuella tomrum i vilket den engelska filosofin har utvecklats mer än dess

²⁷ John Austin: ”A Plea for Excuses”. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1956-57, s. 8.

²⁸ Ernest Gellner: *Words and Things*. London, 1959, s. 241 f. Alla kritiker av den engelska filosofin står i stor skuld till Gellners klassiker. Det är betecknande att den aldrig har bemötts av den lingvistiska ortodoxin och att den har gjort dennas officiella representanter så panikslagna att diskussion av den har förbjudits i Mind. Språkfilosofin skrev sin egen sociologi i denna episod. Gellner har i en senare essä framkastat den tanken att språkfilosofin delvis måste ses som en malplacerad reaktion på naturvetenskapernas framgångar, som hade hotat disciplinens traditionella roll (”The Crisis in the Humanities and the Mainstream of Philosophy” i J. H. Plumb (red.): *Crisis in the Humanities*. London, 1964). Denna förklaring saknar emellertid internationellt perspektiv – språkfilosofin är ett anglosaxiskt fenomen medan naturvetenskapernas framgångar är världsomfattande. Gellners senaste bidrag är en förödande attack mot de parasiterande krypen från språkfilosofin på samhällsvetenskapens område – ”Enter the Philosophers”. *Times Literary Supplement*, 4.4. 1968.

²⁹ Paul Engelmann: *Letters from Ludwig Wittgenstein with a Memoir*. Oxford, 1967, s. 121.

grundpremiss, tidlösheten. Hela den Wittgensteinska språkteorin förutsätter i själva verket ett oföränderligt begreppssystem och ett oföränderligt mönster för de sammanhang som styr dem.³⁰ Endast en total historisk minnesförlust kan ge upphov till en sådan åsikt. Hela den intellektuella utvecklingsprocessen i västerlandet har bestått i utveckling och förkastande av begrepp. Någon utomjordisk, absolut ståndpunkt behövs inte för att konstatera de jordiska tillfälligheterna i språket. Det förhåller sig precis tvärtom. Det var Wittgenstein som tog bort tiden ur språket och därmed förvandlade det till någonting ahistoriskt absolut. Han kunde göra detta därför att han saknade varje begrepp om motsättning. Idén att språkliga förändringar försiggår genom en *inre* dialektik som åstadkoms av att olika regelsystem inom det är oförenliga och ger upphov till radikalt nya begrepp vid bestämda historiska ögonblick 154 utanför hans synkrets. Den förutsatte en idé om språket varken som en monistisk enhet (*Tractatus*) eller som en oregelbunden mångfald (*Investigations*) utan som en sammansatt helhet, med nödvändighet behäftad med olika motsättningar. Det är slående att den franska filosofin idag i hög grad är koncentrerad på problemet med *villkoren för uppkomsten av nya begrepp* — exakt det problem som den engelska filosofin är bestämd att bortse ifrån. Canguilhems och Bachelards arbete är en ingående studie av hur de vetenskapliga begrepp som revolutionerade biologin och fysiken uppkom historiskt. En sådan undersökning är diametralt motsatt hela tendensen i Wittgensteins filosofi och ger en antydning om dess inskränkthet. Att betona språkets sociala natur som han gjorde är inte nog. Språket är en struktur med en historia därför att själva dess motsättningar och diskrepanser är bestämda av andra nivåer i samhällslivet. Den magiska språkharmoni som hävdas av den engelska filosofin var själv bara en omskrivning av ett av historiska orsaker neddämpat samhälle.

Den politiska teorin

En filosofi utan tidsdimension leder till en substanslös politisk teori. Berlin, en av Austins samtida och förtrogna, drogs åt studiet av de politiska idéerna tidigt under sin karriär. Hans övertygelse om deras betydelse, en abnormitet i den yrkesmiljö han tillhörde, kom kanske av att han som ung hade upplevt den ryska revolutionen. I alla händelser var hans intresse till stor del profylaktiskt. Filosoferna borde, hävdade han, kritisera de politiska doktrinerna. Dessa idéer ”uppnår ibland en ohämmad energi och en oemotståndlig makt över mängder av människor”, om de försummar att göra det.³¹ Farorna i sådana ”fanatiskt vidhållna sociala och politiska doktriner” kunde endast besvärjas av en filosofisk vaksamhet. Berlin ansåg att hans kolleger, upptagna som

³⁰ David Poles rediga bok *The Later Philosophy of Wittgenstein* (London, 1958) utvecklar samma kritik som har framförts här: ”Det är fullt möjligt att förändra existerande språkbruk, och man kan med fog påstå att innovationen är bättre än den existerande formen. Wittgensteins förklaring tycks inte tillåta någon appell utanför det existerande bruket, och vi måste fråga oss hur den går ihop med den möjlighet jag talar om. Till slut gör den inte det, tror jag. Det blir en konflikt med anledning av denna tvistefråga (— — —). Wittgenstein har uttryckligen påstått att våra vanliga uttryck är 'i sin ordning som de är' och har förbjudit filosoferna att fingra på dem. Men svårigheten går djupare. Hans eget system gör inga anstalter för att ta upp något nytt sätt att tala som strider mot existerande bruk” (s. 57). Poles egen tes är uppbyggd kring idén att det är rationella resonemang och överenskommelser som skapar nya språkliga former. Detta är en uppenbart idealistisk lösning. Vem avgör vad som är ”rationellt”? Poles formulering medger faktiskt sina egna brister: ”Det rationella samtalets väsen är sökandet efter en överenskommelse. Jag föreställer mig att det faktum att han inte gör reda för detta inverkar menligt på hela hans språkbild (— — —). Att kalla ett uttalande rationellt är förvisso inte att påstå att alla människor någonsin kommer att, eller ens kan, vara överens om det; en del är nämligen alltid alltför dumma eller alltför fyllda av fördomar. Det är att påstå, kan man tautologiskt säga, att alla människor skulle vara överens om det förutsatt att de var rationella” (s. 59). Den naiva psykologismen i ”en del är nämligen alltid alltför dumma eller alltför fyllda av fördomar” är inte något misstag — den är konstitutiv för den samtida engelska filosofin. Detta är allt som sägs om renässansens, reformationens eller upplysningens epokgörande omvälvningar! Uppenbart är att viktiga begreppsmässiga dispyter inte har någonting att göra med psykologiska skillnader — de har sin grund i den givna kunskapsstrukturen vid ett visst tillfälle och i sociala konflikter.

³¹ Isaiah Berlin: *Two Concepts of Liberty*. Oxford, 1958, s. 4.

de var av ”sina lysande prestationer” inom den analytiska filosofin, hade en benägenhet att ”försumma området för politiskt tänkande på grund av att dess obestämda ämnesinnehåll med sina suddiga gränser inte kan fångas med hjälp av fixa begrepp, abstrakta modeller och fina instrument som passar för logisk eller lingvistisk analys”.³² Sålunda var skillnaden mellan hans metod och deras bara en fråga om graden av precision hos deras respektive undersökningsobjekt. Det vanliga språket var enligt detta kuriösa resonemang stabilt och exakt ; de politiska begreppen tyvärr instabila och suddiga. Följaktligen var ett filosofiskt studium av de sistnämnda lika med en oklarare variant av den analys som tillämpades på språket, annars var allting likadant. Den politiska teorin blev en tidlös begreppsförklaring, skild från varje historiskt eller sociologiskt sammanhang. Det klassiska exemplet på detta är Berlins essä *Two Concepts of Liberty*, den inflytelserikaste texten i genren. Här ställer Berlin upp mot varandra två fria konstruktioner: ”negativ” frihet — förmågan att handla utan inblandning — och ”positiv” frihet — att uppnå subjektets självbestämmande. Resonemanget går vidare med en konstruerad ”logisk” idéutveckling projicerad på ett översinnligt himlavalv och klarar sig utan något så jordbundet som citat. Resultatet blir två motsatta härstamningar med en funktion som starkt erinrar om bibelns mytologiska. Idén om den negativa friheten tillskrivs Bentham, Mill, Constant och de Tocqueville ; det positiva frihetsidealet tillskrivs stoikerna, Spinoza, Kant, Rousseau, Fichte, Hegel, Marx och Green. Neutralitet mellan de båda föreges tillfälligt: ”Den tillfredsställelse som respektive riktning söker är ett yttersta värde som både historiskt och moraliskt har lika rätt att räknas till mänsklighetens djupaste intressen.”³³ Den verkliga avsikten hålls emellertid inte hemlig länge. Några sidor längre fram skriver

Berlin: ”Den negativa friheten förefaller mig vara ett sannare och humanare ideal än de mål som föresvävar dem som i de stora, disciplinerade auktoritära strukturerna ser sitt ideal 'positivt' självstyre för klasser och folk eller hela mänskligheten.”³⁴ Denna uppenbara självmotsägelse är inbyggd i själva den intellektuella metoden. Samma ideal som inspirerar ”Kants stränga individualism” sägs nämligen besjåla ”de totalitära doktrinerna” idag. Vad är det som gör denna härledning nödvändig? Avsikten med hela uppvisningen är i själva verket att misskreditera ett monteringsfärdigt ”positiv frihet”-begrepp — ansvarigt för den moderna diktaturen och utrotandet av friheten genom att det skiljer begreppet självbestämmande från individens empiriska attityder. Men det är just själva substanslösheten hos detta väsen som kräver den förvillande blandningen av tänkare som utpekas som fäder till det — namnanhopningen är allt som ger en illusion av substans.

Den så uppfattade politiska teorin drar ut idéer ur historien och omformar dem till viktlösa marker som kan manipuleras efter behag i den ideologiska rymden. Den typiska slutprodukten blir en mytisk härstamning i vilken idéer fortplantar sig i en moralitet vars resultat är läran om det närvarandes ändamålsenlighet — den fria världens kamp mot den totalitära kommunismen. Det är ingen tillfällighet att Popper på en mycket större duk ger ett exempel på samma tillvägagångssätt i *The Open Society and its Enemies*. Problematiken och svaret är desamma, bara tonfallet och terminologin skiljer sig. Dualismen mellan ”negativ” och ”positiv” frihet återkommer i den som råder mellan det ”öppna” och det ”slutna” samhället. Det senare kulminerar som väntat i ”den moderna totalitära ideologin” som själv är ”endast en episod i det ständiga upproret mot frihet och förnuft”³⁵ — en lag om den mänskliga naturen som på ett oförklarligt sätt undantas från Poppers kritik mot att man uppställer oföränderliga historiska lagar. Samma överhistoriska

³² Ibid.

³³ Ibid., s. 52.

³⁴ Ibid., s. 56.

³⁵ Karl Popper: *The Open Society and its Enemies*. London, 1952, vol. II, s. 80.

hopblandning tillämpas. Platon, Aristoteles, Hegel och Marx är alla fiender till samma Öppna Samhälle. Popper är besatt av dessa mytiska konstruktioner. *The Poverty of Historicism* är tillägnad de ”oräknliga män och kvinnor av alla trosbekännelser och nationaliteter” som fallit offer för ”den fascistiska och kommunistiska tron på obevekliga lagar som styr det historiska skeendet”. Vilka är de filosofiska missdådarna bakom denna historicism? Hopblandningen ger samma groteska resultat här som hos Berlin. En stor del av detta arbete dedicerat till fascismens och kommunismens offer ägnas åt att attackera — John Stuart Mill. Denna absurda konsekvens av metoden visar hur totalt tomt själva begreppet är. Popper definierar historicismen sålunda: ”Jag avser med 'historicism' ett sätt att närma sig samhällsvetenskaperna som förutsätter att deras huvudmål är att göra historiska förutsägelser.”³⁶ Hegel — Poppers ärkehistoricism — avvisade förstås all historisk förutsägelse. Historicistiska profetior skall enligt Popper inbegripa tron på absoluta lagar i historien, medan vetenskapliga förutsägelser däremot baseras på tendenser. Marx och Lenin betonade som bekant gång på gång att de analyserade tendenser inom samhällsutvecklingen, inte absoluta lagar, och att naturvetenskapens förutsägelser därför inte var möjliga inom historieforskningen.³⁷ Poppers oskuld i fråga om sociologin, som enligt vad han hävdade var historicismens motgift, var lika total. Hans omhuldade försvar för den metodologiska individualismen (alla uttalanden om samhället kan reduceras till uttalanden om individer) skulle ha varit omöjligt om han hade känt till de klassiska texterna inom disciplinen, Durkheims diskussion av ”sociala fakta” (*Les règles de la methode sociologique*) och Parsons diskussion av ”framträdande egenskaper” (*The Structure of Social Action*).

Lossryckning av begrepp och deras hopblandning har varit det normala i engelsk samhällsfilosofi. Popper var en kompetent vetenskapsteoretiker, men i fråga om denna form av politisk teori var han en dilettant t.o.m. i fråga om elementära ting. Hans diskussion av Hegel har formuleringar som är helt otroliga. Den tyska filosofen var en ”betald agent”, en ”servil lakej”, en ”charlatan”, en ”pajas” vars verk var en ”fars” skriven på en ”rotväliska” som var en ”usel förvrängning av allt som är anständigt”.³⁸ Denna paranoia var äkta — den skapade sitt eget patologiska bildspråk. ”Den hegelianska farsen har gjort nog mycken skada. Vi måste stoppa den. Vi måste tala — även till det priset att vi måste vidröra denna skamliga sak.”³⁹ Poppers svulstigheter — otänkbara utanför England vid den tiden — är betydelsefulla därför att de markerar gränsen för den ahistoriska politiska ”teorins” möjligheter. Hela hans utfall mot Hegel grundade sig i själva verket på en total historisk okunnighet, vilket på ett minutiöst sätt påvisats av en annan liberal, Kaufmann.⁴⁰ Ändå bestreds aldrig denna parodi i England under tio år därför att den föll sig så naturlig inom den metodologiska ramen för den engelska politiska teorin.

Det bör betonas att disciplinen kännetecknas av en isolering inte bara från den politiska eller sociala historien som sådan, utan också och väsentligen från de andra samhällsvetenskaper som gränsar till det politiska tänkandet och som traditionellt har varit så integrerade i detta att de ofta inte kan skiljas ut. Det mest slående exemplet är ekonomin. Berlin nämner ordet ”ägande” exakt två gånger i hela sin avhandling om friheten. I hans begreppsanalys förekommer det inte alls. Ändå står det fullständigt klart att ingen allvarlig diskussion av de olika politiska frihetsteorierna kan lösgöras från de åtföljande teorierna om ägandet. Den klassiska demonstrationen av detta stod en kanadensare för fyra år efter Berlins essä. MacPhersons *Political Theory of Possessive Individualism* visade slutgiltigt att själva innebörden av begreppet frihet hos Hobbes och Locke

³⁶ Karl Popper: *The Poverty of Historicism*. London, 1957, s. 3.

³⁷ Se Georg Lukács: ”Technology and Social Relations”. *New Left Review*, 39.

³⁸ Karl Popper: *The Open Society and its Enemies*, vol. II, s. 27-80.

³⁹ *Ibid.*, s. 79.

⁴⁰ Walther Kaufmann: ”The Hegel Myth and its Method” i *The Owl and the Nightingale*. London, 1959.

blir obegriplig om man inte tar hänsyn till deras idé om ägandet. Frihet *var* för dem ägandet av den egna personen i ett marknadssamhälle där den som sålde sin kapacitet (sitt arbete) enligt deras definition upphörde att vara fri och berättigad till politisk rösträtt. Frihetens och ägandets oskiljbarhet i 1600-talets England fastslogs resolut av MacPherson. Han placerade inte in Hobbes och Locke i deras samhällsklass och tolkade inte deras teorier i ljuset av deras ursprung — han placerade in teorierna i deras fullständiga intellektuella sammanhang och belyste därmed deras relation till sin klass. Han åstadkom detta genom att helt enkelt återförena politiken och ekonomin. Därmed revolutionerade han ämnet. MacPhersons följande arbete om Mill, Green och gränstyteteorin har utförligt bevisat den centrala betydelsen av ”ekonomiska förutsättningar i den politiska teorin”.⁴¹ Därigenom har det potentiellt återupprättat disciplinen. Men det förhärskande mönstret i den engelska politiska teorin påverkas inte av en enstaka och utländsk meningsskiljaktighet. Det fortsätter att tillämpa en permanent åtskillnad mellan politiska och ekonomiska idéer och mellan politiska idéer och både politisk och ekonomisk historia.

Historieskrivningen

Idéer skilda från historien går ihop med en historia blottad på idéer. Namierismen är den engelska politiska filosofins fränsida. Men i detta fall gav en kraftfull och originell intelligens helt nya kunskaper. Just att Namiers elever har varit oförmögna att upprepa hans prestationer vittnar om hur nyskapande de var. Dessa nya landvinningar systematiserades aldrig av Namier, som späckade sitt tänkande med kulturella och politiska kuriositeter.

Namier var en landsflyktig i England som blev superpatriot. Han trodde på engelsmännens överlägsna färdigheter och uttryckte ett allmänt förakt för alla andra folk och kulturer. Således kunde han skriva om ”tysk politisk inkompetens och förstelning”,⁴² om ”franska idéer, anpassningsbara i sin rotlösa ytlighet”,⁴³ och om Österrike, där ”Wien aldrig har presterat någonting verkligt stort eller skapande”,⁴⁴ Som ämbetsman i utrikesdepartementet under första världskriget var han en energisk förespråkare för avveckling av Österrike-Ungern och eliminering av det tyska inflytandet i Östeuropa. ”Den vita rasens framtid”, skrev han, ”ligger i imperierna, dvs. de nationer som innehar stora landområden utanför Europa.”⁴⁵ Dessa attityder var inte tillfälliga eller perifera i hans verk. De bestämde dess typiska dubbla struktur. Ena hälften ägnades åt ett minutiöst och vördnadsfullt studium av maktstrukturen inom det jordägande England under 1700-talet. Den andra hälften ägnades åt briljanta och fräna reflexioner över det kontinentala Europas historia under 1800- och 1900-talet. Namiers forskning rörande Georg III:s epok var en milstolpe inom engelsk historieskrivning då de utgjorde den första verkligt *strukturella analysen* av den tidens maktsystem och av den härskande klassens sammansättning. Han krossade myten om två rivaliserande politiska partier uppdelade efter sociala och ideologiska linjer och visade den klassmässiga enheten i 1700-talets parlament och de direkta materiella intressen som styrde politiska öden och lojaliteter inom denna (korruption och gunstlingssystem). För första gången skrevs en historia som praktiskt taget ignorerade kronologin — Namier föraktade det berättande pladdret. Hans tunga, monumentala verk kunde godtagas av de brittiska historikerna på grund av den väldiga bas av faktiska smådetaljer som det grundade sig på. Mot hans empiriska kvalitet kunde inga förebråelser riktas. Namiers strukturella metod var perfekt anpassad till den lugna stabiliteten i 1700-talets England. Han såg detta som ett samhälle som på ett mirakulöst sätt hade

⁴¹ C. B. MacPherson: ”Post-Liberal Democracy?”. Canadian Journal of Political Science, oktober 1964.

⁴² Lewis Namier: *Vanished Supremacies*, s. 49.

⁴³ Lewis Namier: *England in the Age of the American Revolution*, s. 39.

⁴⁴ Lewis Namier: *Vanished Supremacies*, s. 28.

⁴⁵ Lewis Namier: *Germany and Eastern Europe*. London, 1915, s. 128.

uppnått territoriell nationalitet,⁴⁶ grundad på frihet från utländsk invasion och på den gradvisa sammansmältning av de olika etniska och språkliga grupper som denna gjorde möjlig. Namier ansåg att endast en dylik territoriell nationalitet kunde skapa frihet. Denna identifierade han med parlamentarisk suveränitet. De parlamentariska institutionerna i sin tur krävde en hierarkisk samhällsstruktur. England var enastående gynnat då det ägde dessa förutsättningar för frihet. Under 1700-talet föddes det politiska system som var ett bevis på detta dess privilegium.

Europa under 1800- och 1900-talet erbjöd en fullständig kontrast till denna idylliska bild. Namier analyserade hela det kontinentala Europas utveckling från 1789 till 1945 som en nationalismens och demokratins fördärvbringande triumf. Han betraktade båda som frihetens fiende. Alla delar av hans argumentering hade sina motsatser på kontinenten. Där saknades territoriell nationalitet av den engelska modellen. Där fanns först den dynastiska, avnationaliserade stat som var sin härskares mångfaldiga egendom — först och främst det habsburgska kejsardömet. Sedan kom dess lika fördärvliga motsats — den språkliga och rasmässiga nation som predikades av Mazzini, Kossuth och det tyska parlamentet av år 1848. Denna idé var nationalismens historiska innehåll och den var oupplösligt förenad med demokratin. Demokrati var för Namier ”en nivellering av klasserna” och inte ”konstitutionell tillväxt”. Social jämlikhet trodde han var direkt oförenlig med politisk frihet. ”Oligarkin är ett grundvillkor för parlamentet, vilket kräver ett skiktat samhälle som bas. Val förutsätter överhögheter (— — —).”⁴⁷ Att han hävdade ett ”erkända överheter måste finnas” fick honom helt naturligt att betrakta den moderna europeiska historien som en oavbruten förfallsprocess. Namiers analyser av Ludvig Napoleons Frankrike, hohenzollrarnas Tyskland och habsburgarnas Österrike-Ungern är alla lika bitande och bistra. Ett obevekligt förfall sätter in efter den franska revolutionen, som får sina efterverkningar i Europa tills själva detta begrepp enligt Namiers mening försvinner efter andra världskrigets slut: ”Vad finns då kvar av Europa, av dess historia och dess politik?” frågade han till slut.⁴⁸

Namier utför denna fresk med utsökt artisteri. Men vad som är slående med den är att den noterar ett förfall men aldrig förklarar det. Namier var inte ovetande om att det existerade klasser eller om konflikten mellan deras intressen — hans medvetenhet om detta var ju kärnan i hans analys av maktstrukturen i 1700-talets England och hans öppna lovordande av den brittiska parlamentarismens sociologiska karaktär. Men han förfogade inte över någon dynamisk teori om den historiska utvecklingen. Detta var en följd av den speciella karaktären hos hans materialism. Anklagelsen att han ”tog själen ur historien” accepterade han med stolthet. Det betydde att han grundligt nedvärderade idéernas betydelse när det gäller att befordra historiska förändringar. Själlös historia kompletterar här tidlös filosofi — den indirekta symmetrin mellan Wittgenstein och Namier är tydlig. En intellektuell karriär som Berlins ger medelvärdet. Vad Namier satte in i stället för ”själ” är emellertid det som är viktigt här. ”Det som betyder mest är de underliggande känslorna, den musik som idéerna bara är libretton till, ofta av mycket underlägsen kvalitet ; och när känslorna väl har ebbat ut sätts idéerna ur spelet och blir till doktrin eller i bästa fall ofarliga klichéer.”⁴⁹ Idéerna reducerades således till känslor. Historiens sista instans är psykologin. Namier ansåg att hans arbete var inspirerat av hans uppskattning av Freud, men i själva verket visade han föga kunskap om eller förståelse för Freuds verk, och han gjorde aldrig någon seriös tillämpning av det i sin historieskrivning. Hans trosbekännelse var faktiskt en vulgärpsykologism — som Gareth Stedman-Jones har påpekat mycket mera besläktad med Nietzsches idéer om det

⁴⁶ Det är besynnerligt att man inte har varit mera medveten om den centrala roll som detta begrepp spelar i Namiers historiska tänkande. Hela hans verk grundar sig på det.

⁴⁷ Lewis Namier: *Vanished Supremacies*, s. 79.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 209.

⁴⁹ Lewis Namier: *Personalities and Powers*, s. 4.

låga motivet bakom den upphöjda känslan. Nu förutsätter en sådan psykologism oundvikligen en fixerad mänsklig natur. Den är därför fullständigt oanvändbar som princip för förändring. Härav den kuriösa paradoxen i Namiers passionerade tro på psykologin. Den är både central i hans teori och helt marginell i hans praktik. Ty genom att den ligger under allting förklarar den ingenting. Den introduceras bara som en banal sista sats när det konkreta analysarbetet är gjort. ”Jag avhåller mig från att undersöka meningen med de förbittrade strider vi har bevittnat, ty en sådan undersökning skulle leda ut oss på outgrundliga djup, föra oss upp i en överklig rymd. Möjligen finns det inte mera mening i den mänskliga historien än i årstidernas växlingar eller stjärnornas rörelser ; och finns det någon mening undgår den vår iakttagelseförmåga.”⁵⁰ Den roll som Namiers psykologism spelar framgår tydligt av denna formulering. Den utesluter varje allmän teori om historisk förändring. Frånvaron av mening i historien har en dubbel betydelse. Den visar att målmedveten mänsklig handling, kontrollerad av idéer, inte styr händelsernas gång: ”Det finns ingen fri vilja i massornas tänkande, lika litet som i planeternas rörelser, fåglarnas flyttning och fjällämmel-flockarnas vandring ut i havet.”⁵¹ Men den visar också att när Namier väl hade antagit premissen om ett oföränderligt underliggande lager av irrationella känslor och lidelser förfogade han inte över någon princip som kunde *förklara* fenomenen. Sålunda skildrades och fördömdes nationalismens och demokratins växande lavin i Europa efter 1789 av Namier — men den blev aldrig begriplig i fråga om orsakerna. I detta avseende är uttalandet att ”historien saknar mening” en översättning av det faktum att Namiers historia saknade *kraftkälla*. Avståndet mellan denna materialism och den som Marx omfattade är uppenbart. Marx betonade alltid idéernas betydelse inom den sociala strukturen och satte de båda i ett dialektiskt förhållande till varandra på ett sådant sätt att han med sin teori kunde systematisera de historiska förändringar som avvikelser mellan dem gav upphov till.

I Namiers europeiska författarskap existerar tiden endast som förfall. Hans insikter består — men sammanhanget har förändrats. Hans storslagna strukturella undersökning av det österrike-ungerska kejsardömet slutar med dess upplösning. Hans redogörelse för den europeiska diplomatins geopolitiska mönster — en utomordentlig prestation tack vare hans speciella uppfattning av staten som en historisk entitet — slutar med Europas undergång. Det arv som Namier lämnat den engelska historieskrivningen var sålunda med nödvändighet dubbeltydigt. Hans strukturalism utplånades snabbt ur minnet. De två mest kända historikerna idag delar hans mindre legat. Trevor-Roper ärvde Namiers fina känsla för staten som ett materiellt komplex av makt och prebenden. Han använde denna för att skissera den kanske mest sammanhängande allmänna tolkning av 1600-talets politik som hittills presterats — renässansstatens kris.⁵² På andra håll är hans skrivelser planlösa och eklektiska. Namiers främste självutnämnde lärjunge har varit Trevor-Ropers opponent. Taylor ärvde Namiers kälkborgerlighet i fråga om idéer och hans främlingshat och karikerade dem. Han förvandlade det mikroskopiska studiet av strukturer till dess motsats — ett banalt och konventionellt berättande. Den skenbara ansamlingen av smådetaljer förenar de båda, som om Namier bara hade åstadkommit en folkräkning. Få lärjungar har någonsin förrått sin mästare så totalt. Namiers politiska åskådning var öppet reaktionär, men i England var hans historiska metod intellektuellt avancerad. Dess fördelar har i allmänhet glömts bort och nackdelarna har överdrivits. En ny historisk skola har under de senaste tio åren växt fram på vänsterkanten — men det är en annan sak. Inom den förhärskande ortodoxi som följde efter Namier blev historien utan idéer långsamt en brist på idéer om historien.

⁵⁰ Lewis Namier: *Vanished Supremacies*, s. 203.

⁵¹ Lewis Namier: *England in the Age of the American Revolution*, s. 41.

⁵² H. R. Trevor-Roper: *Renaissance, Reformation and Social Change*. London, 1967. (De två inledande essäerna.)

Ekonomin

Den politiska teorins isolering från det ekonomiska tänkandet är en upprepning av en tidigare uppdelning — ”nationalekonomins” uppträdande i den ”politiska ekonomins” spår. Den här gången var det fråga om en allmän förändring i alla västländer. Gränsnytteteorins tillkomst markerade uppkomsten av en ekonomisk vetenskap skenbart fri från politiska eller sociologiska variabler. Vad detta innebar var naturligtvis att de sköts utanför systemets medvetna brännpunkt och blev dess tysta, omedvetna förutsättningar. Jämviktsteorin gjorde anspråk på att vara en ren logik för marknadsekonomin — i själva verket skrev den under den ekonomiskt genom att förvisa monopolbegreppet till ett specialfall och utesluta själva idén om en planerad ekonomi: socialism. Den nyklassiska teorin gav laissez faire-ekonomin dess rationella grund just vid den historiska tidpunkt då den hade ersatts av den nya imperialistiska ekonomin. Den var oförmögen att ge någon lösning på de kriser som drabbade den västerländska kapitalismen efter första världskriget. Keynes enorma förtjänst var att ha sett att hela den nyklassiska ekonomins begreppssystem behövde omstöpas. Då han till en början drevs av en elementär politisk pragmatism talade han bara för de praktiska åtgärder som var nödvändiga för att stabilisera den brittiska kapitalismen. Sedan, tio år senare, tillhandahöll han en teori för dessa. *The General Theory of Employment, Money and Interest* innebar ett väldigt intellektuellt framsteg, just därför att den förenade två begreppssystem som tidigare hade varit helt åtskilda till en ny syntes. Penningteorin och sysselsättningsteorin betraktades av den nyklassiska ekonomin som fullständigt åtskilda ämnen utan någon inre förbindelse sinsemellan. Endast tre år innan *The General Theory* utkom hade Pigou skrivit sin *Theory of Unemployment* utan att seriöst diskutera investeringsproblemet. Keynes prestation var således en omstrukturering av hela fältet. Han var väl medveten om detta: ”När jag började skriva min *Treatise on Money* rörde jag mig fortfarande på den traditionella linjen att betrakta pengarnas inflytande som något så att säga avskilt från den allmänna teorin för utbud och efterfrågan (— — —). Denna bok har å andra sidan utvecklats till vad som i första hand är en undersökning av de krafter som bestämmer förändringarna i den totala produktions- och sysselsättningsvolymen ; och samtidigt som man finner att pengarna ha en väsentlig och speciell funktion i det ekonomiska systemet, träda de tekniska monetära detaljerna helt i bakgrunden. Vi skola finna att en penningshushållning till sitt väsen är en hushållning där växlande uppfattningar beträffande framtiden kunna påverka sysselsättningens omfattning och icke blott dess inriktning. Men vår metod att analysera det ekonomiska handlingssättet i nuet under påverkan av växlande föreställningar om framtiden är en metod som bygger på växelverkan mellan utbud och efterfrågan och står sålunda i samband med vår grundläggande värde-teori.”⁵³ Denna syntes skapade helt naturligt sina egna begrepp. Idéerna om likviditetspreferens och multiplikatorn var inte bara tillägg till den existerande kanon. De omformulerade hela systemet genom att avfärda antagandet om en fast jämvikt. Båda begreppen förutsätter naturligtvis en dynamisk ram. Keynes återinförde sålunda på ett effektivt sätt tidsfaktorn i den ortodoxa ekonomiska teorin och revolutionerade den därmed. Detta visade storheten i hans

⁵³ J. M. Keynes: *Sysselsättningsproblemet*, Stockholm 1945, s. VI-VII. Begränsningarna hos Keynes syntes är uppenbara. Han satte en ny delning i stället för den gamla genom att lansera distinktionen mellan makro- och mikroekonomi. ”Enligt min mening är det oriktigt att uppdelna socialekonomien i å ena sidan en värde- och fördelningsteori och å andra sidan en penningteori. Jag föreslår i stället såsom en riktig tudelning den mellan å ena sidan teorin för den enskilda produktionsgrenen och det enskilda företaget samt för förutsättningarna för, och fördelningen mellan olika användningssätt av, en given mängd produktiva resurser, samt å andra sidan teorin för produktionen och sysselsättningen såsom helhet.” Keynes, a.a., s. 267-268. Denna nya uppdelning är ju en av grundvalarna för den samtida ortodoxa ekonomin. Som kontrast – det är ingen tillfällighet att tillvägagångssättet i Baran Sweezys *Monopolkapitalet* (t. ex.) bygger just på enheten mellan de två: Teorin om företaget är samtidigt och oskiljaktigt teorin om ekonomin i stort.

tänkande. Det var också dess dubbeltydiga begränsning. Keynes tidsbegrepp är nämligen mycket begränsat — det är kort och cykliskt. ”På lång sikt är vi alla döda.” Keynes accepterade kapitalismen, men utan entusiasm och skenhelighet. Han var huvudsakligen intresserad av att säkra dess omedelbara stabilitet, inte att rättfärdiga den. Detta hindrade honom både från att någonsin bli en status quo-ideolog som så många andra ekonomer och från att utveckla ett djupare och längre dynamiskt perspektiv. Hans samtida Kalecki, som i motsats till Keynes var medveten om Marx verk, förvärvade något av samma insikter om konjunkturcykeln, låt vara i fragmentarisk form, men han såg deras dolda innebörd. Genom att återinsätta Keynes kategorier i en rudimentär politisk ekonomi kunde han förutsäga en ”politisk konjunkturcykel” som sedermera har blivit den huvudsakliga ekonomiska motsättningen i den avancerade kapitalismen — konflikten mellan full sysselsättning och stabila priser.

Efter Keynes var det inte längre möjligt att utveckla någon ekonomisk teori inom den gamla jämviktsramen. Den tidsdimension som han introducerade hade kommit för att stanna. Nästa steg var logiskt — uppkomsten av tillväxtteorin som sådan. Här hindrade emellertid den ortodoxa ekonomiska teorins inneboende begränsningar dess egen spontana utveckling. Det dominerande intresse för tillväxten som är det utmärkande draget i ekonomin efter Keynes borde logiskt ha fått den att återgå till politisk ekonomi (och dess kulmination, Marx). Ty nyalstringen av kapital hörde till Marx' centrala intressen. Men den politiska ekonomin var förbjuden, av uppenbara orsaker: Den ifrågasatte definitionsmässigt det samhällsekonomiska systemet som helhet. Följden blev att tillväxtteorin utvecklades på en väsentligen pragmatisk basis med tillskott av hypoteser som så långt möjligt var frikopplade från ägandesystemet. Detta är särskilt tydligt i dess första formulering av Harrod. Han la helt enkelt tekniska uppfinningar — den minst *sociala* variabel som var tillgänglig — till Keynes modell för att skapa en framstegsekvation.⁵⁴ När man senare påvisade att teknologin inte bestämmer graden av kapitalackumulering skedde bara en upp- spaltning i skiljaktiga och fragmentariska hypoteser som aldrig har förts samman till någon allmän teori. Tiden förföljer nu den ortodoxa ekonomiska teorin men kan inte behärska den. Ett tydligt bevis på misslyckandet i fråga om att genomföra övergången från Keynes kortsiktiga ekonomi till en verkligt långsiktig sådan är den brittiska ekonomiska ortodoxins oförmåga att tillhandahålla någon sammanhängande teori om Storbritanniens nuvarande ekonomiska kris. Det nationella läget har oroat den offentliga debatten i fem år nu; all politisk diskussion har kretsat kring detta. Under denna tid har oräkneliga obesläktade eller motsägande förklaringar till krisen framkastats av de brittiska ekonomerna. Den mest inflytelserika har utan tvivel varit Kaldors, som skyller Storbritanniens ekonomiska nedgång under efterkrigstiden på en brist på billig arbetskraft från modernäringen beroende på de sista hundra årens enastående rationaliserade engelska jordbruk.⁵⁵ Dessa förklarings allmänna otillräcklighet är tydlig. Det är klart som dagen att Storbritanniens ekonomiska kris har mer än en huvudorsak, att dessa orsaker inte är slumpmässiga eller likvärdiga i förhållande till varandra utan utgör en sammansatt hierarki och att de omfattar hela den sociopolitiska strukturen i våra dagars Storbritannien. Men den ortodoxa

⁵⁴ Roy Harrod: ”An Essay in Dynamic Theory”. *Economic Journal*, mars 1939. Teknikens roll är underförstådd, inte uttalad i Harrods formel. Den antas hejda minskningen i avkastningen på investeringar och därmed göra produktionen per kapitalenhet konstant. Harrods essä sätter skenbart benägenheten att spara i brännpunkten, men dennas variationer förklaras inte i modellen. Härav följer att den bestämmande rollen i själva verket återgår till tekniken, som betraktas som autonom.

⁵⁵ Nicholas Kaldor: *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*. Cambridge, 1966. Kaldor reducerar uttryckligen sådana andra tillfälliga faktorer som betalningsbalansen eller investeringsvolymen (s. 16 och 25). I den om en överbestämd kris har tydligt inte fallit honom in. Det är kanske inte förvånande att den enda rimligt omfattande och övertygande förklaringen till krisen har presterats av en ekonomisk historiker, inte en ekonom – Eric Hobsbawms *Industry and Empire*.

ekonomin har visat sig fullständigt oförmögen *både* att ställa upp en hierarkisk modell av krisens orsakssammanhang (inte bara en plural sådan) och att förena den ekonomiska slutprodukten med den politiska och historiska helhet som den har ett så uppenbart samband med. Det fysiska upptagandet av så många ekonomer — Kaldor, Balogh, Neild, Seers och hela hopen — i en regering som går i kvav har bara understrukit dess intellektuella bankrutt. Krisen fortgår oförsvagad.

Trots alla sina tekniska framsteg i fråga om matematiken har den formella ekonomin i England varit ur stånd att ta itu med de praktiska problem som den står inför. Retrospektivt har Keynes storhet växt. Han var kanske den sista stora samhällstänkare som frambringats av den engelska bourgeoisien, med all den vidsyn och generositet som förknippades med den en gång så frimodiga liberalismen. Hans teoretiska system bekräftades praktiskt ; ändå blev han aldrig någon fanatisk förespråkare för den samhällsordning vars tillfälliga räddning han i så hög grad bidrog till. Han tvekade aldrig att uttala sig utanför sitt ämne, i en rad ämnen som erinrar om hans samtida Russells och Lawrence'. Det är karaktäristiskt att han kunde skriva en kort biografi över dessa som ger en bild av denna trio kanske bättre än något senare kulturhistoriskt verk.⁵⁶ Keynes var en intellektuell i den klassiska traditionen.⁵⁷

Hans internationella anseende gav den brittiska ekonomin en speciell ställning bland med-disciplinerna. Men som synes kunde den inte förhöja den efter honom. Hans egen definition av de egenskaper som är nödvändiga för en stor ekonom är en stående anklagelse mot hans efterföljare: ”Den store ekonomen måste besitta en sällsynt kombination av begåvningar. Han måste nå högt i åtskilliga olika riktningar och måste kombinera talanger som inte ofta återfinns tillsammans. Han måste vara matematiker, historiker, statsman, filosof — i någon grad. Han måste förstå symboler och tala i ord. Han måste begrunda det speciella i form av det allmänna och vidröra abstrakt och konkret i samma tankeflykt. Han måste studera det närvarande i ljuset av det förflutna med tanke på framtiden. Ingen del av människans natur eller hennes institutioner får vara helt utanför hans uppmärksamhet.”⁵⁸ Denna redovisning av hans tro har stilla fallit i glömska. Idag har rutin och medelmåttighet lägrat sig över disciplinen. Dess överlägsna härkomst har inte satt den i stånd att frambringa så mycket som en Galbraith en genomsnittsekonom modig nog att formulera några allmänna satsar om monopolkapitalismens struktur och tendenser. Sraffa, den enda riktiga pionjären inom disciplinen, har ignorerats. Teknik har blivit ett surrogat för teori. Den brittiska ekonomin har synbarligen stagnerat, lösgjord som den är från den politiska ekonomin och utan historisk dimension.

Psykologin

Namier trodde att idéerna bara var rationaliseringar av känslor. De politiska idéerna i synnerhet var kamouflerade uttryck för omedvetna attityder och lidelser. Denna reduktion av idéerna fick en självständig men ytterst likartad motsvarighet inom själva den psykologiska disciplinen. Eysenck som presiderade över och genomsyrade den engelska psykologin efter andra världskriget försökte klassificera de politiska övertygelserna systematiskt genom att sätta dem i relation till psykologiska attityder. *The Psychology of Politics* är en minnesvård över den primitiva psykologismen. Den börjar med följande klassiska trosbekännelse: ”Psykologin i denna mening har en

⁵⁶ J. M. Keynes: ”My Early Beliefs” i *Two Memoires*. London, 1949.

⁵⁷ Keynes var väl medveten om sin sociologiska härstamning. Han skrev i *Essays in Biography*: ”Jag har sökt (— —) få fram den solidaritet och den historiska kontinuitet som kännetecknat den högre intelligentian i England, den som har byggt grundvalarna för vårt tänkande under de 250 år som gått sedan Locke med sin *Essay Concerning Human Understanding* åstadkom den första moderna engelska boken” (s. VIII).

⁵⁸ J. M. Keynes: *Essays in Biography*. London, 1933, s. 170.

fördel framför andra discipliner som gör den särskilt intressant och betydelsefull. Politiska handlingar är handlingar utförda av människor ; studiet av de direkta orsakerna till dessa handlingar är psykologins forskningsområde. Alla andra samhällsvetenskaper sysslar med variabler som påverkar det politiska beteendet indirekt (— — —). Psykologen behöver inga sådana mellanhänder, han är i direkt kontakt med den centrala länken i orsakskedjan mellan föregående betingelse och följande handling.”⁵⁹ Denna karaktäristiska illusion har aldrig uttryckts tydligare — tron på ett grundläggande psyke som föregår de samhälleliga påverkningarna och som därför kan betraktas som det sociala handlandets omedelbara centrum.

Eysenck konstruerade ett attityddiagram ämnat att visa hur extremismerna (höger eller vänster) emotionellt närmar sig varandra och att sätta dem i motsats till ett centrum kännetecknat av vederhäftig moderation. Politiskt ledde detta till att en identifikation mellan fascism och kommunism fastslogs, i kontrast till ”demokratiska” trosbekännelser som konservatism eller liberalism — ett företag typiskt för det kalla kriget. Pseudokategorierna ”hårdsinhet” och ”ömsinhet” lades ovanpå kategorierna ”radikalism” och ”konservatism” för att detta resultat skulle uppnås. Diktaturanhängare av alla trosbekännelser visade sig självfallet vara ”hårdsinta”. Eysenck utbredd sig omständligt över likheten i testpoäng mellan kommunister och fascister, vilken visade de temperamentsmässiga egendomligheterna hos de människor som omfattade dessa övertygelser. Eysenck dedicerade sitt arbete till hoppet om ”ett samhälle mera intresserat av psykologi än politik”. Denna oefterhärmliga deklARATION är en självdefinition. Eysenck är ett specialfall i raden av landsflyktiga. Alla de andra visar någon intellektuell originalitet. T.o.m. Popper var en respektabel naturvetenskaplig filosof, hur torftiga hans politiska skrivelser än är. Eysenck hör inte till samma kategori. Som publicist på korståg har han dominerat sitt ämne mera genom en omfattande produktion än genom en enhälligt erkänd överlägsenhet. Men detta bör inte föranleda någon underskattning av hans historiska betydelse. Efter kriget utvecklade Eysenck användningen i England av faktoranalysen, ett grundläggande metodiskt hjälpmedel inom den experimentella psykologin. Därmed förvärvade han snabbt vidsträckt prestige och inflytande. Under dessa år blev Eysenck symbolen för en ny, aggressiv vetenskaplighet. Den framgång han rönste tack vare att det från början inte fanns någon allvarlig utmaning till honom bar frukt i form av ett omfattande författarskap som förklarade den psykologiska sidan av politik, brottslighet, intelligensstest, mentalsjukdom, rökning och många andra ämnen. Ingen annan psykolog i England kan konkurrera med en bråkdel av denna produktion.

Men otvivelaktigt förtog sig Eysenck när han åstadkom denna produktion. Idag har hans arbeten blivit föremål för kritik av kolleger t.o.m. inom denna den mest positivistiska disciplin. Sönderfrätningen av hans relativa immunitet började lämpligt nog med en ödeläggande granskning av *The Psychology of Politics* utförd av tre amerikaner — Rokeach, Hanley och Christie. De underkastade den noggranna statistiska, metodologiska och begreppsmässiga kontroller och kom fram till att Eysenck hade feltolkat sina data, felräknat sin statistik och feltolkat sina resultat. Särskilt kom de till den slutsatsen att det inte fanns någon likhet mellan kommunister och fascister ens i Eysencks eget ovetenskapliga bevismaterial: ”Eysenck för samman kommunister och fascister på ett godtyckligt sätt i ett försök att påvisa deras likheter (— — —). Det är tydligt att Eysencks kommunistiska stickprov varken är 'hårdsinta' eller 'auktoritära' när de data som Eysenck presenterar blir omsorgsfullt undersökta.”⁶⁰ Själva begreppet hårdsinhet var fiktivt — en följd av Eysencks godtyckliga statistiska tillvägagångssätt. ”Vår analys föranleder oss att dra den slutsatsen att begreppet hårdsinhet—ömsinhet som Eysenck

⁵⁹ Hans-Jurgen Eysenck: *The Psychology of Politics*. London, 1954, s. 9 f.

⁶⁰ Richard Christie: ”Eysenck's Treatment of the Personality of Communists”. *Psychological Bulletin*, vol. 53, november 1956, s. 425.

uppfattat och mätt det saknar faktisk grund. Det grundar sig på felberäkningar och på att han har ignorerat en betydelsefull del av sina data. Det döljer snarare än avslöjar de attitydmässiga skillnaderna mellan existerande grupper.”⁶¹ Eysencks repliker övertygade inte hans kritiker. Christies upprepning av sin dom är minnesvärd. *The Psychology of Politics* innehåller: ”Beräkningsfel, enastående snedvridna stickprov som förbjuder alla generella slutsatser, skalor med inbyggda missvisningar som inte mäter vad de uppger sig mäta, oförklarade motsägelser i materialet, feltolkningar och motsägelser i förhållande till den tidigare forskning som är tillämplig och oförsvarliga manipulationer av data. Varje enskilt fel av de många som Eysenck begår är nog för att väcka allvarliga tvivel om värdet av hans slutsatser. På det hela taget läggs absurditet till absurditet på ett sådant sätt att det är omöjligt att fastställa var sanningen ligger, om den finns där alls.”⁶²

The Psychology of Politics är ett uttryck för den disciplin som den kom ifrån och som tillät den. Det är symptomatiskt att de som till slut gick till rätta med Eysencks bok inte var hans engelska kolleger utan amerikanska psykologer.⁶³ Enstaka kritiska anmärkningar mot andra sidor av hans arbete följde. Men det är betecknande att hans allmänna anseende i England — som bygger på oräkneliga radioföredrag, artiklar och pocketböcker — har förblivit praktiskt taget opåverkat. I större utsträckning än någon annan av de emigranter som diskuterats här identifieras han populärt med sitt ämne. Det finns goda skäl för det. Trots olika reservationer i fråga om Eysencks skrifter har ännu ingen engelsk psykolog skrivit någon kritik av hans verk som helhet. Spridda invändningar utgör inte något genomtänkt intellektuellt förkastande. Eysenck fortsätter alltså att från sin post vid Maudsleysjukhuset symbolisera psykologin och predika psykologismen i England. Hans betydelse ligger just i bristerna — kvaliteten på hans verk är ett indicium på kulturens mottaglighet för de antaganden som det inrymmer.

Estetiken

Mönstersektor för psykologin som disciplin har traditionellt varit varseblivningen. Det psykologiska studiet av varseblivningen har lämnat de snabbaste och mest pålitliga vetenskapliga resultaten och har följaktligen utövat ett allmänt inflytande på disciplinens inriktning. I England har emellertid en betecknande omvändning inträffat. Den förhärskande estetiken har framgått ur varseblivningspsykologin. Gombrichs *Art and Illusion* — en intelligent och lärd utveckling av varseblivningsteorier — är i dag den samstämmigt hyllade ortodoxin. Gombrich kan sägas dominera konstteorin på samma sätt som Popper dominerade den naturvetenskapliga teorin.

Detta inflytande är ingen självklarhet. Konsthistoria och estetik har varit en enklav i den brittiska kulturen som mycket mera fullständigt än någon annan har koloniserats av landsflyktiga. Med tanke på den traditionella kälkborgerligheten hos den intelligentia som skildrats av Annan är detta inte speciellt överraskande. Det stora flertalet lärda som skrivit allvarligt syftande arbeten om måleri, skulptur eller arkitektur i England har varit tyskar eller österrikare: Saxl, Wittkower, Wind, Antal, Pevsner och andra. Det företräde som Gombrich åtnjuter är inte förklarligt bara med hänsyn till hans förtjänster. An en gång har den filtreringsmekanism som redan diskuterats varit i verksamhet. Den traditionella brittiska kulturen räknar valfrändskap med vissa typer av landsflyktiga och inte med andra. Den främjar vad som är i samklang med dess egen nedärvda

⁶¹ Milton Rokeach-Charles Hanley: ”Eysenck's Tender-mindedness Dimension”. *Psychological Bulletin*, vol. 53, mars 1956, s. 175.

⁶² Richard Christie: ”Some Abuses of Psychology”. *Psychological Bulletin*, vol. 53, november 1956, s. 450.

⁶³ Det finns en parallell med Kaufmanns avslöjande av Popper här. I ingetdera fallet bestreds dessa lärdomslikare inom England, därför att de passade så bra in i kulturen. Till slut var utlänningar med ortodox liberal övertygelse tvungna att angripa förhållandet, men ingen allmän självkritik eller omvärdering följde i Storbritannien.

natur och undertrycker vad som är avvikande. Antal, en av de största samtida historikerna i fråga om florentinsk konst, var en marxistisk vetenskapsman — han mottog aldrig något offentligt bifall och tycks aldrig ha erbjudits någon universitetstjänst. Gombrich, en av von Hayeks och Poppers förtrogna och förbundna, har kanoniserats av den etablerade kulturen.

Varför? Svaret är att Gombrichs konstteori är en variant av den psykologism som är en återkommande beståndsdel i kulturen som system. Detta innebär inte ett förnekande av dess raffinemang. Den är otvivelaktigt det mest framgångsrika exemplet på fenomenet och har inneburit ett definitivt framsteg på sitt område. Gombrichs centrala problem har varit varseblivningens relation till måleriet. Hur skall man förklara mångfalden av stilar i konsthistorien? Gombrich stödde sig på den experimentella psykologin och visade att varseblivningen själv är förutbestämmd av fasta scheman. Det ligger således ingenting naturligt i naturalismen som konststil. Den exakta verklighetsåtergivningen kom man fram till efter långt och mödosamt arbete, efter oändliga försök — den var aldrig någon spontan, oreflekterad gåva. Skillnaden mellan en epok inom måleriet och en annan är i första hand en *teknisk* skillnad som gör ett ytterligare närmande till den spegellika exaktheten möjligt, via oräkneliga korrigeringar av det perceptionsschema som styr målarens seende. Gombrich inskjuter många skarpa detaljiakttagelser i sitt resonemang. Men teorin som helhet skäms uppenbart av konstanterna i diskussionen. Problemet för alla former av psykologism är att förklara de historiska förändringarna, eftersom den första förutsättningen är ett slutet universellt psyke. Gombrich löser dilemmat för sin konstteoris del med hjälp och det outhärliga teknikkbegreppet. Tekniska framsteg är i själva verket den minsta möjliga dosen historia i en sådan problematik. Ty det är detta som lättast kan fattas som en icesocial rörelse. Således blir de i måleriets fall en kontinuerlig förbättring av individens varseblivningsutrustning, avskild från det samhälle som han var en bärare av. Gombrichs användning av tekniken som ett centralt begrepp frigör konsten radikalt från historien och gör den utbytbar och obegriplig. Det är en sak att visa att den fornegyptiska konsten inte innebar något frivilligt nej till den trogna naturalismen utan att den låg före själva möjligheten till naturalism. Det är en annan sak att förklara den konkreta och unika deformationen av verklighetsåtergivningen som den fornegyptiska konsten innebar. Gombrich vet faktiskt inte hur han skall förstå den. Förklaringsprincipen ligger nämligen definitionsmässigt utom räckhåll för hans begrepp. Varför är den fornegyptiska konsten helt olik den fornkinesiska, som kom senare? Endast strukturen hos det historiska samhälle där den framställdes kan göra detta begripligt. Gombrich själv är tvungen att ta sin tillflykt till tillfälliga sociologiska förklaringar för att fylla luckorna i sitt system. Sålunda var kanske den fornegyptiska konsten influerad av prästerskapet och den gamla grekiska konsten av uppgången i handeln. Dessa slumpmässiga hypoteser ligger helt utanför hans kategorisystem. De kastas in för att stödja det där det inte håller ihop — dvs. där det uppenbart misslyckas med att förklara en konstforms egenart. Det är ingen tillfällighet att Gombrichs kronologiska studie heter *The Story of Art* — inte dess historia. De olika konststilarna beskrivs där efter hand, men de förklaras inte — på sin höjd frammanas en vag idé om aktion-reaktion i fråga om moden och generationer, som i litteraturkritiken för femtio år sedan. Sålunda kommer Gombrich ständigt med formler som denna: ”Vi minns den känsla av oro som skapades av den lysande rörligheten i impressionisternas ’ögonblicksfotografier’ av snabba intryck, den längtan efter mera ordning, struktur och mönster som hade besjälats lika mycket jugendillustratörerna med deras betoning av dekorativ förenkling som sådana mästare som Seurat och Cézanne.”⁶⁴ Den lösliga cirkelgången i en sådan kommentar är uppenbar liksom banaliteten i psykologismen (”känsla av oro”, ”längtan efter mera ordning” osv.). Denna bok är en handbok, inte ett vetenskapligt verk, men den uttrycker ändå inskränktheten i Gombrichs allmänna teori.

⁶⁴ Ernst Gombrich: *The Story of Art*. London, 1950, s. 433.

Tidigt under sin bana var Gombrich ängsligt medveten om hur otillräcklig hans psykologiska problematik var. Han medgav giltigheten i Vasaris berömda definition av en konsthistorikers uppgift — att undersöka orsakerna och rötterna till stilen, *le causi e radici delle manieri*. Han måste erkänna ett allmänt misslyckande på denna punkt: ”Vi äger ingen teori om stilen som kunde förklara dess stabilitet och förändringar (— — —). Psykologin ensam kan aldrig räcka till för att förklara historiens gåta, den enskilda förändringens gåta (— — —). Åtminstone för mig är stilens mysterium svept i ett spännande dunkel.”⁶⁵ Men han hade knappt sagt detta förrän han undertryckte tanken. I nästa ögonblick avfärdade han Vasaris klassiska fråga som definitions-mässigt omöjlig att besvara: ”Jag tror inte att vi kan hoppas på att någonsin åstadkomma en slutgiltig lösning på denna typ av problem.”⁶⁶ I stället föreslog han det tema som skulle bli grundtanken i *Art and Illusion*: ”den roll som skickligheten, den inlärningsprocess som är förknippad med konsten, spelar” ; ”de individuella och enskilda konstverken som verk av skickliga händer och originella tankar, som svar på konkreta krav.”⁶⁷ Övergången från en position till en annan ledde slutligen till en total och omedveten återgång till just den övertygelse som han en gång uttryckligen hade förkastat. Några år senare skrev han lugnt om ”de växlande drivkrafter, de psykologiska inflytanden och motinflytanden som resulterar i smak- och stilförändringar inom det sammanhang som civilisationen utgör.”⁶⁸ Detta är exakt formeln för de meningslösa vågrörelserna i *The Story of Art*. I den slutna rymd som Gombrichs intresseområde utgör är den psykologi som en gång drevs ut en gengångare som obevekligt kommer igen för att härska.

Teori och historia förhåller sig annorlunda till varandra i en verklig estetik. Vasaris fråga kräver ett svar. Erwin Panofsky gick mycket närmare in på problemet genom att sätta målningars och skulpturers *innebörd* i brännpunkten, inte bara deras teknik.⁶⁹ Ty reglerna för varseblivningen och teknikens framsteg — det individuella psyket och dess inneboende utveckling — är otillräckliga för att skilja ett samhälles eller en epoks konst från en annan. Just de scheman som Gombrich helt riktigt påstår styra perceptionen kan inte radas upp på en rak tidslinje. Deras ursprung måste sökas i de olika samhällen som de har existerat i och som själva inte går att klassificera enligt en enkel utvecklingsprincip. Gombrichs psykologisur — konstruktionen av en konstteori baserad på varseblivningspsykologin plus teknikens tillväxt — efterliknar tiden för att bättre eliminera den. Det är ingen tillfällighet att den inte alls får något grepp om 1900-talets konst — avbildningsproblematiken är i dagens läge död. En estetik som utplånar samhället utesluter med nödvändighet tidsbegreppet. En historisk konstsociologi — undersökningen av konstens konkreta produktionssätt — är en förutsättning för att man skall förstå den i dess olika former. Konstens ”psykologi” utesluter ytterst dess *innebörd*.

⁶⁵ Ernst Gombrich: ”Art and Scholarship” i *Meditations on a Hobby-Horse and other essays on the theory of art*. London, 1963, s. 117-118.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 118.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 117 och 119.

⁶⁸ Ernst Gombrich: *Meditations on a Hobby-Horse*, s. 43.

⁶⁹ Sålunda skrev Panofsky: ”Konsthistorikern måste kollationera vad han anser vara den inre meningen i ett verk eller en grupp av verk som han sysslar med med vad han anser vara den inre meningen i så många som möjligt av de andra civilisationsdokument som står i historisk relation till det verket eller den gruppen av verk — i dokument som vittnar om de politiska, poetiska, religiösa, filosofiska och sociala tendenserna hos den personlighet, den period eller det land som är föremål för undersökning.” *Meaning in the Visual Arts*. New York, 1955, s. 39. Det är ingen tillfällighet att hans ovannämnda diskussion av den egyptisk-grekiska kontrasten är ojämförligt mycket mera belysande än Gombrichs. Se ”The History of the Theory of Human Proportions as a Reflection of the History of Styles” i *Meaning in the Visual Arts*. Panofskys död nyligen passerade praktiskt taget obemärkt i Storbritannien.

Psykoanalysen

De sektorer som hittills har analyserats har bildat en sammanhängande kulturell krets där de olika delarna har stött varandra. Det undantag som bekräftar den här skisserade regeln utgöres av det öde som drabbat den fullständigt nya disciplin som dykt upp bland de tidigare, traditionella "humanistiska vetenskaperna". Det gäller psykoanalysen. Den undgick inte den allmänna lagen om de landsflyktigas dominans i Storbritannien. Melanie Klein var österrikiska, kom till London efter att ha arbetat i Berlin och bildade en skola eller generation av psykoanalytiker som efter kriget blev det speciellt brittiska bidraget till den disciplinens internationella spektrum. Kraftfullheten och originaliteten i Kleins verk gör det till den kanske viktigaste systematiska utvecklingen av den psykoanalytiska teorin efter Freud. Freud hade avslöjat barndomens strukturella betydelse för utformningen av människans karaktär med sin epokgörande upptäckt av det omedvetna. Klein utsträckte denna revolution utanför gränserna för vad Freud ansåg möjligt. Hon var pionjär för en teori och en terapi som kunde förklara barndomens psykiska strukturer — de allra första levnadsmånaderna, som föregår och lägger grunden till den ursprungliga erfarenhet som Freuds teori gäller. Klein skapade en ny terapeutisk praxis för denna utvidgning av psykoanalysens verksamhetsområde. Det är ingen tillfällighet att detta gav upphov till en teoretisk utveckling som innebar ett av de första sammanhängande försöken att komma till rätta med ett fundamentalt problem som Freud lämnat olöst. Freuds kliniska revolution bestod i att han gjorde neurotikernas beteende begripligt — tidigare hade det betraktats som en meningslös yttring av fysiologisk sjukdom. I hans teori blev det en betydelsefull mänsklig handling. Men Freud tillhandahöll aldrig någon jämförbar allmän teori om psykoserna. Han betonade att det förelåg en fundamental begreppsmässig skillnad mellan de båda typerna av psykisk ohälsa, men förutom en lysande skildring av ett fall av paranoia (Schreberfallet) har han aldrig formulerat någon omfattande teori som bevisar att det föreligger en grundskillnad mellan neuros och psykos. Han lämnade det olösta problemet med att utforma en samlad teori om de två åt sina lärjungar och efterlämnade bara några skarpsinniga men kryptiska anvisningar. Kleins djupdykning ner i barndomens mest avlägsna vrår gav oväntat en unik lösning. Med hjälp av idén om successiva "paranoida" och "depressiva" stadier, allmänt upplevda under loppet av barndomen, kunde Klein återförena psykos och neuros längs en utvecklingslinje. Psykosen blev en återgång till det paranoida stadium som patienten aldrig riktigt hade passerat, neurosen till det depressiva. Den kritik som kan riktas mot denna utvecklingsteori är uppenbar. Det råder inget tvivel om att den utgör en "naiv" syntes. Glover och Anna Freud underkastade Kleins arbete en våldsam kritik under 40-talet som till stor del var formellt berättigad.⁷⁰ Kleins kapacitet när det gällde att uttrycka sig vetenskapligt stod inte i nivå med hennes märkliga intellektuella mod och praktiska intuition. Svagheten i varje lineär genetisk förklaring till olika former av psykisk ohälsa behöver inte understrykas. Den objektiva förtjänsten hos Kleins verk var emellertid att det åter ställde frågan om en enhetlig teori. Idag utgör Laings, Coopers och Estertons arbete ett framsteg mot en förklaring till schizofrenin som inte gör några eftergifter åt utvecklingsläran. Detta är en utveckling — den har åtföljts av en tystnad om Freud som har omöjliggjort varje allmän teori. Men förutsättningen för denna märkliga utveckling härstammar från den psykoanalytiska problematik som Klein framställde.

Psykoanalysen i Storbritannien har således på intet sätt varit ett medelmåttigt eller ofruktbart fenomen. Tvärtom utgör Kleins elever och anhängare — Winnicott, Isaacs, Bion, Rosenfeld och Riviere — en av de mest blomstrande skolorna i världen, för att inte tala om enstaka fall som Laing och Cooper. Det är nu dags att ställa frågan: Vilket inflytandet har psykoanalysen haft på

⁷⁰ Edward Glover: "Examination of the Klein System of Child Psychology". *The Psychoanalytic Study of the Child*, vol. 1, London, 1945; och hänvisningarna där till diskussionen 1943-44.

den brittiska kulturen i allmänhet? Ironiskt nog har det varit praktiskt taget obefintligt. Den har avskurits som en teknisk enklav, en esoterisk och specialiserad sysselsättning utan beröring med vad den vanliga ”humanistiska” kulturen huvudsakligen sysslar med. I inget annat land i väst har psykoanalysen lämnat så få spår i den allmänna kulturen. USA, Tyskland och Frankrike — tre mycket olika exempel — erbjuder en enstämig kontrast. Dessa samhällens hela kulturella mönster har påverkats och omformats av psykoanalysen, som har trängt in till kärnan i det gemensamma intellektuella arvet.

Man behöver bara tänka på så helt olika figurer, inom olika discipliner, som Parsons, Adorno, Lévi-Strauss eller Althusser för att se Freuds inflytande på deras tänkande. Det finns ingen jämförbar engelsk tänkare som har blivit ens tillnärmelsevis lika påverkad. Ett banalt indicium på hur situationen i grunden är utgör faktiskt själva tillgången till Freuds verk. Den engelska *Standard Edition* är bäst i världen, dess 24 volymer är mönstret för alla andra vetenskapliga utgåvor. Naturligtvis är dess upplaga verkligen högst begränsad. Avigsidan av detta special-instrument är den praktiskt taget totala frånvaron av något betydande verk av Freud i pocket-version. Detta förvånansvärda förhållande kontrasterar mot de miljoner exemplar av hans viktigare verk som har getts ut och sålts i Tyskland, USA och Frankrike. Detta är naturligtvis ett öppet symptom på en djupare kulturell tendens. I viss utsträckning var psykoanalysens isolering i England historiskt självförvållad. Jones och Glover, de två personer som bar största ansvaret för dess institutionalisering, var beslutna att förhindra den sammanblandning och vulgarisering av Freuds tankar som hade skett på andra håll.

Följderna av en sådan politik kunde förutses: en mycket begränsad spridning av Freuds idéer och skrifter utanför fackmännens krets. Men detta var naturligtvis bara en av de medverkande faktorerna. Mycket betydelsefullare var utan tvivel den intellektuella miljö som mötte psykoanalysen i England och som den till slut anpassade sig till genom att bli en tolererad men avskild enklav.

Freud jämförde ofta sin upptäckt med Copernicus'. Althusser har nyligen definierat hans revolution: ”Inte utan rätt järn-förde Freud ibland det kritiska inflytandet som hans upptäckter utövade med den omvälvning som den kopernikanska revolutionen innebar. Efter Copernicus vet vi att jorden inte är universums centrum. Efter Marx vet vi att det mänskliga subjektet, det ekonomiska, politiska eller filosofiska jaget inte är historiens centrum — vi vet till och med, mot upplysningen och mot Hegel, att historien inte har något centrum, att den har en struktur utan centrum (— — —). Freud i sin tur har visat oss att det verkliga subjektet, individen i sitt enskilda väsen inte har formen av ett jag centrerat kring ”ego”, ”medvetande” eller ”existens” — att det mänskliga subjektet saknar centrum och utgöres av en struktur som själv inte har något centrum (— —).”⁷¹ Denna omvälvnings inflytande på samhällsvetenskaperna har varit och är utomordentligt stort. Det ligger ingenting överraskande i det faktum att den påverkade sociologin (Parsons), antropologin (Lévi-Strauss), filosofin (Althusser) eller estetiken (Adorno) på den europeiska kontinenten och i USA. Men den engelska kulturen har — ensam — motstått varje allvarligt försök till intrång. Vad denna brist betyder kan man få en uppfattning om inom ett speciellt kritiskt område. Den skola som sysslar med språkanalys i England har bestämts av ambitionen att rätta den filosofiska sanningen efter reglerna för vardagsspråket — den högsta instansen i fråga om själva möjligheten till social kommunikation. Den djupt ohistoriska tanke som ligger i själva idén om ett fast ”vardagsspråk” har redan diskuterats. Språkfilosofin kan definieras som en flykt undan tillkomsten av nya begrepp. Nu råkar det emellertid vara så att psykoanalysen är det kanske mest dramatiska exemplet under århundradet på en begreppsmässig

⁷¹ Louis Althusser: ”Freud et Lacan”. *La nouvelle critique*, 161-162, december-januari 1964-65, s. 107.

revolution som radikalt kullkastar reglerna för vardagsspråket. Att förnuftsjaget (*cogito*) störtats innebär slutet på första personens grammatiska suveränitet. Det omedvetnas framträdande som ett centralt begrepp skapar ett ”språk” i uppenbar motsättning till vardagsspråkets jagcenterade syntax. ”Jag” är inte längre jag i den dunkla dubbelmeningen hos Freuds patienter vars roller bestäms av ett manus som de inte kan få fatt i. Ingen vädjan till salongskonversationens konventioner kan bestrida felsägningarna från analyssoffan. Det undermedvetna kan inte passas in i ett vardagligt *cogitos* språk — det dagliga språket som vi tränats i sedan barndomen. Om man tar psykoanalysen på allvar innebär den ett slag mot själva basen för språkfilosofin.⁷²

Hur har de engelska filosoferna reagerat på den? I stort sett har de undertryckt allt medvetande om den. Inte någon har bemött den som någonting centralt för de operationella antagandena i filosofin. Några få har försökt att behandla den som en abnormitet eller ett specialfall. Som vi minns försäkrade Austin i *A Plea for Excuses*: ”Vårt gemensamma ordförråd förkroppsligar alla de distinktioner som människan har funnit anledning att göra och alla de samband som hon har funnit anledning att markera under många generationer.”⁷³ Men senare upptog han två särskilda ”källsamlingar” — lagen och psykologin — vars begrepp kunde läggas till dem som hörde till det vardagliga språket. Hans formulering av problemet är i själva verket synnerligen klar: ”Några av de beteendevarianter, några av de sätt att handla eller de förklaringar till att handlingar utförs som noteras och klassificeras här har inte observerats eller namngivits av vanliga människor och inte helgats av det vanliga språket, fastän de kanske ofta kunde ha blivit det om de hade varit av större praktisk betydelse. Det ligger en verklig fara i föraktet för den psykologiska 'jargongen', åtminstone när den börjar att komplettera och ibland undantränga det vardagliga språket.”⁷⁴

Austin illustrerar sin kommentar med de tekniska begreppen ”tvång” och ”överföring” som han medger att det inte finns några fullt motsvarande uttryck för i vardagsspråket. Hur räddas så ideologin? Svar: Med hjälp av det enkla medlet att man förklarar denna sorts fenomen vara utan

⁷² Likaså omöjliggör den vissa former av litteratur. Romanen har förfallit som sammanhängande genre, inte – som ofta påstås – därför att den var en produkt av den uppåtgående bourgeoisien under 1800-talet och inte kunde överleva den. Det verkliga skälet är att den har kommit bort i svalt mellan vardagsspråket och de tekniska framställningar som införts av Marx och Freud. Summan av objektiv kunskap inom humanvetenskapernas specialiserade koder har på ett avgörande sätt motsagt och överskridit de normala antagandena bakom vardagsspråket. Följden har blivit att en romanförfattare efter Marx och Freud har att antingen simulera en arkadisk oskuld eller överflytta element från deras framställning direkt till sitt verk. Härav kommer den nu befästa uppdelningen mellan pseudotraditionella och experimentella romaner. Båda är dödsdömda som genrer (vilket inte utesluter individuella framgångar). De förras naivitet är alltid ett bedrägeri – det förgångna kan aldrig återskapas. Den motsatta lösningen – införandet av gränsbegrepp från Marx och Freud i romanen – är inte heller livskraftig. Idéer kan inte oförmedlat transponeras till konst. Den förmedling som saknas är – just det vanliga språket. Så länge som detta är i grunden oförändrat förblir dessa begrepp ”tekniska” och ”esoteriska”. De svär mot det spontana språkets natur. Av detta följer att de strängt taget är *oanvändbara* för konstnären. Om de förs in i romanen krossar de den – det har aldrig skrivits någon lyckad psykoanalytisk berättelse. Romanförfattaren kan bara skapa sin konst av det material som det vanliga språket erbjuder. Om det föreligger en radikal motsättning mellan detta och den objektiva kunskapen om människan och samhället dör romanen. Den har ingen fast mark mellan det naiva och det exklusiva. Klyftan kommer bara att slutas om de revolutionära idéerna åter integreras i det oreflekterade språkbruket, vilket än en gång skulle göra en sammanhållen roman möjlig. En dylik förändring förutsätter naturligtvis ett förändrat samhälle. Poängen här är att det problem som språkfilosof in är på ständig flykt från är stadigt och synligt uppsatt över litteraturens öde: *uppkomsten av nya begrepp*.

⁷³ Feyerabend har gjort en träffande kommentar till detta begrepp: ”Fastheten, hållbarheten, regelmässigheten i vedertagna bruk är en funktion av fastheten i de övertygelser som omfattas lika väl som av de behov som dessa övertygelser tillfredsställer – vad som lingvistiskt betraktas som 'språkets fasta grund' och som sålunda är motsatsen till all spekulering är vanligen den del av ens språk som ligger närmast tidens mest grundläggande ideologi och uttrycker den mest adekvat. Den delen kommer sedan att anses ha stor praktisk betydelse.” – ”Problems of Empiricism” i Robert Colodny (red.): *Beyond the Edge of Certainty*. 1965, s. 188.

⁷⁴ John Austin: ”A Plea for Excuses”. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1956-57, s. 15.

”praktisk” betydelse. Det vanliga språket ”förkroppsligar många generationers nedärva erfarenhet och skarpsinne. Men då har detta skarpsinne i första hand koncentrerats på de praktiska angelägenheterna i livet (— — —). Tvångsmässigt beteende, liksom överföringsbeteende, får i allmänhet inte någon större betydelse.”⁷⁵ Uppriktigheten i en sådan kalkborgerlighet är nästan beundransvärd. Inget försök till ett intellektuellt resonemang görs — blotta anropandet av ”de praktiska angelägenheterna i livet” (en inskränkt vana hos alla rättänkande borgare) är nog för att avfärda problemet. Freuds begrepp inbegriper uttryckligen det normala och det abnormala beteendet i deras motsägelsefulla enhet (neuroserna är perversionernas fransida) — de representerar en allmän teori om det omedvetna, inte en patologi som gäller specialfall. Helt bortsett från detta är det emellertid klart att Austin avstår från varje försök att sätta det vanliga språkets begrepp *i relation till* ”psykologins” (när inte bara ”kompletterar” psykologins begrepp vardagsspråkets utan ”undantränger” dessa? — dvs. i vilken utsträckning är de förra en radikal kritik av de senare?). De strukturella relationerna mellan de båda ersätts av en andefattig summering av olika ”källor”.

Wittgensteins elev Wisdom har prövat en annan typ av lösning. Här inordnas psykoanalysens begrepp i klump i vardagsspråkets filosofi trots att de är oförenliga med denna, med hjälp av det fyndiga knepet att dubba dem till ”paradoxa” och sedan hävda att paradoxen är ett speciellt men giltigt språkspel.⁷⁶ Denna likgiltiga inställning — både bruk och missbruk av språket är betydelsefulla — har underkastats en förkrossande kritik av Gellner. Den representerar empirismens klassiska motsägelse, när den blir till en allmän medgörlighet och därmed upphäver sig själv. Ett annat sätt att angripa problemet har försökts av Hampshire. Hans Ernest Jones-föredrag från 1962 är enligt vad han själv uppger avsett att bygga ”den kortaste möjliga bron” mellan vardagsspråket och psykoanalysen.⁷⁷ För detta ändamål väljer Hampshire begreppet minne och hävdar att psykoanalysen förutsätter ett totalt minne, av vilket större delen blir omedveten och därefter alstrar undertryckta motiv och avsikter. Inga *nya* begrepp behövs därför — det existerande minnesbegreppet behöver bara ”utvidgas”. Vad som är slående här är det öppna och på förhand givna antagandet att filosofins uppgift är att tillhandahålla den lättaste möjliga sammanjämkningen mellan nya begrepp och det sunda förnuftet. Det är detta ovidkommande mål som bestämmer analysen av den psykoanalytiska teorin, inte föremålets inre nödvändighet. Banalisering blir filosofins offentliga kall. Hampshires text är i många avseenden ett förvånansvärt dokument. Han säger faktiskt: ”Det skulle betyda en intellektuell katastrof om den teoretiska diskussionen av psykoanalysen begränsades till kliniska sammanhang och om den psykologiska filosofin på detta stadium obekymrad gick sin väg.”⁷⁸ Femtio år efter Freud upptäcker plötsligt en engelsk filosof att det skulle betyda en ”intellektuell katastrof” om hans verk ”skulle” glömmas bort av filosofin! Vilken retrospektiv beskrivning av det mellanliggande halvsekle är då möjlig, efter Moores fantasier i *Principia Ethica*? Hampshire tillägger högtidligt: ”Insättandet av ett förklaringschema grundat på ett utvidgat minnesbegrepp i stället för förklaringar enligt orsakslagar kommer inte att till fullo förstås och värderas av filosoferna på många år.”⁷⁹ Den engelska filosofins stilla okunnighet tillförsäkras sålunda en obegränsad respit. Dessa öppna bekännelser av skolans mest liberala galjonsfigur är en passande gravskrift över den. De markerar exakt psykologins öde och filosofins karaktär i Storbritannien.

⁷⁵ Ibid., s. 11 och 30.

⁷⁶ John Wisdom: ”Philosophy, Metaphysics and Psychoanalysis” i *Philosophy and Psychoanalysis*. Oxford, 1957.

⁷⁷ Stuart Hampshire, ”Disposition and Memory”. *International Journal of Psychoanalysis*, januari-februari 1962.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

Antropologin

En provisorisk sammanfattning av denna hastiga översikt kan nu göras. Genom hela detta ödsliga landskap är själva begreppet helhet bannlyst. De olika traditionella discipliner som behandlats samlar sig kring ett obefintligt centrum — det som skulle ha utgjorts av en klassisk sociologi eller en nationell marxism. När detta centrum saknas bildar de en kretsgång av självalstrande splittring och begränsning. Listan över medelmåttigheter är överväldigande. När varken samhället eller människan någonstans sätts i fråga avstannar kulturen. I England har den gradvis saktat ned mot nollpunkten. Men helhetsbegreppet kan aldrig totalt bannlysas från ett avancerat industriellt samhälle. Om det undertrycks på sitt naturliga område kommer det oundvikligen att flyttas över till onormala eller paradoxala sektorer. Så har det gått i Storbritannien.

Vi har sett hur det moderna brittiska samhället utmärktes av sin oförmåga att prestera någon klassisk sociologi. Det är nu dags att betrakta den bisarra fransidan av detta fenomen. Samma samhälle åstadkom nämligen en lysande och blomstrande antropologi. Det är sant att den avgörande ”grundaren” av denna antropologi var ännu en landsflyktig, Bronislaw Malinowski, en polsk aristokrat från Galizien. (”Rivers är antropologins Rider-Haggard — jag skall bli dess Conrad”, sa han.) Men hans samtida och elever skulle bilda en av de livskraftigaste och mest inflytelserika skolorna i västerlandet. Radcliffe-Brown, Evans-Pritchard, Fortes, Firth och Leach vann alla anseende över hela världen. Deras betydelse får den brittiska sociologins kollektiva anonymitet att avteckna sig i ännu skarpare relief. Denna egendomliga kontrast visar tydligt på ett viktigt problem som kräver en förklaring. Ändå har det passerat i stort sett obemärkt. Durkheim var den mäktigaste utländska inspirationskällan för den brittiska antropologin under dess grundläggande decennier, och hans bana tjänar som en påminnelse om hur abnorm den brittiska situationen var. Durkheims arbeten var lika och oskiljbart ”sociologiska” (Självbordet) och ”antropologiska” (*Les formes élémentaires de la vie religieuse*) — någon uppdelning existerade inte för honom. Varför existerade en sådan som någonting praktiskt taget givet i England?

Svaret ligger inte i de två disciplinernas mål och metoder utan i deras forskningsobjekt. Den brittiska kulturen åstadkom aldrig någon klassisk sociologi till stor del därför att det brittiska samhället som helhet aldrig ifrågasattes inifrån. Den härskande klassen och dess intellektuella hade följaktligen inget intresse av att skapa en teori för dess hela struktur — det skulle nämligen med nödvändighet ha blivit ett ”svar” på en fråga som till deras ideologiska fördel aldrig ställdes. *Omnia determinatio est negatio* — själva avgränsningen av en samhällslig helhet försätter den i ett tillstånd av ovisshet. Den brittiska bourgeoisien hade lärt sig att frukta innebörden av ”allmänna idéer” under den franska revolutionen — efter Burke glömde den aldrig den läxan. Hegemonin på hemmaplan krävde ett idématorium. Vid slutet av 1800-talet var emellertid denna klassherre över en tredjedel av jorden. Den engelska antropologin föddes ur denna motsättning. Det brittiska imperiesamhället exporterade sina helhetsbegrepp till de underkuvade folken. Där, och bara där, kunde det kosta på sig ett vetenskapligt studium av den sociala helheten. De ”primitiva” samhällena blev surrogatobjekt för den teori som var förbjuden hemma. Den brittiska antropologin utvecklades ogenerat i den brittiska imperialismens kölvatten. Den koloniala administrationen hade ett naturligt behov av pålitlig, objektiv information om de folk som den härskade över. Att de primitiva samhällena var så små gjorde dem dessutom enastående lämpliga för makroanalyser; som Sartre sa en gång utgör de ”naturliga” signifikanta totaliteter. Den brittiska antropologin kunde sålunda både bistå den brittiska imperialismen och utveckla en verklig teori — något som sociologin i Storbritannien aldrig förmådde. Att detta kontrastförhållande har en klasskärna är inte någon godtycklig konstruktion. Den minst suspekta av källor har oskuldsfullt medgivit det. Macrae, symbolen för den ortodoxa sociologin i Storbritannien (”en ganska praktfull diletterantism”) skriver: ”Den brittiska socialantropologin har utnyttjat

samma intellektuella kapital som sociologin själv, och dess framgång, *nyttig för den koloniala administrationen utan att vara till skada på hemmaplan*, visar vilken hög avkastning det kapitalet kan få att ge (— — —). Ämnet (— — —) har till skillnad från sociologin prestige. Det är förknippat med den koloniala administrationen — av tradition en gentlemannakarriär, och går man in i yrket och blir antagen där skänker det hög status i Storbritannien.”⁸⁰ Nyttig för den koloniala administrationen utan att vara till skada på hemmaplan — formeln är kort och exakt. Detta var den dubbla förutsättningen för den brittiska antropologins existens under dess utvecklingsskede.

Vetenskapsmännen själva var naturligtvis nästan alltid liberala inom den patriarkaliska ramen för deras yrke. Men den känslighet detta medförde ger Evans-Pritchard en målande bild av när han i sin klassiska studie över nuerna fäller följande avsidesreplik, efter en vidlyftig och ofta lyrisk redogörelse för nuernas liv: ”År 1920 företogs militära operationer i stor skala mot östjikanerna med bl.a. granat- och kulspruteattacker mot lägren varvid stora förluster i liv och egendom krävdes. Ytterligare patrulleringar skedde tid efter annan, men nuerna förblev obetvingade (— — —). Från 1928 till 1930 företogs vidsträckta operationer mot hela det oroliga området vilka markerade slutet på de allvarliga striderna mellan nuerna och regeringen. Denna seger var ett hårt slag mot nuerna (— — —).”⁸¹ Det behöver inte sägas att hänvisningen i förbifarten till detta brutala krig är helt skild från analysen av nuersamhället självt. Den senare utvecklingen förändrade den roll som det öppna våldet spelade. Men det sammanhang i vilket det antropologiska arbetet utfördes hade inte förändrats mycket tjugo år senare när en festskrift till Radcliffe-Brown, redigerad av Fortes, kunde innehålla följande bidrag till antropologins användning vid mera ”moderna” former av imperialistisk kontroll: ”Först efter månader eller år av kolonialförvaltning, och ibland inte ens då, lär sig de militära eller civila myndigheterna att inse betydelsen av en 'oppositionell fasad'. Med det menas att de infödda ledarna eller de infödda tillsatta tjänstemännen för sin publiks skull måste medges något utrymme att motsätta sig ockupationsmyndigheterna för att de med större framgång skall kunna genomdriva de regeringsåtgärder som är nödvändiga för att upprätthålla lag och ordning. Detta är helt enkelt vanligt politiskt bondförstånd. Ett gott skäl att ge de infödda ledarna en viss känsla av ansvar (inte nödvändigtvis för politiken utan hellre för metoderna och tillvägagångssätten att genomföra den) är att undvika en alltför utpräglad patriarkalism. En sådan får en negativ verkan och kan leda till en total brist på samarbete från folkets sida. En lagom vaken och tillfredsställd befolkning är gynnsam när det gäller att skaffa arbetskraft och i fråga om alla andra administrativa problem som fordrar folkets samarbete.”⁸²

Sådan var alltså den praktiska historiska miljö där imperiets antropologi växte fram. Vilka teoretiska insatser gjorde den? Den väldiga forskning som utfördes av två generationer av vetenskapsmän var underordnad funktionalismens idéer. Radcliffe-Brown tillhandahöll den mest sammanhängande teoretiska förklaringen av denna lära men var själv mera inflytelserik i USA än i Storbritannien. Det var idéns ursprungliga upphovsman, Malinowski, som formade en generation av brittiska antropologer. Funktionalismens grundtanke var att samhällets olika delar — ekonomi, styrelseform, släktskap eller religion — bildar en konsekvent helhet, sammanhållen av att de olika delarna genom sin funktion binder ihop varandra. Funktionalismen representerade idén om en omedelbar och enkel helhet. Som sådan innebar den ett enormt framsteg i förhållande till det inhemska brittiska tänkandets atomistiska empirism. Den gav naturligtvis upphov till en sam-

⁸⁰ Donald Macrae: *Ideology and Society: Papers in sociology and politics*. London, 1961, s. 36 och 9. (Min kursivering.)

⁸¹ Edward E. Evans-Pritchard: *The Nuer*. Oxford, 1940, s. 131.

⁸² John Embree: ”American Military Government” i Meyer Fortes (red.): *Social Structure: Essays Presented to A. R. Radcliffe-Brown*. Oxford, 1949, s. 220.

hällsvetenskap av ojämförligt mycket större kraft och klarhet — intill denna dag höjer sig den brittiska antropologin över sina förkrympta syskon. Men funktionalismens begränsningar blev med tiden allt mera uppenbara. Malinowskis ursprungliga version av den var en variant av psykologismen — det återkommande tema som är urskiljbart genom hela detta kulturella mönster. De olika institutioner som bildade ett samhälle hade till uppgift att tillgodose befolkningens psykologiska behov, vilka Malinowski trodde var medfödda. Parsons har kritiserat denna teori; den överlevde inte Malinowski.⁸³ Men den djupare liggande begränsningen hos funktionalismen fanns kvar. Den var en helhetsteori utan motsättningsbegrepp. I och med att den förutsatte en fullständig integration av de sociala institutionerna var den definitionsmässigt oförmögen att handskas med strukturella motsättningar. Där konflikter alls beaktades behandlades de som endast befrämjande systemet. Härav den tilltagande kraflösheten sedan Malinowskis elever väl hade gjort sitt pionjärarbete. Ingen förnyelse var möjlig inom denna ram som representerade den yttre gränsen för en helhetsteori vars ram var en stabil brittisk imperialism.

Det andra världskriget ledde till en kris för detta imperium. Samtidigt med denna kris framträder nya tendenser inom den brittiska antropologin. Materialet till det arbete som innebar en ny vändning samlades medan författaren var officer i Burmakampanjen. Leachs *Political Systems of Highland Burma* var en tydlig attack mot den klassiska brittiska funktionalismens jämvikthypotes. Hela hans analys av kachinsamhället är koncentrerad på de oöverstigliga motsättningarna i dess politiska system som oavbrutet svängde mellan två poler kännetecknade av hierarki respektive jämlikhet utan att någonsin uppnå stabilitet vid någondera — den hierarkiska modellen bröt med nödvändighet släktbanden och framkallade därmed revolt, och jämlikhetsmodellen gynnade med nödvändighet uppkomsten av privilegierade släkter och återskapade därmed hierarkin. Det var ingen tillfällighet att Leach angav Pareto som sin inspirationskälla. I själva verket var den motsättning han intresserade sig för cyklisk — exakt den typ som utgjorde den klassiska sociologins huvudtema. Samma kritik kan riktas mot båda. Leach erbjuder emellertid själv en möjlig utväg när han kommenterar en betydelsefull asymmetri i motsättningen — förutsättningen för den hierarkiska modellen är ett rimligt ekonomiskt överskott. När Leach bestämt förde imperieadministrationen in i själva den antropologiska analysen var det i överensstämmelse med undersökningens allmänt höga teoretiska nivå. Därvid visade han hur den koloniala brittiska ideologin hade vidhållit att det fanns endast en modell för kachinsamhället — den hierarkiska — därför att den koloniala verksamheten undertryckte den andra som omstörtande medan den medvetet skärpte den förras enväldiga sidor som ett mellanled i kontrollen av samhället (indirekt styre). Här var politisk medvetenhet förutsättningen för det vetenskapliga framsteget.

Leachs följande utveckling bekräftade denna radikala början. Han var den förste brittiske antropolog som insåg betydelsen av Lévi-Strauss verk och som använde det för att gå till ett kritiskt anfall mot hela disciplinens metodologiska tillvägagångssätt (*Rethinking Anthropology*). Senast har han varit den förste att presentera en förebildlig strukturell analys av en myt. *The Legitimacy of Solomon*, hans undersökning av gamla testamentet, är kanske de senaste årens mest spännande intellektuella tilldragelse här i landet. Man behöver inte säga att den är praktiskt taget okänd och att den publicerades utomlands.⁸⁴ I den koncentrerar han hela sin analys på en oöverstiglig motsättning — de palestinska judarnas behov av endogami* för att bevara den religiösa enheten och

⁸³ Talcott Parsons: "Malinowski and the Theory of Social Systems" i Raymond Firth (red.): *Man and Culture*. London, 1957.

⁸⁴ Edmund R. Leach: "The Legitimacy of Solomon". *Archives Européennes de Sociologie*, 1966, no. 7, (s. 58-101).

* Endogami råder då medlemmarna i en klan, stam etc. endast får gifta sig med andra klanstammedlemmar; Exogami då äktenskap med någon utanför stammen, klanen, är det föreskrivna.

deras tillämpning av exogami för att upprätta politiska allianser. I en storartad analys klargör han att gamla testamentet är det mytiska drama varigenom denna motsättning omformas till ett virrvarr av motsatspar och formellt löses. Därmed återupprättar Leach idén om ideologin som en skenlösning av verkliga motsättningar. Både i fråga om undersökningsföremål och metod är hans analys bokstavligen en uppvisning i bildstorm. Den förskjutning som fanns i ursprunget till den brittiska antropologin befriade den från den nationella kulturens allmänna regler och har således burit frukt intill denna dag. Både den traditionella funktionalismen och strukturalismen i Leachs senare arbeten är abnormiteter utifrån den engelska empirismen. Antropologin har bildat en avvikande sektor inom den engelska kulturen på grund av att dess tillämpning låg utanför denna. Undantaget är här en direkt följd av regeln.

Litteraturkritiken

Den helhet som undertrycktes och förnekades i alla andra intellektuella sektorer fick ett andra, undanträngt hem i litteraturkritiken. Här tog aldrig något utländskt inflytande herraväldet. Leavis förde befälet över ämnet inom sin generation. Med honom fick den engelska litteraturkritiken ambitionen att bli den axel kring vilken ”de humanistiska studierna och universitetet” välvde sig. Engelska språket var ”de humanistiska ämnenas ledare”.⁸⁵ Detta anspråk var unikt för England — inget annat land har någonsin frambringat en kritisk disciplin med dessa pretentioner. De bör ses inte som återspeglings av ett storhetsvansinne hos Leavis själv utan som ett symptom på det objektiva tomrum som fanns vid kulturens centrum. Helhetsidén fann en tillflykt i den minst väntade av vetenskaper sedan den fördrivits från varje område där den naturligen hörde hemma. Litteraturkritikens speciella status, som den uppfattades av Leavis och hans elever, är själv ett bevis på systemets allmänna abnormitet. Som en preliminär definition skulle man kunna säga att när filosofin blev ”teknisk” skedde en förskjutning, och litteraturkritiken blev ”etisk”. Dessa båda kompletterade därefter varandra strukturellt. Den engelska filosofin med Wittgenstein övergav etiken och metafysiken för en neutral undersökning av språket. Den engelska kritiken med Leavis utgick från att den var skyldig att fälla moraliska omdömen och göra metafysiska påståenden. En jämförelse kan vara på sin plats här: Frankrike har traditionellt uppvisat motsatt förhållande — en höggradigt teknisk, hermeneutisk kritik (Poulet och Richard) och en ontologisk och moralisk filosofi (Sartre). Denna fördelning är den i västerlandet klassiska.

Leavis personliga kritiska prestationer var naturligtvis utomordentliga. Strängheten och intelligensen i hans omdömen uppställde helt nya måttstockar — enbart *Revaluations* och *The Great Tradition* gjorde om själva grunden för den engelska poesin och romanen. Detta behöver inte demonstreras här, böckerna talar för sig själva. Som kritiker är Leavis en milstolpe som det ännu återstår att passera.

Det paradoxala med denne store kritiker är att hela hans verk vilade på en metafysik som han aldrig kunde förklara eller försvara. Empirismen fick här sitt egendomligaste uttryck. Leavis verk höjde sig ju avgjort över den engelska kälkborgerlighetens slentrian (och var så hatat för det), men han använde sig av dess mest extrema form för att undvika en öppen debatt om sina idéer. Han var en metafysiker som vägrade att försvara sig. Wellek skrev i sitt berömda brev till Leavis 1937: ”Jag skulle önska att du hade framlagt dina förutsättningar tydligare och försvarat dem mera systematiskt.” Han förklarade att han gick med på de flesta av dessa förutsättningar och fortsatte: ”Men jag skulle tveka att uttala dem utan att ha utarbetat ett specifikt försvar för dem eller en teori för deras försvar (— — —). Jag skulle vilja be dig att försvara denna position mera

⁸⁵ F. R. Leavis: *Education and the University*. London, 1943, s. 33. (”English” omfattar både språket och litteraturen som universitetsämne.)

teoretiskt och att bli medveten om att omfattande etiska, filosofiska och naturligtvis till slut också estetiska val är inblandade.”⁸⁶ Leavis svar är ett försiktigt nej: ”Idealet vore kanske att jag kunde komplettera arbetet med ett teoretiskt uttalande” — men i praktiken avböjde han att göra det.⁸⁷ Kritikern dömer inte efter en yttre filosofisk norm, han tar ett verk i fullständig inre besittning och sätter det i relation till sin uppskattning av andra verk. ”Vi var empiristiska och opportunistiska i själ och hjärta”, skrev han senare.⁸⁸ Wellek hade påpekat hur vissa nyckelformuleringar och epitet — ”sund”, ”vital”, ”det vanliga enkla livet”, ”faktisk” och andra — ständigt återkom i Leavis skrivelser och bildade den systematiska strukturen i hans verk. Det viktigaste och mest kända av dessa nyckelbegrepp var idén om ”livet”, som var central i Leavis tänkande. Boken om Lawrence, hans viktigaste intellektuella insats, exemplifierar särskilt klart den logiska paradoxen med en envist metafysisk vokabulär kombinerad med en positivistisk metodologi. ”*The Daughters of the Vicar* är enligt min mening mycket representativ för Lawrence, och klasskillnaderna kommer in som ett viktigt element i dess tema (— — —). Den roll som de spelar i denna berättelse är bovans, och temat är deras besegrande — livets triumf över dem. En av svårigheterna med kritikerverksamheten är att kritikern måste använda fraser som denna sista. En av fördelarna med att ha att göra med ett så skapande verk som *The Daughters of the Vicar* är att frasen får sin kraft i berättelsen, vars rörelse och summa definierar 'livet' på det enda sätt det kan definieras för kritikerns ändamål — han har berättelsen, dess framväxande betydelse och de konkreta detaljerna i dess struktur, att peka på.”⁸⁹ Cirkelresonemanget är fullständigt. Leavis upprepar samma procedur gång på gång: ”Vi måste anse att hon har valt livet. I vilken mening hon har gjort det måste berättelsen få bestämma, och då bekräftar den detta sätt att beskriva hennes beslut.”⁹⁰

Hur rättfärdigade Leavis dessa cirkelbevis? Svaret är att Leavis kritik inrymde en mycket speciell kunskapsteori som i sin tur inbegrep en särskild tolkning av historien. När Leavis uppfordrades att redovisa grunden till sina kritiska uttalanden svarade han alltid att de egentligen inte har påstående, utan *frågeform*. Den latenta formen av all litteraturkritik var: ”Så förhåller det sig, eller hur?” Sålunda skrev Leavis att hans metod i *Revaluations* gick ut på att få läsarna ”att hålla med om (säkert med kritiska modifikationer) att kartan, den engelska poesins väsentliga utseende sedd som en helhet, tedde sig likadan för dem när de gick till sin egen upplevelse.”⁹¹ Den formella cirkelbevisningen i kritiken av en text var ett elliptiskt tecken på ett faktiskt samspel mellan dess läsare.

Den centrala idén i denna kunskapsteori — uttalandet i frågeform — kräver att en avgörande förutsättning uppfylls: att man rör sig med ett stabilt system av övertygelser och värderingar som alla delar. Utan denna är varje meningsfullt samspel och omdöme omöjligt. Om läsarnas grundläggande bildning och synsätt varierar kommer deras upplevelser att vara ojämförliga. Hela Leavis metod förutsätter i själva verket en moraliskt och kulturellt enhetlig publik. När den saknas faller hans kunskapsteori. Här har vi utan tvivel källan till den enorma nostalgi för det ”organiska samhället” från förr som genomsyrar hans verk. Overkligheten hos detta begrepp — dess mytiska karaktär — har ofta kritiserats, med rätta. Men dess funktion inom hans verk har inte riktigt förstått. Det är inte fråga om något bisarrt ideal utan en giltighetsreferens för den faktiska kritiken. Ty ingenting var mindre uppenbart eller givet på Leavis tid än ett stabilt system

⁸⁶ René Wellek: ”Literary Criticism and Philosophy”. *Scrutiny*, mars 1937, s. 376.

⁸⁷ F. R. Leavis: ”Literary Criticism and Philosophy – A Reply”. *Scrutiny*, juni 1937, s. 62.

⁸⁸ *Scrutiny: A Retrospect*, vol. XX. Cambridge, 1963, s. 4.

⁸⁹ F. R. Leavis: *D. H. Lawrence: Novelist*. London, 1955, s. 75 f.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 93.

⁹¹ F. R. Leavis: ”Literary Criticism and Philosophy – A. Reply”, s. 62.

av övertygelser delade av alla. Själva Leavis kunskapsteori är faktiskt förklaringen till hans egen berömda oförmåga att förstå eller sympatisera med *vare sig* modernismen *eller* den utländska litteraturen (med några få undantag, som Tolstoj). Hans totala brist på förståelse var inbyggd i hans metod — den bör inte enbart tillskrivas godtyckliga drag i hans personlighet. Ty när tiden (modernismen) och platsen (landet) förändrades brast den kulturella grundvalen för en frågeställning som delades av alla. Ren fördom och förvirring var de resultat man kunde vänta av hans desorientering inför dessa företeelser.

Leavis kunskapsteori åtföljdes med nödvändighet av en historiefilosofi. Det organiska samhället från förr, där det inte fanns någon klyfta mellan den folkliga kulturen och finkulturen, dog med den elizabethanska tiden — Bunyan var ett av dess sista vittnen. Därefter beskrev historien för Leavis en gradvis nedåtgående bana. Den industriella revolutionen dränkte slutligen den gamla lantliga kulturen. Men till en början underminerade den inte existensen av en kultiverad och utvald minoritet, skaparna av den litterära kulturen. Under 1800-talet framträdde så romantiska poeter som Keats och Coleridge och den stora traditionen inom den engelska romankonsten — Eliot, Conrad och James. Med 1900-talet började emellertid industrialismens obevekliga tidvattensvåg att tränga in på den humanistiska kulturens eget privata område. Leavis såg de nya kommunikationsmedierna — tidningar, tidskrifter, radio, film och TV — som kommersialismens och den industriella civilisationens hotande höjdpunkt. De hotade att utplåna alla de kritiska måttstockar som var väsentliga för kulturens existens, i ett nytt barbari. Litteraturkritikerns plikt var att kompromisslöst och oupphörligt kämpa mot varje utspädning eller urartning av dessa värdemätare. Leavis trotsade alla den brittiska intelligentsans konventioner och genomförde sin roll med en våldsamt hänförelse och frenesi.

Tidskriften *Scrutinys* sidor genomsyras av en oerhörd pessimism, en känsla av obevekligt kulturell förtvining och av att det endast var en krympande minoritet som var medveten om denna. Detta är tidskriftens märkliga samlande tema. Artikel efter artikel klagar över en tilltagande nedskrivning av de litterära måttstockarna och en triumf för det trasgranna. Leavis oroades av kommersialismen i de nya medierna och korruptionen inom den inhemska litterära världen. Hans fördömande av detta blev skarpare för varje år. *Scrutiny* gjorde aldrig något uppehåll i sin kampanj mot dessa företeelser. Men det här var bara ett av dess två centrala ideologiska intressen. Det andra var antimarxismen. Leavis är den ende intellektuelle i denna översikt som har tagit djupa intryck av marxismen. Detta måste låta paradoxalt för dem som bara känner till hans rykte från äldre dagar. Men faktum är att *Scrutiny* kom till i nära anslutning till marxismen — dess föregångare, *The Calendar of Letters*, redigerades av en kommunist — och den utvecklades därefter i ett permanent spänningsförhållande till marxismen. Leavis skrev under dess första år: ”Jag håller med marxisten såtillvida att jag tror att någon form av ekonomisk kommunism är oundviklig och önskvärd.”⁹² Motsättningen växte snabbt efter detta, när den inhemska litterära världen plötsligt greps av radikalism. Marxismen blev på modet bland unga författare, även om många av dem var endast avlägset bekanta med den. Denna våg har redan diskuterats. Poängen här är att den blev den intellektuella tumstock mot vilken *Scrutiny* mätte sig. Leavis och hans kolleger anföll ständigt denna vulgära vänsterinriktning för dess obildning och ytlighet. Därvid hade de ingen svårighet att hävda sin egen överlägsenhet över den — den intellektuella klyftan mellan en Leavis och en Auden var när allt kommer omkring självklar. Vid slutet av årtiondet hade den modebetonade litterära vänstervridningen praktiskt taget försvunnit. I *Scrutiny* skrev Leavis dess dödsruna: ”Förvisso var decenniet marxistiskt. Även litterärt var det ett mycket torftigt

⁹² *Scrutiny*, mars 1933.

decennium.”⁹³

Att denna motståndare tog till flykten mildrade inte Leavis allmänna kulturella diagnos. Snarare fördystrades hans spådomar efter andra världskriget. Leavis såg sig själv som en talesman för traditionella mänskliga värden, en kritiker bestämd att slå vakt om den engelska litterära kulturens och det klassiska universitetets stolta arv. Ändå avvisades han själv av just de institutioner som han förhärligade. Cambridge, mönstret för honom i fråga om universitet, avvisade och nonchalerade honom. *Scrutiny* isolerades i denna fientliga omgivning och drevs mot ett upphörande under 50-talet. Den tillbakablick som Leavis skrev tio år senare är ett förvånansvärt dokument. Där preciserar han sitt förhållande både till marxismen och till Cambridge. ”Vi var antimarxister — det var nödvändigt (ansåg vi) ; ett intelligent, dvs. äkta intresse för litteraturen innebar en uppfattning om den som var mycket olik alla dem som en marxist kunde utveckla och förklara. Litteraturen — det som vi kände som litteraturen och hade studerat för vår kandidatexamen i engelska — betydde någonting. Den var av avgörande betydelse för civilisationen — det var vi förvissade om. Den betydde någonting därför att den representerade en mänsklig verklighet, en den mänskliga andens autonomi som den ekonomiska determinismen och den inskränkta tolkningen i klasskampstermer inte lämnade något utrymme för. Marxismen på modet gav oss den dogmatiska utmaningen. Men marxismen var en karaktäristisk produkt av vår 'kapitalistiska' civilisation, och den ekonomiska determinism som vi var engagerade i att vederlägga praktiskt kunde tyckas demonstrerad av just denna. Den dialektik som vi hade att försvara litteraturen och den humanistiska kulturen mot var den som låg i den yttre eller materiella civilisation vi levde i. 'Yttre' och 'materiell' behöver inte definieras här, orden uttrycker tydligt nog uppfattningen att vår civilisation är någonting mycket komplicerat, med en form av komplexitet som de marxistiska kategorierna inte är tillämpliga på.

Då betecknade Cambridge för oss civilisationens antimarxistiska erkännande av sin egen natur och sina egna behov — erkännande av detta det väsentliga som den marxistiska visheten misskrediterade och som civilisationens yttre och materiella framträngande odogmatiskt hotade att utplåna. Det var vår styrka att vi i medvetenheten i vår strävan, och faktiskt på det paradoxala och ironiska sätt som jag måste redovisa, var representanter för detta Cambridge. Vi var i själva verket detta Cambridge, vi kände det och hade större och större anledning att känna det, och vårt självförtroende och mod kom av detta (— — —). Endast vid Cambridgeuniversitetet kunde *Scrutiny*-idén ha tagit gestalt, blivit så väldigt livskraftig och behållit denna livskraft som gjorde den hatad och verkningsfull. Den var (för att öka betoningen) en produkt, den triumferande rättfärdigande produkten, av kandidatexamen i engelska. Jag uttrycker inte och avser inte att uppmuntra någon enfaldig småstadsaktig entusiasm eller lojalitet genom att dröja vid dessa sanningar. Det är faktiskt bäst att jag genast tillägger att *Scrutiny* startade, etablerade sig och överlevde trots Cambridge.”⁹⁴

Denna förvånansvärda passage innehåller hjärtat i Leavis intellektuella ståndpunkt, den är en exakt, tvåfaldig formulering av dess struktur. Marxismen är den ”dogmatiska utmaningen”. Den avvisas därför att den deltar i just det samhälle som den säger sig fördöma ; den är materialistisk och därför en ”karaktäristisk produkt av den kapitalistiska civilisationen”. Mot den ställer Leavis ”litteraturen och den humanistiska kulturen” som är väsentliga för ”civilisationen” men som faktiskt förnekas av dess ”yttre och materiella framträngande”. Civilisationens väsen blir inre och andlig. Det representeras ytterst av Cambridge, och Cambridge representeras ytterst av — ja, sammanfaller med — *Scrutiny*. ”Vi var Cambridge.” Men det verkliga Cambridge — civilisa-

⁹³ F. R. Leavis: ”Retrospect of a Decade”. *Scrutiny*, juni 1940.

⁹⁴ *Scrutiny: A Retrospect*, s. 4.

tionens inre och andliga väsen — förnekade *Scrutiny*, som överlevde endast ”trots Cambridge”. Verkligheten förflyktigas fullständigt i detta mångfaldiga återvändande till idealet. Resonemangets logiska struktur avslöjar det outhärdliga tryck som Leavis konkreta erfarenhet utövade på hans förutfattade meningar. Det blir en virvlande spiral av motsägelser där flykten från den ena leder till en annan som i sin tur leder till ännu en. Marxismen förefaller att vara en kritik av den kapitalistiska civilisationen ; i själva verket är den bara en exemplifiering av denna. Denna civilisation förefaller att befästa den ekonomiska determinismen ; i själva verket är det bara dess yttre materiella framträngande som gör det, inte dess andliga väsen. Civilisationens inre anda tycks exemplifieras av Cambridge, och Cambridge av *Scrutiny* ; i själva verket avvisades *Scrutiny* systematiskt av Cambridge, som den skapats i motsättning till.

Vad var avsikten med detta desperata och hopplösa resonemang? Den var uppenbarligen inte bara ett misstag. Den var det påtagliga tecknet på en verklig återvändsgränd i Leavis tänkande. Ensam bland de tänkare som förekommit i denna översikt var han intensivt medveten om att någonting hade gått på tok i den brittiska kulturen. I själva verket var han besatt av denna tanke. *Scrutiny* är protokollet över ett ”torftigt decennium”. Men han kunde inte ge någon förklaring till den nedgång som han brännmärkte. Kulturens öde tillskrevs ”masscivilisationens” framträngande och dess depraverade ackompanjemang av moderna lärda. Mot dessa fiender ställde Leavis upp äldre ideal, Cambridge — men Cambridge självt var deras medbrottsling. Härav den fixering vid banala mål som efter hand tog en så oproportionerlig plats i hans verk — British Council, *Times Literary Supplement*, Bloomsbury, den fashionabla litterära världen osv. Den var ett vilsegånget uttryck för hans misslyckande när det gällde att lokalisera de verkliga orsakerna till nedgången. Han blockerades intellektuellt, hans skarpsinne blev till malplacerad hätskhet och monomani. Leavis visade helt riktigt på ett kulturellt landskap utmärkt av en överväldigande medelmåttighet och konformitet. Men detta var inte en oundviklig följd av den industriella civilisationen eller ens av kapitalismen som samhällsform. Det hade sitt begripliga ursprung i den engelska samhällsstrukturens och dess härskande klass' speciella historia. Det var ingen tillfällighet att just den helgedom som Leavis drog sig tillbaka till avvisade honom. Ty den brittiska kulturens enhet inkluderade av naturen denna medelmåttighet — Bloomsbury och Cambridge var inte motpoler utan tvillingar (Forster, Strachey och Keynes bevisade detta). Men Leavis kritiska kunskapsteori krävde att man postulerade ett äkta kulturellt samhälle någonstans — härav den vanvettiga idealismen i hans fasthållande vid ett meta-Cambridge.

Leavis saknade varje slag av sociologisk bildning, han registrerade en nedgång utan att kunna tillhandahålla någon teori om den, och han fångades till slut i de kulturella band som han hatade. Hans empirism blev banalt reaktionär på gamla dagar. Som så många andra tänkare överlevde han sig själv, till men för sig själv. Men betydelsen av hans prestationer kvarstår. Det är ingen tillfällighet att det enda seriösa arbete på 50-talet om den socialistiska teorin i Storbritannien — Raymond Williams *The Long Revolution* — framkom ur litteraturkritiken, av alla discipliner.⁹⁵ Denna paradox var inte bara en lustighet i en kultur som överallt undertryckte helhetsbegreppet och idén om ett kritiskt förnuft innebar litteraturkritiken en tillflykt. Den mystiska form som de tog sig i Leavis verk och som hindrade honom från att någonsin finna svar på sina frågor är kanske uppenbar idag. Men det var utifrån denna tradition som Williams kunde utveckla ett systematiskt socialistiskt tänkande som en kritik av alla former av utilitarism och fabianism — empirismens politiska inkarnationer inom arbetarrörelsen. Den omväg Williams måste ta över den engelska litteraturkritiken är en lämplig hyllning till den.

⁹⁵ Inflytandet från Leavis kan urskiljas genom sin idealism – korrigerad i mycket av Williams senare skrivelser. ”Att säga att ett lands liv bestäms av dess bildningsideal är en truism”, trodde Leavis. *Scrutiny*, no. 1, maj 1932.

Sammanfattning

Resultaten av denna undersökning kan nu kort sammanfattas. Det borgerliga brittiska samhällets kultur är ordnad kring ett centrum som inte finns — en total samhällsteori som skulle ha varit antingen en klassisk sociologi eller en inhemsk marxism. Den engelska samhällsstrukturens historia — framför allt att det aldrig har uppstått någon mäktig revolutionär rörelse inom arbetarklassen — är förklaringen till denna hämmade utveckling. Två abnorma resultat blev följden, det synliga beviset på ett vakuum. En vit emigration drog fram över det intellektuella engelska livets platta yta och erövrade sektor efter sektor till dess att dess traditionellt insulära kultur dominerades av landsflyktiga av varierande kaliber. Samtidigt skapade frånvaron av ett centrum en rad strukturella förvrängningar i de nedärvda disciplinernas karaktär och förbindelser. Filosofin inskränktes till en teknisk inventering av språket. Den politiska teorin skars därvid av från historien. Historien skildes från utforskningen av politiska idéer. Psykologin ställdes upp mot dessa. Ekonomin avskildes från både den politiska teorin och historien. Estetiken reducerades till psykologi. Överensstämmelsen mellan sektorerna är cirkelformig — tillsammans bildar de någonting som liknar ett slutet system. Psykoanalysens karantän är ett exempel — den var oförenlig med detta mönster. När helhetsidén undertrycktes på hemmaplan exporterades den smärtfritt och skapade den paradox som utgörs av en antropologi där det inte existerar någon sociologi. I det allmänna vakuum som sålunda uppstod lägger litteraturkritiken beslag på etiken och smyger in en historiefilosofi. Det var logiskt att den till slut skulle bli den sektor som kunde frambringa en syntetisk socialistisk teori.

Tomrummet i centrum av denna kultur gav upphov till ett pseudocentrum — det tidlösa jag vars själavandring från disciplin till disciplin har visat sig i denna översikt. Priset för bristen på sociologi, för att inte tala om marxism, var psykologismens herravälde. En kultur som saknar instrument att förstå den sociala helheten faller oundvikligen tillbaka på individens psyke, samhällets och historiens primära drivkraft. Detta oföränderliga surrogat märks tydligt hos Malinowski, Namier, Eysenck och Gombrich. Det har en logisk följd. Tiden existerar endast som uppehåll (Keynes), nedgång (Leavis) eller glömska (Wittgenstein). Till slut (hos Namier, Leavis eller Gombrich) blir 1900-talet självt det omöjliga objektet. Revolutionernas era är naturligtvis otänkbar.

De konsekvenser denna samlade konstellation får för vänstern behöver inte betonas. Den sövande effekten av en sådan kulturell struktur, dess tysta och oupphörliga stöttande av ett socialt status quo, är livsfarlig. Den brittiska kulturen som den nu är beskaffad är en djupt skadlig och kvävande kraft som motverkar tillväxten av en revolutionär vänster. Helt bokstavligen berövar den vänstern varje källa till begrepp och kategorier som den skulle kunna analysera sitt eget samhälle med för att uppnå en grundförutsättning för att förändra det. Historien har bundit denna knut; endast historien kommer till slut att kunna lösa den. En revolutionär kultur får vi inte imorgon. Men en revolutionär verksamhet inom kulturen är möjlig och nödvändig idag. Studenternas kamp är dess begynnelseform.